VLADISLAV VUJČIĆ

PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI I REPRESIJA U VINKOVCIMA 1945.

PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI I REPRESIJA U VINKOVCIMA 1945.

. S A D R Ž A J : .

UVOD...4

1. PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ...5
   A) Partizanski i komunistički zločini u svijetu (prije, tijekom i nakon II Svjetskog rata)...5
      Diktatori...5
      Crna knjiga komunizma i crveni holokaust...6
   B) Partizanski i komunistički zločini u Europi (prije, tijekom i nakon II Svjetskog rata)...7
      SSSR...7
      Holodomor...8
      Ostale europske zemlje...8
      Revolucije u komunističkim zemljama Europe...8
      Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe...10
   C) Partizanski i komunistički zločini u Hrvatskoj (prije, tijekom i nakon II Svjetskog rata)...11
   1. Partizanski i komunistički zločini u Jugoslaviji...11
      Slovenija...11
   2. Partizanski i komunistički zločini u Hrvatskoj...12
      Križni put, Bleiburg...12
      Karakteristike partizanskih i komunističkih zločina u Hrvatskoj..15
      Komunistički logori...16
      Politički logor Goli otok...17
      Iseljavanje Hrvata...17
      Koncept krivnje i egzekucije bez suđenja...17
      Strategija komunista, stvaranje mitologije i kolektivnog zaborava...18

2. PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI U VINKOVCIMA 1945. ...19
   TRAVANJ 1945. – BLIŽI SE KRAJ RATA...19
   PROBOJ SRIJEMSKOG FRONTA...19
   13. TRAVNJA – DAN KADA SU OSLOBOĐENI VINKOVCI I KADA SU POČELI ZLOČINI (VINKOVAČKI PETAK TRINAESTI)...21
   VINKOVCI NA KRIŽNOM PUTU I LOGOR U VINKOVCIMA...32
   PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI PREMA FOLKSDOJČERIMA U VINKOVCIMA...42
      Demografski podaci...42
      Logori za Folksdojčere...43
      Protjerivanje Folksdojčera...45
   ORGANIZACIJA CIVILNOG ŽIVOTA, JAVNA UPRAVA...57
   MASOVNE GROBNICE U VINKOVCIMA – SVJEDOCI ZLOČINA...62

3. KOMUNISTIČKA REPRESIJA NAKON 1945. ...66
   REPRESIJA KROZ KULTURU I JAVNU UPRAVU...66
      Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci...67

Matica hrvatska...67
Kulturna, sportska i umjetnička društva. Nazivi ulica i trgova...67
Vatrogasno društvo...68
Dječji dom...69

4. EPILOG...70
DANAS...70
Spomenik žrtvama komunističkih zločina u Vinkovcima...70
Partizanski zločini u istočnoj Slavoniji...71
Epilog...71

DODATAK: REZOLUCIJE PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE I DEKLARACIJA HRVATSKOG SABORA O OSUDI TOTALITARNIH KOMUNISTIČKIH REŽIMA ...72

LITERATURA ...81

KAZALO POJMOVA ...84

KAZALO IMENA ...86

UVOD

Vinkovci su grad bogate povijesti (najstariji grad u Europi), ali i velikih stradanja kroz povijest. Tako je bilo i u novijoj povijesti, odnosno tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata, kada je došla do izražaja izreka da pobjednici pišu povijest. Od 1945. do 1990., dakle 45 godina, vladala je omerta za događaje koji su se događali nakon «oslobođenja» Vinkovaca 13. travnja 1945. i tijekom sljedeće dvije godine. Pa čak ni nakon 1990. ovi događaji nisu do kraja istraženi, opisani i dokumentirani, niti je dokumentacija do kraja sistematizirana. Nije utješno da to ne vrijedi samo za Vinkovce, nego i za veliku većinu gradova u Hrvatskoj.

Danas znamo sljedeće činjenice:

- na području grada postoji nekoliko desetaka grobišta različite veličine (u odnosu na broj žrtava) s preko 2000 žrtava komunističkog terora nakon Drugoga svjetskog rata, na lokacijama gdje su vršene likvidacije od strane partizana, a najpoznatija lokacija je na bivšoj Kumanovoj ciglani
- na području grada je postojalo nekoliko sabirnih i radnih logora, od kojih je najpoznatiji i najveći bio na tadašnjoj Bohnovoj ciglani
- komunističke vlasti su po zaposjedanju grada vršile teror, zastrašivanja, zatvaranja, oduzimanje imovine, pljačku, protjerivanje
- iz dostupne dokumentacije je vidljivo kako su postupanja u nekim trenucima bila toliko okrutna da su morale intervenirati više razine komunističke vlasti
- vršene su javne egzekucije, na kojima je ponekad prisustvovalo i do pet tisuća ljudi
- smaknuća su vršena najčešće bez suđenja, a ako im je i prethodio nekakav kafkijanski postupak on nije imao elemente suđenja u pravnom i procesnom smislu
- kroz Vinkovce je prošao i jedan dio Križnoga puta; za neke su Vinkovci bili samo tranzitna postaja toga puta, dok su drugi bili zadrža(va)ni u sabirnom logoru, gdje je jedan dio pogubljen

Ovo je prilog početku stvaranja baze podataka o partizanskim i komunističkim zločinima na području Vinkovaca nakon II Svjetskog rata, 1945. i narednim poratnim godinama.

1. PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ

Ako krenemo od općeg ka pojedinačnom, spomenut ćemo a) komunističke zločine u svijetu, b) komunističke zločine u Europi i one s kojima su direktno ideološki i na druge načine povezani c) partizanske i komunističke zločine u Jugoslaviji, prvenstveno u Hrvatskoj.

A) KOMUNISTIČKI ZLOČINI U SVIJETU

Za komunističke zločine (ubijanja, represiju, reduciranje ljudskih prava, zatvaranje...) može se konstatirati da su postojali tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata, ali je gotovo za nepovjerovati da se događaju i danas. Primjeri su Sjeverna Koreja, Kina, Venecuela, Kuba... Danas su to države s najnižom razinom ljudskih prava i sloboda, najnižim gospodarskim razvojem, militaristička, apsolutistička i ideologizirana društva – gdje vjerojatno nitko normalan ne bi poželio živjeti. Nedavno je objavljen podatak kako se i sada u Sjevernoj Koreji nalazi oko 200 000 ljudi u različitim logorima, uglavnom radnim.

Gdje god su na vlast došli komunisti, donijeli su teror, neslobode, nasilje, glad, nazadovanje. I danas zemlje s komunističkom vlasti spadaju u najnerazvijenije po većini kriterija.

Procjene su da je od komunističke represije do danas ubijeno preko 100 milijuna ljudi (od toga 40 do 66 milijuna u samom SSSR-u; procjene variraju prema različitim izvorima). Ova činjenica nedvojbeno određuje komunizam kao najveći zločinački sustav u pisanoj povijesti i kao najsavršeniji stroj za ubijanje.

Diktatori

Bez obzira kako sebe nazivali (predsjednik predsjedništva, predsjednik i sl.) i titulirali, na čelu komunističkih država bili su isključivo diktatori. U svim komunističkim zemljama vladao je autokratski, totalitarni režim, koji je na čelu imao vođu – diktatora, s gotovo neograničenim ovlastima. Slijedi popis samo najpoznatijih:

Tablica 1.: Najpoznatiji komunistički diktatori

Diktator:	**Zemlja:**	**Godina rođenja – smrti:**	**Vladao (od-do):**
Josif Visarionovič Staljin	SSSR	1879.-1953.	1929.-1953.
Mao Ce-Tung	NR Kina	1893.-1976.	1923.-1976.
Todor Hristov Živkov	Bugarska	1911.-1998.	1954.-1989.
Ciang Kai-sek	Kina	1921.-1948.	1921.-1948.
Enver Hoxha	Albanija	1908.-1985.	1944.-1985.
Nicolae Causesceau	Rumunjska	1918.-1989.	1965.-1989.
Pol Pot	Kambodža	1928.-1998.	1968.-1987.
Josip Broz Tito	Jugoslavija	1941.-1980.	1941.-1980.
Kim Il-sung	Sjeverna Koreja	1912.-1994.	1948.-1994.
Kim Jong-il	Sjeverna Koreja	1941.-2011.	1994.-2011.
Kim Jong-un	Sjeverna Koreja	1983.-	2011. -

...

Kod većine diktatora uočljivo je poklapanje završetka vladvine s godinom smrti/smaknuća, nakon višedesetljetne vladavine, što znači da uglavnom vladaju do svoje smrti. U tablici 2. je popis devet diktatora iz različitih ideologija, iza kojih je, prema određenim procjenama, ostao najveći broj žrtava njihove vladavine, a u tablici 3. su prikazani samo komunistički diktatori. Iz podataka (izvor podataka: Rummel, R.J.: «Statistics of Democide», Chapter 9.: «Statistics of Yugoslavia's Democide – Estimates, Calculations And

Sources», 1997.) je razvidno kako u 20. stpljeću od devet diktatora s najvećim brojem ubijenih ljudi (uzeti su oni s više od 1 milijun ubijenih tijekom vladavine) njih pet pripada komunističkoj ideologiji; odgovorni su za smrt 88,02 milijuna ljudi, dok na diktatore iz ostalih ideologija otpada 36,65 milijuna žrtava (ukupno su odgovorni za smrt 124,67 milijuna ljudi). Za naš kontekst priče zanimljivo je kako se u obje tablice pojavljuje Josip Broz Tito.

Tablica 2: Diktatori različitih ideologija s prikazom vremena vladavine i broja žrtava

R.b.:	**Diktator:**	**Zemlja:**	**Vladao (od-do):**	**Broj žrtava (mil.):**	**Ideologija:**
1.	Josif Staljin	SSSR	1929.-1953.	42,67	Komunizam
2.	Mao Ce-Tung	NR Kina	1923.-1976.	37,83	Komunizam
3.	Adolf Hitler	Njemačka	1933.-1945.	20,95	Nacizam
4.	Ciang Kai-sek	Kina	1921.-1948.	10,21	Militarizam/fašizam
5.	Vladimir I. Lenjin	SSSR	1917.-1924.	4,02	Komunizam
6.	Tojo Hideki	Japan	1941.-1945.	3,99	Militarizam/fašizam
7.	Pol Pot	Kambodža	1968.-1987.	2,40	Komunizam
8.	Yahya Khan	Pakistan	1971.	1,50	Militarizam
9.	Josip Broz Tito	Jugoslavija	1941.-1980.	1,17	Komunizam
			∑ =	**124,67**	

Tablica 3: Diktatori komunističke ideologije s prikazom vremena vladavine i broja žrtava

R.b.:	**Diktator:**	**Zemlja:**	**Vladao (od-do):**	**Broj žrtava (mil.):**
1.	Josif Staljin	SSSR	1929.-1953.	42,67
2.	Mao Ce-Tung	NR Kina	1923.-1976.	37,83
3.	Vladimir I. Lenjin	SSSR	1917.-1924.	4,02
4.	Pol Pot	Kambodža	1968.-1987.	2,40
5.	Josip Broz Tito	Jugoslavija	1941.-1980.	1,17
			∑ =	**88,02**

Kult ličnosti karakterističan je za većinu diktatora, a sastoji se najčešće u atribuiranju nepostojećih osobina ili natprirodnih sposobnosti. Veličaju se i citiraju njihove izjave i misli, a dogmatski im se pripisuje nepogrešivost. U pojedinim državama gradovi još za njihova života dobivaju imena po njima (Titograd, Titov Veles, Titovo Užice, Titova Korenica, Lenjingrad, Staljingrad...)*, nose im se štafete za rođendan ili se organiziraju spektakularne proslave i sletovi, a nerijetko je datum njihovog rođenja nacionalni praznik. Ponekad mitologizacija ide čak do toga da se ne može s potpunom sigurnošću znati točan datum rođenja «vođe» (kao na primjer u slučaju Josipa Broza Tita; njegov rođendan je slavljen 25.05. kao «Dan mladosti», iako nije rođen toga dana). Diktator je uvijek vođa s apsolutnim autoritetom i arbitar je svih važnih stvari u državi, a ako postoji bilo kakav oblik (tro)diobe vlasti, on je samo prividan i simboličan. Često postoji i nasljeđivanje vladarske pozicije, kao u dinastiji (Sjeverna Koreja: Kim Il-sung → Kim Jong-il → Kim Jong-un).

*Onomastika komunističkih naziva gradova u bivšoj Jugoslaviji imala je (osim gradova koji su u svom nazivu sadržavali Titovo ime – a takav grad je morala imati svaka republika) ekstenziju i na najbliže Titove suradnike: Kardeljevo, Kidričevo, Pucarevo i sl.

Crna knjiga komunizma i crveni holokaust

«Crna knjiga komunizma – Zločini, teror, represija» je knjiga koja opisuje povijest represije, teror i masovne zločine u komunističkim državama. Izvorno je objavljena 1997.

godine u Francuskoj pod naslovom: «Le Livre noir du communisme: Crimes, terreur, repression». «Crna knjiga komunizma» je u različitim zemljama izazvala rasprave o revalorizaciji socijalizma i pojavu pojma **crveni holokaust**; taj pojam je učvrstio procjenu socijalizma kao totalitarnog sustava koji ga ravna s nacionalsocijalizmom.

«Crna knjiga komunizma» navodi sljedeće procjene o broju ubijenih ljudi od strane vladajućih komunističkih sustava u pojedinim zemljama:

Tablica 4: Procjene broja ubijenih ljudi od strane vladajućih komunističkih sustava u pojedinim zemljama (prema «Crnoj knjizi komunizma»)

R.b.:	Zemlja (područje):	Broj žrtava (mil.):
1.	Kina	65
2.	Sovjetski Savez	20
3.	Afrika	1.7
4.	Afganistan	1.5
5.	Sjeverna Koreja	2
6.	Kambodža (tadašnja Kampučija)	2
7.	Istočna Europa	1
8.	Vijetnam	1
9.	Latinska Amerika	0,15
	∑ =	92,35

Već u uvodu Stephane Curtois skreće pozornost da je u komunističkim genocidima ubijeno četiri puta više ljudi nego što je ubijeno od strane fašističko-nacionalsocijalističke osovine i skreće pozornost na sličnost tih dvaju ideologija. Smatra da je to nužno, jer komunistička ideologija i dalje ima mnogo sljedbenika.

B) KOMUNISTIČKI ZLOČINI U EUROPI

SSSR

Europa se smatra kolijevkom civilizacije, ali nažalost i socijalizma i njegove maligne alteracije komunizma, koji su negacija civilizacije, pod kojima su napravljeni najveći zločini ne samo u 20. stoljeću, nego i u povijesti čovječanstva.

Najviše žrtava komunističkih zločina kumulativno se dogodilo upravo tamo odakle je komunizam krenuo na svoj smrtonosni pohod po svijetu, u SSSR-u. Različiti autori daju procjene o ukupnom broju žrtava komunističkog terora u SSSR-u (od 1917. do 1987.):

Tablica 5: Procjene o ukupnom broju žrtava komunističkog terora u SSSR-u (1917.-1987.), prema različitim autorima

R.b.:	Autor:	Broj žrtava:
1.	Zbigniew Brzezinski	50 milijuna
2.	Rudolf J. Hummel	61.9 milijuna
3.	Robert Conquest	40 milijuna (ne računajući one iz doba Drugoga svjetskog rata)
4.	Jacques Julliard	40 milijuna (-//-)
5.	Dimitri Volkogonov	35 milijuna (od 1917. do 1953.)
6.	Dimitri Panine	60 milijuna
7.	Aleksandar Solženjicin	66 milijuna

Zanimljivo je kako su demografska istraživanja najbliža Solženjicinovim procjenama!

Holodomor

Holodomor, poznat i kao **gladomor**, je umjetno stvorena glad koja je obuhvatila stanovništvo sovjetske Ukrajine, sjevernog Kavkaza te područje oko donjeg toka rijeke Volge od travnja 1932. do studenog 1933. godine. Upravo je kroz tih 17 mjeseci, približno oko 500 dana, u Ukrajini umrlo na milijune ljudi. Vrhunac Holodomora je bio u proljeće 1933. U Ukrajini je tada od gladi umiralo 17-ero ljudi svake minute, 1000 svakog sata, a gotovo 25 tisuća svakog dana. Područja pogođena glađu bila su u većini naseljena ukrajinskim seljaštvom koje je pružalo otpor novoj Staljinovoj sovjetskoj ekonomskoj politici odnosno nesrazmjernom kolektivnom oduzimanju privatno stečenih dobara, zbog čega je Holodomor 2003. po prvi puta javno u Ukrajini proglašen genocidom sovjetsko-komunističke vlasti protiv ukrajinske nacije. Prema određenim istraživanjima i dostupnim dokazima, samo na prostoru Ukrajine umrlo je između 3 i 7 milijuna ljudi. Neki stručnjaci navode da je ukupno ubijeno i do 10 milijuna ljudi što Holodomor svrstava u jedan od najvećih zločina 20. stoljeća.

Ostale europske zemlje

Inače, osim u SSSR-u, zločini, represija i teror komunizma zabilježeni su u svim tadašnjim komunističkim državama Europe: Čehoslovačka, Mađarska, Ukrajina, Rumunjska, Bugarska, Albanija, Jugoslavija, Poljska. Uz neke od tih zemalja vežu se imena diktatora iza kojih je ostao veliki broj žrtava represije, zločina i ubojstava tijekom, krajem i nakon Drugoga svjetskog rata:

Tablica 6.: Najpoznatiji europski komunistički diktatori i vrijeme njihove vladavine

Država:	**Diktator:**	**Rođen/umro:**	**Vladao od-do:**
Bugarska	Todor Hristov Živkov	1911. – 1998.	1954.-1989.
Albanija	Enver Hoxha	1908.-1985.	1944.-1985.
Jugoslavija	Josip Broz Tito	1892.-1980.	1945.-1980.
Rumunjska	Nicolae Causesceau	1918.-1989.	1965.-1989.
Sovjetski Savez	Josif Visarionovič Staljin	1879. – 1953.	1929.-1953.

Revolucije u komunističkim zemljama Europe

Pod neizdrživim pritiskom komunističkog terora i kršenja (ukidanja) ljudskih prava, u više tadašnjih komunističkih zemalja Europe dogodile su se revolucije, od kojih su najpoznatije one u Čehoslovačkoj i Mađarskoj, obje ugušene u krvi.

→ **Demonstracije u Istočnom Berlinu** dogodile su se 17. lipnja 1953., kada je veliki broj građana izašao na ulice u znak protesta zbog malih plaća nasuprot izgradnje grandioznog Staljinovog bulevara u Istočnom Berlinu. Sovjetske trupe i tenkovi su istoga dana intervenirali, a posljedica je bila 125 poginulih demonstranata.

→ **Protesti u Poznanu** 1956. u Polskoj trajali su od 18. do 30. lipnja 1956. Iako je prosvjed trajao samo dva dana, bio je nagovještaj revolucije u Mađarskoj iste godine. Sukob je izbio kada se pred zgradu poljske tajne policije u Poznanu slila velika masa ljudi. Na njih je otvorena vatra. Bilo je 53 do 78 poginulih i oko 600 ranjenih.

→ **Mađarska revolucija** 1956. godine naziv je za narodni ustanak protiv sovjetske prevlasti i za liberalizaciju društva od komunizma, koji je trajao od 23. listopada 1956. do 10. studenog 1956. Politički vođa pobune bio je mađarski premijer i reformist Imre Nagy. Studenti i radnici izašli su na ulice Budimpešte 23. listopada 1956., kako bi prosvjedovali protiv staljinizma i prisutnosti sovjetske vojske. Tijekom nekoliko dana slobode koja je trajala nekoliko dana, posvuda po gradu ljudi su spontano uništavali simbole komunizma (npr. rastavljen je Staljinov kip). Nova mađarska vlada počinje provoditi oslobađanje društva od diktature socijalizma i najavljuej kako želi istupiti iz Varšavskog pakta i proglasiti neutralnost poput Austrije. Ove promjene bile su preradikalne za Kremlj i ortodoksne mađarske

komuniste, čiji partijski sekretar Janos Kadar napušta Budimpeštu i na istoku zemlje osniva tzv. radničku revolucionarnu vladu, te poziva sovjetske trupe da pruže bratsku pomoć. Sovjetske trupe 4. studenog ulaze u Budimpeštu i počinju oružani sukobi. Grad je teško oštećen, a ubijeni su desetci tisuća Mađara. Na tisuće ih je deportirano u SSSR, a oko 250 000 disidenata pobjeglo je preko granice. Imre Nagy i dio vlade sklonili su se u jugoslavensko veleposlanstvo, ali ih je Tito izručio. Svi su internirani u Rumunjsku i ondje smaknuti.

→ **Praško proljeće** bilo je razdoblje političke liberalizacije u Čehoslovačkoj, koje je počelo 5. siječnja 1968., a završilo 21. kolovoza 1968., kada je Sovjetski Savez sa svojim saveznicima iz Varšavskog pakta (izuzev Rumunjske) vojno okupirao zemlju (sa 7000 tenkova i 600 000 vojnika), pod izgovorom da su pozvani zauzeti zemlju, jer su lojalni čehoslovački komunisti zatražili «bratsku pomoć protiv kontra-revolucije». Aleksandar Dubček je pozvao narod da ne pruža otpor. Nakon toga je uhićen i odveden u Moskvu s još nekoliko suradnika. Praško proljeće je dijelom utjecalo i na Hrvatsko proljeće u Jugoslaviji.

→ **Hrvatsko proljeće** je kulturno-politički pokret koji je ranih 1970-ih tražio pripadajuća prava Hrvatske u okviru Jugoslavije. Politički protivnici nazivali su ga masovni pokret, odnosno MASPOK. Hrvatsko proljeće bilo je nacionalni pokret nastao u redovima Saveza komunista Hrvatske 1970. i 1971. protiv unitarizma, s težnjom za gospodarskim, kulturnim i političkim životom. Veliki broj protagonista Hrvatskog proljeća osuđen je na zatvorske kazne. Kao posljedica hrvatskog proljeća, val političkog, policijskog i obavještajnog terora u Hrvatskoj 1971. i 1972. prouzročio je najveći egzodus Hrvata od Drugoga svjetskog rata.

→ **Promjene u Poljskoj** 1989. započele su nakon što je *Solidarnost* legalizirana, što je bio preduvjet da se održe prvi slobodni višestranački izbori. Pregovori koji su se vodili rezultirali su novim ustavom, te prvim izborima održanim 4. lipnja 1989. Iako oni nisu bilipotpuno slobodni (PURP – vladajuća stranka u Poljskoj imala je zagarantiranih 65% mjesta), na njima se uvjerljivo iskazalo opredjeljenje građana za antikomunističku opoziciju. Nakon što su vladajuću stranku PURP napustile satelitske stranke, u kolovozu je sastavljena nova vlada na čelu s Tadeuszom Mazowieckim, koji je tako postao prvi ne-komunstički premijer u Istočnoj Europi od 1945.

→ **Pad Berlinskog zida** bio je događaj koji je simbolički označiopad komunizma u Europi. Berlinski zid je izgrađen jer je od 1945. do 1961. Njemačku Demokratsku Republiku napustilo 3,5 milijuna stanovnika (20% stanovništva). Zid je bio dugačak 160 kilometara. Od 1961. do 1989. istočnonjemački graničari su pobili 138 osoba koje su pokušale pobjeći preko zida (uspješnih bjegunaca zabilježeno je 5075, od toga 574 iz redova vojnika koji su čuvali zid). U rujnu 1989. izbile su demonstracije po cijeloj Njemačkoj Demokratskoj Republici, te se intenzivirale do 4. studenog, kada se 500 000 demonstranata okupilo na Alexanderplatzu u Istočnom Berlinu. 9. studenog demonstranti su spontano probili granične blokade... Službeno ponovno ujedinjenje Njemačke nastupilo je 3. listopada 1990.

→ **Rumunjska revolucija** izbila je u prosincu 1989. dana 16. studenog 1989. pokušaj hapšenja mađarskog pastora Laszloa Tokesa u Temišvaru doveo je do demonstracija, koje su nakon nekoliko dana eskalirale u sveopći ustanak, kojeg su režimske snage pokušale ugušiti pomoću vojske i tajne policije Securitate. Ceausescuov pokušaj da zaustavi demonstracije govorom u Bukureštu 21. prosinca pretvorio se u fijakso. Pokušao je pobjeći 22. prosinca, kada je uhvaćen, te zajedno sa suprugom od strane prijekog suda osuđen na smrt. Kazna strijeljanjem izvršena je 25. prosinca 1989.

→ **Baršunasta revolucija** naziv je za nenasilnu revoluciju u Čehoslovačkoj koja je trajala od 16. studenog do 29. prosinca 1989. Njome je nenasilno srušen komunistički režim (koji je vladao od 1948.) Glavni vođe revolucije bili su Vaclav Havel i Aleksandar Dubček (koji je vodio Praško proljeće). Pod pritiskom 500 000 demonstranata komunistički vođa Čehoslovačke Gustav Husak odstupio je, sastavivši prvu ne-komunističku vladu od 1948.

nakon toga, Havel je izabran za predsjednika, a Dubček za predsjednika saveznog parlamenta. 1. siječnja 1993. na snagu je stupio Baršunatsi razvod, koji je stvorio dvije samostalne države; Češku i Slovačku.

→ **Promjene u SSSR-u** započele su 1989., a kulminirale su 1991., kada je SSSR i službeno ukinut.

→ **Albanija** je među zadnjima doživjela promjene; 1990. su uvedene reforme u vidu ukidanja ograničenja putovanja u inozemstvo, a potom je promjenom ustava uveden višestranački sustav. Albanska partija rada je u ožujku 1991. dobila izbore, ali su uslijedili masovne demostracije. S vlasti je tako odstupila u ožujku 1992., kada ju je naslijedila Demokratska stranka. Taj datum se obično uzima kao završetak posljednjeg komunističkog režima u Europi, odnosno posljednjeod svih revolucija započetih 1989.

→ **Jugoslavija** je imala najteže promjene, koje su trajale najduže i odnijele najviše života u Europi od Drugoga svjetskog rata. Glavni protagonisti masovnih zločina bili su sljednici onih iz Drugoga svjetskog rata (ili oni osobno), potpomognuti velikosrpskim teritorijalnim pretenzijama. U tim ratnim događanjima najgore su prošle Hrvatska i Bosna i Hercegovima.

* * *

Izgleda da je nadolazeće zlo predosjetio i Winston Churchill, kada je 1945., doznavši za masovne zločine komunista (prvenstveno sovjetskih) vizionarski izjavio da će, parafrazirano, «antifašisti današnjice postati fašisti sutrašnjice». I bio je potpuno u pravu.

Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe

25. siječnja 2006. Parlamentarna skupština Vijeća Europe Rezolucijom 1481/2006 snažno osuđuje zločine totalitarnih komunističkih režima.

Rezolucija u članku 2. navodi kako su totalitarni komunistički režimi, koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava. Povrede ljudskih prava su se razlikovale ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom periodu i uključivale su pojedinačna i kolektivna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnog fizičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj bazi, povredu slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i također nedostatak političkog pluralizma. Nadalje, zločini su opravdavani u ime teorije klasne borbe i principa diktature ploretarijata. Interpretacija oba principa ozakonila je „eliminaciju“ ljudi koji su smatrani opasnima za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnog komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji su bili državljani te zemlje.

Prema Rezoluciji, pad totalitarističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio Nacionalsocijalizam (nacizam). Kao posljedica toga vrlo je niska razina svjesnosti javnosti o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.

Vrlo je bitan članak 7. Rezolucije, gdje se navodi kako je Skupština uvjerena da je svjesnost o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne zajednice prema prošlosti može biti smjernica za njihove buduće akcije.

Rezolucija u članku 13. također poziva sve komunističke ili postkomunističke stranke da u svojim državama koje to još nisu učinile izvrše novu ocjenu povijesti komunizma i svoje vlastite prošlosti te potrebu za jasno distanciraje od zločina koji su počinjeni od strane totalitarnih komunističkih režima i njihovu nedvosmislenu osudu.U izvješću koje je prethodilo rezoluciji, objavljen je broj žrtava iz «Crne knjige komunizma».

Potaknut Rezolucijom Parlamentarne skupštine Vijeća Europe br. 1481. o osudi zločina totalitarnih komunističkih režima, Hrvatski sabor na sjednici održanoj 30. lipnja 2006. donio je *Deklaraciju o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1990. godine*.

C) PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI U HRVATSKOJ

1. Partizanski i komunistički zločini u Jugoslaviji

Ovdje se misli na partizanske i komunističke zločine u tadašnjoj Jugoslaviji, prvenstveno u Hrvatskoj, iako su oni počinjeni na području čitave tadašnje Jugoslavije, ali najmasovnije i najokrutnije i najorganiziranije u Hrvatskoj i Sloveniji. Tome svjedoči i podatak da je u Hrvatskoj danas poznato oko 1400, a u Sloveniji oko 600 lokacija masovnih grobnica sa žrtvama partizanskih zločina. Procjene su da je u masovnim grobnicama u Sloveniji oko 100 000 žrtava i najmanje isto toliko u onima u Hrvatskoj. Ovom broju treba pridodati i oko 70 000 ubijenih pripadnika njemačke manjine, Folksdojčera na području Hrvatske i Slovenije, od čega oko 64 000 civila. Partizanskih zločina je bilo i u ostalim republikama Jugoslavije (Bosni i Hercegovini, Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji), ali u manjem relativnom i apsolutnom broju nego u Hrvatskoj i Sloveniji.

U ovom kontekstu važno je spomenuti kako u organizacijskom i provedbenom smislu ključnu ulogu, uz tadašnje vodstvo režima, imaju OZNA i UDBA, kao operativni i organizacijski provoditelji, a u mnogim slučajevima i koordinatori i poticatelji zločina.

OZNA ili **OZN** (**O**djeljenje za **z**aštitu **n**aroda) bila je zloglasna komunistička tajna policija i sigurnosno obavještajna služba SFR Jugoslavije. Formirana je 13. svibnja 1944. u Drvaru pri Povjereništvu za narodnu obranu Nacionalnoga komiteta oslobođenja Jugoslavije. Prema zapovijedi Vrhovnoga zapovjednika NOV-a i POJ-a utemeljena je OZNA – centralizirana sigurnosno-obavještajna organizacija s jedinstvenom organizacijskom strukturom, ovlastima i metodama rada na području Jugoslavije. Pod vodstvom Aleksandra Rankovića, visoko pozicioniranog člana Politbiroa i bliskog suradnika Josipa Broza Tita, OZNA je intenzivirala rad u zemlji i inozemstvu, gotovo u potpunosti srbizirala kadar jugoslavenske obavještajne zajednice. Nakon donošenja Ustava Federativne Narodne Republike Jugoslavije (FNRJ) 31. siječnja 1946., reorganizirane su sigurnosno-obavještajne službe. Tako su u ožujku 1946. od Prvoga i Drugoga odsjeka OZNE formirane pri Ministarstvu unutarnjih poslova **U**prava **d**ržavne **b**ezbjednosti (**UDB**-a, poznatija kao **UDBA**), dok se od Trećeg odsjeka OZNE pri Ministarvu narodne obrane formira **K**ontra**o**bavještajna **s**lužba Jugoslavenske armije (**KOS**). Prema zapovijedi Vrhovnog zapovjednika od 14. rujna 1955. KOS se preformirao u Službu sigurnosti Jugoslavenske Narodne Armije (JNA).

Uz pomoć svojh agenata i doušnika OZNA je u razdoblju pre sam kraj rata i, osobito u poratnom razdoblju, vršila teror i direktno je odgovorna izvršno i organizacijski za mnoga pojedinačna i masovna ubojstva. OZNA je bila poznata po svojim brutalnim metodama ispitivanja «osumnjičenika».

UDB-a ili **UDBA** je bila zloglasna jugoslavenska tajna policija, nastala 1946. preustrojem OZNE. Prestala je djelovati pod tim nazivom tek raspadom SFRJ u 1990-ima. UDBA je od početka svog postojanja bila instrument totalitarističkog režima Josipa Broza Tita. Glavna zadaća bila joj je praćenje i prisluškivanje osoba u zemlji i inozemstvu koje su po bilo kojoj osnovi predstavljali prijetnji za tadašnji režim. U tu svrhu imala je brojnu i razgranatu mrežu doušnika, a nerijetko je pribjegavala državnom teroru ubojstvima, osobito disidenata –

emigranata iz bivše Jugoslavije. U vremenskom periodu od 1946. do 1990. godine UDBA je ubila 69 hrvatskih disidenata, a osmorica su nestala. Izvršila je i 24 neuspjela atentata na hrvatske emigrante. Trojica su oteta, a četvorica su se uspjela spasiti od otmice.

Slovenija

Kroz Sloveniju je išao dio Križnoga puta. Masovne i organizirane egzekucije vršene su na brojnim lokacijama (Macelj, Maribor, Tezno, Kočevje, Celje...). Jedna od lokacija otkrivenih u novije vrijeme je Huda jama; nekadašnji rudnik u koji je živo zazidano nekoliko tisuća ljudi. Tu su po bestijalnosti partizani i komunisti nadmašili sami sebe i, kako je to opisao Tihomir Dujmović – po strukturi su to zvjerstva kada se prestaje biti čovjekom i kada se ulazi u animalnu fazu.

S obzirom na broj Hrvata pogubljenih tijekom komunističkog terora, osobito na Križnom putu kroz Sloveniju, neki povjesničari nazivaju Sloveniju najvećom grobnicom Hrvata.

2. Partizanski i komunistički zločini u Hrvatskoj

Partizanski i komunistički zločini u Hrvatskoj vršeni su u poratnom periodu, najintenzivnije same 1945. Ubijanja sa ili bez suđenja (kao da je bilo bitne razlike) trajala su u različitom opsegu nekoliko godina nakon završetka rata; no teško je povući preciznu vremensku granicu, jer se mnogo toga kasnije nastojalo prikriti – smaknuća su se s trgova i predgrađa premjestila iza zidova, u logore i zatvore. Zastrašujuć je podatak da je logor Jasenovac kao logor funkcionirao do 1951.!

Križni put, Bleiburg

O Križnom putu i događajima u Bleiburgu napisano je mnogo, osobito u posljednja dva desetljeća. Stoga će ovdje biti prezentirani samo osnovni podaci u skladu s kontekstualnim okvirom.

Križni put (uz namjernu asocijaciju na osnovno značenje sintagme Križni put) skupni je naziv za niz događaja u svibnju 1945. (koji su se nastavili i narednih mjeseci, do kraja kolovoza), a čije je glavno obilježje stradanje pripadnika snaga Nezavisne Države Hrvatske i izbjeglih hrvatskih civila nakon izručenja Jugoslavenskoj armiji kraj austrijskog grada Bleiburga (slov. Pliberk). U kolonama smrti najbrojniji su bili Hrvati, no stradao je i veliki broj slovenskih domobrana i civila, četnika i drugih nacionalnih i vojnih pripadnosti.

Lokacije: Masovne likvidacije započele su već na bleiburškom polju, te se sve većim intenzitetom nastavile kroz Sloveniju (Maribor, Zezno, Macelj, Celje, Kočevje...), naročito kroz Hrvatsku, te nakon toga i kroz druge republike tadašnje Jugoslavije. U Hrvatskoj je gotovo nemoguće pobrojati sve lokacije; postoji oko 1400 lokacija (prema nekim autorima i 1500) partizanskih i komunističkih masovnih zločina na području Hrvatske, od kojih je velika većina vezana za period stradanja Križnog puta.

Načini likvidacija: Najveći dio žrtava likvidiran je u masovnim streljanjima, gdje su tijela bacana u tenkovske rovove, ili u rovove iskopane za tu namjenu, a jedan dio je bacan u prirodne jame (najpoznatija je jama Jazovka, gdje je do sada pronađeno 476 kostura žrtava). Dio žrtava je likvidiran tijekom puta od strane partizanske pratnje ili mještana uglavnom pretežno srpskih sela. Znatan broj ljudi podlegao je posljedicama iscrpljenosti i od različitih zaraznih bolesti (trbušnog tifusa, pjegavog tifusa i sl.) u raznim logorima koje su osnovale komunističke vlasti. Također, znatan dio žrtava likvidiran je, uglavnom streljanjem, na krajnjim destinacijama Križnoga puta, u logorima i zatvorima, s ili bez suđenja.

Vremenski period: Likvidacije su započele odmah u Austriji, na bleiburškom polju nakom predaje Jugoslavenskoj armiji 15. svibnja 1945., te su se nastavile duž Križnoga puta do kraja lipnja uz vrlo visoku razinu organizacije. Da je zločin unaprijed planiran, vidi se i iz dopisa Alksandru Rankoviću kojim ga izvještavaju o stanju na terenu i gdje između ostaloga stoji: ...» `Sve kolone zarobljenika kreću se po ranije označenim punktama i oblastima` «...Likvidacije su nastavljene na krajnjim destinacijama (uglavnom u logorima

i zatvorima). Opća amnestija proglašena je 3. kolovoza 1945., ali su likvidacije, u nešto manjem opsegu i manje javno i dalje nastavljene.

Žrtve: Civili (Hrvati, Slovenci, Nijemci i Folksdojčeri, Muslimani, Srbi i pripadnici drugih naroda bivše Jugoslavije) i pripadnici različitih vojnih formacija.

Broj žrtava: Ovo je najsporniji dio ovih događaja; komunisti su prvo pola stoljeća negirali da su počinili zločine, a onda kada su bili suočeni s činjenicama (masovne grobnice, svjedočanstva i ostali dokazi), nastojali su umanjiti i/ili relativizirati opseg zločina ponekad do razine da se radilo o pojedinačnim zločinima pojedinaca(!). Ovisno o autorima, izvorima, metodologiji i drugim parametrima, procjena broja stradalih u onome što u najširem smislu obuhvaća pojam Križnoga puta kreću se od preko 90 000, do preko 200 000.

Unatoč prijeporima oko utvrđivanja točnog broja žrtava, koji se i inače javljaju kod masovnih zločina, nesporno je da se radi o masovnom zločinu genocidnih razmjera (elemenata genocida ima, iako partizani nisu stigli likvidirati s v e pripadnike ciljnih skupina, a nisu stigli zbog činjenice da je rat završio i da je ostao (pre)velik broj osoba za likvidaciju).

Počinitelji: Po zapovjednoj odgovornosti najodgovorniji je Josip Broz Tito, koji je za sve ne samo znao, nego je likvidacije dao organizirati. Tako je još 1942. u jednoj dnevnoj zapovijedi nagovijestio način djelovanja: : »*Drugovi! Borci, komandiri, komandanti i politički komesari! Još silnije uništavajmo okupatore i ustaše! Još silnije uništavajte željeznice, tvornice, rudnike, mostove i živu silu neprijatelja... Da živi 25. godišnjica velike Oktobarske socijalističke revolucije! Da živi Sovjetski Savez! Da živi drug Staljin! Da živi herojska Crvena armija! Da živi narodnooslobodilačka partizanska i dobrovoljačka vosjka Jugoslavije!*» 1945. trebao je biti «konačan obračun s (klasnim) neprijateljem», iako su se očito opseg i okrutnost nasilja oteli kontroli, pa je u svom govoru u Ljubljani 27. svibnja 1945. rekao: «*...Što se tiče ovih izdajnika... to je stvar prošlosti. Ruka pravde, ruka osvetnica našeg naroda dostigla je već ogromnu većinu...*»

Iz Titova govora postrojenim elitnim postrojbama JNA prilikom proslave dana Armije, 22.12.1971. u Rudom, mjesec dana nakon gušenja Hrvatskog proljeća:
«*Prije mjesec dana obračunali smo se sa jednom opasnom pojavom, jednim opasnim pokretom koji je u Hrvatskoj uzeo maha, koji je na krilima hrvatskog nacionalizma išao čak za tim da se uspostavi autonomija, a na kraju čak nekakva «nezavisnost» Hrvatska od Jugoslavije! Ma, drugovi (podsmijeh) za to se ne morate brinuti, PRIJE ĆE SAVA POTEĆI UZVODNO NEGO ĆE HRVATI IMATI SAMOSTALNU DRŽAVU*!»

Stoga Josipa Broza Tita mnogi svrstavaju na neslavnu listu među 10 najvećih zločinaca 20. stoljeća i u povijesti uopće; varira samo redni broj pod koji ga svrstavaju. Tako ako se uzme relativni broj Hrvata koje je ubio ili prognao (preko milijun od 4 milijuna, dakle svaki četvrti), dolazi na prvo mjesto (i ispred Staljina i Hitlera).

Drugi po zapovjednoj odgovornosti je Aleksandar Ranković, operativni organizator. To se vidi i iz dopisa* koji su mu upućivani s terena, gdje ga se izvještava o brojnom stanju logora (tako se iz dopisa vidi da je 8. lipnja 1945. na području Hrvatske postojalo tri oblasti s 12 logora, s ukupno 50 175 zarobljenika). A da je bio organizacijski upućen u sva zbivanja, vidi se i iz njegovog izvještaja (u to vrijeme je bio ministar unutrašnjih poslova i šef vojne i tajne policije) u Beogradskoj skupštini 1. veljače 1951. Politika, Beograd, 1.:
«*Kroz naše zatvore je prošlo između 1945. i 1951. 3.777.776 zatvorenika, dok smo likvidirali 586.000 narodnih neprijatelja*».

Uz Aleksandra Rankovića, podjednaku odgovornost pripada i Milovanu Đilasu, koji ima velik udio odgovornosti u ideološkom okviru zločina. Tako je, primjerice, Milovan Đilas u svome pamfletu (koji je nosio naziv koji je sam po sebi oksimoron) «Plemenita mržnja»

objavljenom 1942., citirajući Staljina, napisao: «*Neprijatelja se ne može pobijediti dok ga se ne nauči mrziti. Jedina mjera ljubavi za narod jest za nas dubina mržnje prema neprijatelju*».
Iz razgovora s M. Đilasom u britanskom Encounteru, prosinac 1979.:
«*Jest, Britanci su napravili potpuno krivo što su vratili te ljude nazad preko granice, isto kao što smo i mi učinili potpuno krivo što smo ih sve poubijali. U Wartime ja nisam skrivao svoje mišljenje da su ta ubojstva bila besmisleni čin gnjevne osvete*».

*Izvješće Aleksandru Rankoviću, u kojem ga se izvještava o brojnom stanju u logorima:

GENERAL-LAJTNANTU
A.RANKOVIĆU
Beograd
8. juna t.g. izvršilo se je glavno kretanje kolona ratnih zarobljenika koji su zarobljeni u Sloveniji i na granicama Austrije, ostale su manje grupe koje se nalaze na promatranju – čišćenju ili na eventualnim radovima koji nose vremenski karakter: opravka pruga, mostova, cesta i t.d. Sve kolone zarobljenika kreću se po ranije označenim punktama i oblastima.
Logori – mesta ratnih zarobljenika i brojno stanje istih je sledeće:
1. ZA HRVATSKU
Na teritoriju Hrvatske postoje tri oblasti sa 12 logora:
IV VOJNA OBLAST
Logor u Sisku 5.086 Nemaca
Logor u Karlovcu 4.367 Nemaca
Logor u Petrinji 4.817 Nemaca
Ukupno: 14.270 Nemaca

VI VOJNA OBLAST
Logor Podravska Slatina 4.000 Nemaca
Logor Vinkovci 3.000 Nemaca
Logor Osijek 3.905 Nemaca
Logor Nova Gradiška 4.000 Nemaca
Logor Virovitica 4.000 Nemaca
Logor Slavonski Brod 4.000 Nemaca
UKUPNO: 22.905 Nemaca

X VOJNA OBLAST
Logor Bjelovar 5.000 Nemaca
Logor Lepoglava 5.000 Nemaca
Logor Popovača 3.000 Nemaca
UKUPNO: 13.000 Nemaca
Ukupno po Hrvatskoj nalazi se 50.175 zarobljenika

Ideologija: Već sama totalitaristička ideologija (socijalizam, komunizam) je bila idejna matrica koja je odobravala, poticala i podrazumijevala obračun s «klasnim neprijateljem»;
- srpski književnik Marko Ristić (1902.-1984.) u danima oslobođenja Beograda piše: «*Nema, ne može da bude slobode naroda, ni jedinstva, ni mira, ni sreće, bez potpunog, nemilosrdnog uništenja izdajničke reakcije, bez pravde koja, kako su to rekli Koča Popović i Peko Dapčević – obuhvata osvetu, uključuje osvetu – bez nasilne smrti fašizma*».

- u Zagrebu se 1945. objavljuje knjiga Mihaila Šolohova «Nauka mržnje», u kojoj se na početku citira «Staljinova prvomajska dnevna zapovijed» u kojoj stoji: «*Ne može se pobijediti neprijatelja ne naučivši se mrziti ga svim snagama duše*».
- općenito, može se reći da su politički korijeni partizanskih i komunističkih zločina u smišljenom «obračunu s narodnim neprijateljem» koji je izvirao iz staljinističke ideologije i njenih zasada «zaoštravanja klasne borbe» i revoluciji koja traje vječno.

Jasno je da su i danas politike, stranke i programi koji imaju bilo kakve, pa makar i reformirane (tzv. «socijalizam s ljudskim licem») elemente i korijene u ovakvim ideologijama, ili su, još gore, sljednice ovakvih ideologija, opasne po ljudske slobode, demokraciju i civilizaciju općenito.

Karakteristike partizanskih i komunističkih zločina u Hrvatskoj

I danas se komunističke zločine i dalje negira, relativizira ili ih se opravdava kao nužne ili «antifašističke». Analizirajući strukturu i sve parametre partizanskih i komunističkih zločina u Hrvatskoj, može se zaključiti sljedeće:

- zaločini su unaprijed i pomno planirani
- dobro su organizirani, postoji sistematika u djelovanju
- ideološki i na druge načine su poticani (huškačka terminologija: narodni neprijatelji, koljači, kvislinzi, ...) i dobro propagandno pripremljeni; brainwashing je tako temeljito pripreman i proveden, da većina egzekutora i nalogodavaca to što čine nije ni smatrala zločinom, nego «pravednom kaznom», «odstranjivanjem narodnog neprijatelja» i sl.
- zločini su, unatoč organiziranosti, zbog masovnosti žrtava koje treba likvidirati vršeni užurbano; posljedica je da je ostalo mnogo tragova i svjedoka
- postojao je razrađen obrazac postupanja, a prikrivanje je dobro propagandno pripremljeno
- unaprijed je predviđeno i organizirano prikrivanje (sadnja drveća na mjestima masovnih grobnica, kao u Katynu, preoravanje neprijateljskih grobova i groblja, zatrpavanje jama u koje su bacane žrtve – sve u cilju uništavanja dokaza i dugoročno za brisanje iz kolektivne svijesti)
- važna karakteristika je okrutnost i poniženje žrtve, pa makar i posmrtno (primjer: preoravanje groblja)
- mjestimično se okrutnost u tolikoj mjeri otela kontroli, pa je bilo i samovoljnih postupanja, koja su imala saditičke i psihopatske elemente (što je vidljivo i iz nekih dopisa gdje se traži uvođenje reda i kontrole (→ vidjeti u poglavlju: «Partizanski i komunistički zločini u Vinkovcima 1945.»)
- često su smaknuća osuđenih neprijatelja naroda (ako se to uopće moglo nazvati suđenjem) organizirana kao zabava za narod (primjer je javno vješanje ustaškog kotarskog zapovjednika Ivana Tolja u Vinkovcima na tadašnjem Narodnom trgu – što je vrlo slikovito opisao Pero Zlatar («Devet istinitih priča s gubilišta»)
- veliki broj masovnih i grupnih smaknuća bez suđenja; ostali su ubijeni u kafkijanskim, šabloniziranim procesima, koji nemaju elemente procesa niti suđenja, u kojima nema klasičnog izvođenja dokaza (dovoljna je bila sumnja ili optužba od strane podobne osobe - prokazivača), kazne drakonske i olako izricane. U tom smislu postojala je tipska formulacija za dispozitiv presude: *«XY osuđuje se na kaznu smrti streljanjem, konfiskaciju cjelokupne imovine i gubitak građanskih prava»*. ... Najviše kazni izvršeno je strijeljanjem i nešto manje vješanjem.
- konačno, ne treba biti zavaravanja, sve instance u lancu zapovijedanja / izvršenja su znale za zločine; od Josipa Broza Tita, Aleksandra Rankovića i Milovana Đilasa, do izvršitelja na terenu
- može se konstatirati da je počinjen i aristocid; istrebljenje najproduktivnijeg,

najtalentiranijeg, najinteligentnijeg i najdarovitijeg dijela neke populacije (znanstvenici, umjetnici, novinari, svećenici, časnici, inženjeri...). Aristocid je vrsta genocida. Prema dostupnim izvorima, u poratnom razdoblju od 1945. do 1947. partizani i komunističke vlasti u Hrvatskoj likvidirali su, između ostalih, 38 novinara i 667 svećenika; to je više nego što je sveukupno pogubljeno svećenika u svim europskim komunističkim zemljama zajedno!

Budući da su se komunistički zločini događali u poslijeratnom periodu i u drugim komunističkim državama (SSSR, Rumunjska, Albanija, Bugarska...) i da su u podlozi imali istu ideologiju, neki elementi su im zajednički. No, postoje i neki specifikumi vezani za zločine počinjene na području tadašnje Jugoslavije i Hrvatske, među kojima se ističu organiziranost, okrutnost i velik napor uložen na stvaranje kolektivnog zaborava.

Komunistički logori

Kao i ostali totalitarni sustavi, i komunistički su tijekom i nakon Drugoga svjetskog rata imali logore. Postojale su tri vrste partizanskih logora:

1. zarobljenički logori
2. kažnjenički logori
3. logori za internaciju

Iz dopisa koji je s terena upućen Aleksandru Rankoviću vidljivo je da je 08. lipnja 1945. Hrvatska postojalo tri vojne oblasti s 12 logora, s ukupno 50 175 zarobljenika (Zvonimir Despot navodi podatak za travanj 1945. o 19 partizanskih zarobljeničkih logora u Hrvatskoj u kojima je smješteno oko 80 000 zarobljenika). Krajem 1945. u logorima na prostoru tadašnje Jugoslavije bilo je ukupno 355 785 ratnih zarobljenika, od čega 114 000 otpada na «Jugoslavene». Prema nekim podacima na području Hrvatske 1946. su se nalazila 62 logora različite veličine (kapaciteta) i namjene (koncentracioni, radni), od kojih su najpoznatiji: Samobor, Kanal, Maksimir, Jankomir, Bjelovar, Đurđevac, Karlovac, Čemernica, Sisak, Petrinja, Kutina, Popovača, Novska, Slavonska Požega, Pakrac, Našice, Vinkovci, Virovitica, Slatina, Osijek (Grahek Ravančić, M., 2006.).

Postojala je i «specijalizirana vrsta logora, ***logori za Folksdojčere,*** u koje su smještani Folksdojčeri, Nijemci i Austrijanci. Najviše ih je bilo na području Slavonije. U njima su Folksdojčeri zadržavani nakon oduzimanja imovine i protjerivanja iz svojih kuća, do konačnog protjerivanja u Njamačku ili Austriju. Mnogi su ubijeni tijekom boravka u logoru. Logori za Folksdojčere, u različitim formama, postojali su do 1947.

Posebno intrigantna činjenica je postojanje **logora Jasenovac** nakon 1945. godine. U literaturi nastaloj od 1945. do 1990. logor Jasenovac vremenski je lociran na razdoblje postojanja od 1941. do 1945. Međutim, na osnovu istraživanja, sačuvane dokumentacije i svjedočenja danas znamo da je logor Jasenovac funkcionirao kao logor do 1948., odnosno u sličnoj funkciji čak do 1951. Rekapitulacija postojanja logora Jasenovac je sljedeća:

ustaški logor: 1941.-1945.
partizanski logor: 1945.-1948.
logor za informbiroovce: 1948.-1951.

Nepobitno je da je logor Jasenovac postojao do 1951., unatoč prikrivanju dokaza i pokušaju brisanja iz kolektivne svijesti nakon 1945. Zahvaljujući brojnim dokazima, danas znamo da je logor ne samo postojao nakon 1945., nego da su tamo vršene brojne masovne likvidacije, da je tamo završio dio ratnih zarobljenika, od toga i dio zarobljenika s Križnog puta, da je logor nakon otvaranja logora Goli otok rasformiran i u fizičkom smislu. Danas čak znamo ne samo da je logor postojao, nego i da je logorom 1946. upravljao Anatolij Avramov (Pilić, Matković, B,: «Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i

novim arhivskim izvorima», Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a Zadar, Zadar, 2014., str. 363.).

Politički logor Goli otok

Politički logor Goli otok bio je zloglasni logor na istoimenim otoku za jugoslavenske političke zatvorenike. Osnovan je po nalogu rukovodstva komunističke partije i države. Izabran je zbog nenaseljenosti i praktičke nemogućnosti bijega. U logor su slani uglavnom komunisti osumnjičeni za sklonost da surađuju sa Sovjetskim savezom nakon sukoba Tita i Staljina 1948., to jest - kako se tada govorilo - "za suradnju s Informbiroom". Goli otok "s radom" je počeo 1948. godine, a prvi zatvorenici na ovaj otok stigli su 9. srpnja 1949. Svi su oni bili politički zatvorenici, koji su se na neki način suprostavljali komunističkom režimu. Na Goli otok ljudi su upućivani bez suđenja, uručenim "rješenjem" suca za prekršaje. Najzaslužniji za formiranje političkog logora Goli otok bili su zapovijednik UDBE za Hrvatsku, general Stevo Krajačić i Edvard Kardelj, te Aleksandar Ranković. Jedan od zapovijednika logora bio je i narodni heroj Jugoslavije Ante Raštegorac.

Prema dostupnim podacima na Golom otoku bilo je zatvoreno 16101 osoba (smatra se da je tzv. «tamna brojka» 32000), od toga njih 413 je izgubilo život, a strahuje se da je ovaj broj još i veći. Prema nekim procjenama, smatra se da je čak oko 3000 ljudi izgubilo život, bilo direktno na Golom otoku, bilo od posljedica batina, od iscrpljenosti, difterije, ili su počinili samoubojstvo zbog izloženosti zlostavljanju.

Posljednji politički zatvorenik je otpušten 1956. Većina vojnih osoba ostala je ipak zatočena u logoru još dvije godine. Dio zatočenika ostao je u logoru čak do 1960. godine. To je bio kraj savezne (Udbine) uprave nad otokom. Od tada on pripada republičkoj nadležnosti Hrvatske. Kasnije su na otoku kaznu izdržavali kriminalci koji su počinili teža kaznena djela. Goli otok je kao zatvor ukinut 1988. godine.

Iseljavanje Hrvata

Jedna od posljedica komunističke represije nakon Drugoga svjetskog rata bila je iseljavanje Hrvata. Bilo je pet takvih valova iseljavanja (Vukušić, B., 2012.): prvi val iseljavanja bio je zapravo veliki zbjeg Hrvata nakon sloma Nezavisne Države Hrvatske u svibnu 1945. Nedugo zatim, tijekom pedesetih godina 20. stoljeća uslijedilo je novo veliko iseljavanje Hrvata; iseljavali su se pretežito mlađi ljudi, koji su preko Austrije i Italije bježali u Australiju ili Sjevernu Ameriku. Treći val iseljavanja zbio se šezdesetih godina 20. stoljeća i bio je po masovnosti najveći. Ljudi su tada odlazili na tzv. *privremeni rad* u inozemstvo. Četvrti izbjegličko-iseljenički val, nešto manjeg intenziteta uslijedio je krajem 1971. i početkom 1972. godine, nakon vojnog puča u Karađorđevu. Konačni, peti val iseljavanja Hrvata dogodio se 1990-ih uslijed velikosrpske agresije. Tako je, dugoročno, komunistička represija promijenila i demografsku sliku Hrvatske. Hrvatska spada među zemlje s najvećim brojem iseljenika u dijaspori u odnosu na broj stanovnika.

Koncept krivnje i egzekucije bez suđenja

U kazneno-pravnom i procesnom smislu postupci koji su tada vođeni nisu zadovoljavali ni osnovne, elementarne uvjete čak ni tada vrijedećih pravnih normi, uzusa i zakona. Najčešće su sudili tzv. prijeki sudovi, u čijim sastavima su bili ponekad i jedva pismeni ljudi. To je osobito bilo izraženo u neposrednom poratnom periodu. Tadašnji sudovi su prema ishodu suđenja bili vrlo jednostavni; presude su bile dvojake: «kriv» ili «nije kriv» - nije bilo «nijansi» u stupnjevanju. U slučaju da je netko proglašen krivim, kazna je najčešće bila smrtna kazna ili upućivanje u logor.

Sudovi koje vode komesari - na Sovjetski način

-…-

Studije o komunističkom pravosuđu koje sada pravnici na Zapadu prate, pate od mentaliteta željezne zavjese uglavnom kao i studije o drugim temama vezanim uz komunističku vladavinu. Sudska procedura u većini značajnijih političkih suđenja je objavljena pa je često dostupna i na engleskom jeziku. Ali njen sadržaj je u potpunosti krivotvoren. U praksi svi dokazi koje iznese obrana uključujući i završni govor optuženog, na koji oni imaju pravo po zakonu su obično ispušteni ili skraćeni do neprepoznatljivosti. Isto se odnosi i na izvješća u medijima vezano uz politička suđenja. Općenito uzeto 'tehnički problemi' se primjenjuju da se ušutka glas obrane. Za sve one koji su čitali George Orwellovu čuvenu «Tisuću devetsto osamdeset četvrtu», ova izvješća se toliko podudaraju s onima njegovog Ministarstva istine! Komunističko pravosuđe kao i svako drugo njihovo razmišljanje sadrži maksimu da svrha opravdava sredstvo.

New York Times, 13. svibnja 1951., str. SM9
Autor Lovett F. Edwards – izvjestitelj za BBC sa suđenja Stepincu.

Strategija komunista: stvaranje mitologije i kolektivnog zaborava

Jugokomunistički zločini tijekom, a osobito nakon završetka Drugoga svjetskog rata označavaju niz zločina genocidarnih razmjera nad Hrvatima, Slovencima, Muslimanima i prpadnicima ostalih naroda bivše Jugoslavije, od strane totalitarnog komunističkog režima pod vrhovnim zapovjedništvom Josipa Broza Tita. Od svojeg osnivanja Komunistička partija Jugoslavije (1919.) bila je «podružnica» kominterne. Osnovna politika komunističkoga bloka bilo je provođenje svjetske revolucije s ciljem nasilnog rušenja svih režima i vlasti i uspostavljanje komunističkog svjetskog poretka; komunizam nije dopuštao mogućnost da se uspostava komunizma može dogoditi mirnim putem, nego samo neograničenim revolucionarnim nasiljem, revolucijom koja neprekidno traje. Komunisti to nazivaju *diktaturom proleterijata*. Govor Moše Pijade s prvog zasjedanja AVNOJ-a 1942. u Bihaću najbolje oslikava strategiju osvajanja vlasti:

«*... Potrebno je zato stvoriti toliko mnogo beskućnika, da ovi beskućnici budu većina u državi. Stoga mi moramo da palimo. Pripucaćemo pa ćemo se povući. Nemci nas neće naći, ali će iz osvete da pale sela. Onda će nam seljaci, koji tamo ostanu bez krova, sami doći i mi ćemo imati narod uza se pa ćemo na taj način postati gospodari situacije. Oni koji nemju ni kuće ni zemlje ni stoke, brzo će se i sami priključiti nama, jer ćemo im obećati veliku pljačku. Teže će biti sa onima koji imaju neki posed. Njih ćemo povezati uza se predavanjima, pozorišnim predstavama i drugom propagandom... Tako ćemo postepeno proći kroz sve pokrajine. Seljak koji poseduje kuću, zemlju i stoku, radnik koji prima platu i ima hleba, za nas ništa ne vredi. Mi od njih moramo učiniti beskćnike, proletere... Samo nesrećnici postaju komunisti, zato mi moramo nesreću stvoriti, mase u očajanje baciti, mi smo smrtni neprijatelj svakog blagostannja, reda i mira...*»

Tijekom desetljeća postojanja komunistička propaganda formirala je snažnu revolucionarnu mitologiju 20. stoljeća. Ta mitologija stvarana je i usađivana desetljećima kroz generacije i trebat će vremena da se taj utjecaj još smanji. Saznanja o karakteru komunističkih režima dugo su bila nepotpuna zbog zatvorenosti, šutnje i stvaranja privida «dobre vlasti» koji su komunistički režimi formirali dugi niz godina. Čak je Jugoslavija prikazivana poput oaze unutar pakla ostalog komunističkog svijeta. Dugo vremena su bili nedostupni bilo kakvi dokumenti iz samog sustava komunističke vlasti. Komunistički režim držao je pod kontrolom sve dokumente. Otvaranjem komunističkih arhiva 1990.-ih se dogodio «dokumentarni obrat».

2. PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI U VINKOVCIMA 1945.

TRAVANJ 1945. – BLIŽI SE KRAJ RATA

Kako se bližio kraj Drugoga svjetskog rata, intenzivirala su se ratna zbivanja i na području Slavonije. Pred sam kraj rata postala su učestala savezničkа bombardiranja grada i šire okolice. Jedan od razloga je što su Vinkovci i u vrijeme Drugoga svjetskog rata bili važno prometno čvorište, pa su stoga bili meta savezničkih zrakoplova, osobito 1944. godine. Prvi savezнički prelet bio je 17. travnja 1944., a

- **prvi zračni napad** na Vinkovce bio je 2. srpnja 1944., kada je poginulo 16, a ranjeno 27 građana. Srušeno je 9 zgrada, a oštećeno 33. Iz 40 bombardera bačeno je 300 bombi po 500 kg.
- **drugi zračni napad** bio je 14. srpnja 1944. s osam savezničkih lovaca na sheverozapadne i zapadne dijelove Vinkovaca, srećom bez ljudskih žrtava.
- **treći zračni napad** dogodio se 24. kolovoza 1944., kada je poginulo 82, a ranjeno 284 građana. Srušeno je 39 zgrada, a oštećeno 82. Nepoznati broj bombardera bacio je 800 bombi po 500 kg i nekoliko od 2000 kg. Posebno je stradalo područje oko željezničkog kolodvora (i kada je razoren Ferolim).
- **četvrti zračni napad** bio je 17. rujna 1944., kada je poginulo 7, a ranjeno 11 građana. Srušeno je 13, a oštećena 21 zgrada. U napadu je sudjelovalo 6 četveromotornih bombardera, koji su bacali bombe od 500 kg.
- **peti zračni napad** dogodio se 19. rujna 1944., kada je pogođen njemački vojni transport uz 9 poginulih i desetke ranjenih.
- **šesti zračni napad** dogodio se 21. rujna 1944., kada je jedan bombarder odvojivši se od formacije (zbog kvara?) ispustio bombe na čistinu kod željezničkih radionica. Tada je poginuo jedan, a ranjeno dvoje građana.
- **sedmi zračni napad**, ujedno i najteži, bio je 17. listopada 1944. u noćnim satima, kada je među njemačkim obiteljima u zbjegovima u Vinkovcima i okolici bilo 3100 poginulih i 1170 ranjenih, a među stanovništvom grada 87 poginulih i 131 ranjen. U napadu je sudjelovalo 60 teških bombardera, 20 lovaca i 30 zrakoplova lovačke pratnje. Stradao je sam grad i okolica, a osobito područje oko željezničkog kolodvora, an kojem je uništeno i nekoliko kompozicija.
- **osmi zračni napad** bio je sutradan, 18. listopada 1944. u poslijepodnevnim satima, kada je od bombi, topovske i strojničke avionske vatre stradalo nekoliko stotina civila i vojnika.
- U periodu od listopada 1944. do siječnja 1945. područje Vinkovaca preuzima zrakoplovstvo Crvene armije i netom osnovane postrojbe partizanskog zrakoplovstva; više od 20 napada izvelo je zrakoplovstvo Crvene armije na Vinkovce i okolicu. U tim je napadima osobito oštećena prometna i željeznička infrastruktura.
-...ovakvi i slični napadi nastavljeni su do pred sam kraj Drugoga svjetskog rata 1945. godine (u Europi rat je završio predajom Njemačke 8. svibnja 1945., ali je nastavljen u Aziji do predaje Japana 2. rujna 1945.).

PROBOJ SRIJEMSKOG FRONTA

Zračni napadi postali su sve učestaliji i razorniji kako se bližio kraj rata, a osobito kao priprema za proboj Srijemskoga fronta.

Nakon opsežnih vojnih, taktičkih i logističkih priprema u sklopu završnih operacija na području Jugoslavije, izvršen je proboj Srijemskog fronta 12. travnja 1945. Za proboj su bile formirane tri operativne skupine: Sjeverna (ujedno i glavna), Bosutska i Južna. Južna skupina divizija (2. proleterska, 3. krajiška i 17. istočno-bosanska) tijekom uvodnih operacija forsirala je Drinu, zauzela Semberiju i Brčko i tako ugrozila njemački desni bok fronta. Bosutska operativna kupina (6. proleterska divizija, 1. divizija i 1. konjička brigada) zauzela je polazne položaje na Bosutu. Sjeverna operativna skupina (1. proleterska, 21., 22., 42. i 48. divizija, 2. tenkovska i inžinjerijska brigada) zauzela je položaje na pravcu glavnog udara. Komandant Prve armije (Prva jugoslavenska armija) general Petar Peko Dapčević zapovijedao je Južnom operativnom skupinom, a samim probojem fronta načelnik Štaba I armije general Milutin Morača.

Proboj Srijemskog fronta započeo je 12. travnja 1945. u zoru, artiljerijskom pripremom u trajanju od 15 minuta iz 120 artiljerijskih oruđa (topova, haubica, minobacača) i avio pripremom od dva naleta od po 50 borbenih aviona. Neposredno nakon toga krenule su divizije prvog ešalona i probile glavni obrambeni pojas. Štab prve armije je zatim u proboj uveo 21. srpsku i 48. makedonsku diviziju. Daljnjim intenzivnim prodorom 1. proleterske 21. i 48. divizije i 2. tenkovske brigade probijeni su položaji obrane po dubini i do kraja dana zauzeti su Vukovar i Tovarnik. Na kolateralnom pravcu 42. divizija zauzela je Ilince, Šidske Banovce i Ilaču, a 22. divizija Lipovac i Adaševce.

Južna operativna skupina produžila je proboj na sjever i tijekom dana zauzela Posavske Podgajce i Županju. Zauzimanjem Vinkovaca i Županje Prva armija probila je Srijemski front i stvorila preduvjete za proboj prema Slavonskom Brodu i Zagrebu. Ustaško-domobranska Treća lovačka divizija i 1232. puk njemačke 41. pješadijske divizije povukli su se prema Đakovu.

Nakon zauzimanja Vinkovaca 13. travnja, 14. i 15. travnja zauzeta su sva mjesta između Vinkovaca i Đakova, a 16. travnja i Đakovo, da bi se nakon toga proboj i borbe nastavili dalje na zapad.

Glavni vojni protagonisti

Prva armija Jugoslavenske armije

Prva armija Jugoslavenske armije formirana je 01. siječnja 1945. u Beogradu. Komandant Prve armije bio je general Peko Dapčević, politički komesar Mijalko Todorović, a načelnik Štaba Savo Drljević, kojega je u veljači zamijenio Milutin Morača. U sastavu Prve armije bile su i 21. srpska divizija i 48. makedonska divizija, koje su prve ušle u Vinkovce.

21. srpska divizija

21. srpska divizija formirana je 20. svibnja 1944. na planini Radan (pri osnivanju je nazvana Prva srpska divizija, ali je 14. lipnja preimenovana u 21. srpsku diviziju i dobila u nazivu pridjev *udarna*). Od 01. siječnja 1945. bila je u sastavu Prve armije. Pred kraj borbenog puta je, nakon sudjelovanja u proboju Srijemskog fronta, sudjelovala u završnim operacijama i borbama na području Jugoslavije.

48. makedonska divizija

48. makedonska divizija formirana je 28. rujna 1944. u selu Plasnica kod Kičeva. Nakon probijanja Srijemskog fronta, ratni put je završila u Celju i Dravogradu (gdje je stradao veliki broj žrtava Križnoga puta). Tijekom povratka u Makedoniju, u Bosni i Hercegovini sudjelovala je u čišćenju terena od preostalih četničkih i ustaških vojnih formacija.

13. TRAVNJA – DAN KADA SU OSLOBOĐENI VINKOVCI I KADA SU POČELI ZLOČINI (VINKOVAČKI PETAK TRINAESTI)

Nažalost, ono što se trebalo zvati oslobođenje, zbog zločina koji će uslijediti po ulasku partizanskih jedinica u grad više je ličilo na ulazak Vandala u Rim 455.

Nakon koordiniranog proboja iz pravca Srijema u travnju 1945. partizanske snage Prve armije Jugoslavenske armije, potpomognute avijacijom i tenkovskim bataljunom (2. tenkovska brigada, koja je u borbama za Vinkovce izgubila dva tenka i jedno oklopno vozilo), ušle su u Vinkovce u petak, 13. travnja 1945. oko 18:00 sati (prethodno su oko 13:00 sati osvojeni Cerić i Nuštar). U grad su ušli pripadnici 21. srpske divizije i 48. makedonske divizije (obje u sastavu Prve armije) nakon četverosatne borbe. Ostalo je zabilježeno kako su po ulasku u grad u kraćim uličnim borbama uništile manje zaostale skupine njemačke vojske, koje se iz nekih razloga nisu uspjele povući prema Đakovu. Njemačka vojska je prilikom povlačenja iz taktičko-strateških razloga minirala željezni most s lukovima na Bosutu, koji je izgrađen 1904. godine (prije željeznog mosta bio je drveni most preko Bosuta, izgrađen 1854.) Rušenje mosta trebalo je usporiti napredovanje partizanskih snaga. Novi, betonski most sagrađen je tek 1954.

Prema kazivanjima svjedoka, istoga dana, 13. travnja 1945., te u nekoliko narednih dana po zauzimanju grada, iz Vinkovačke bolnice odvedeno je, prema različitim podacima, izvorima i procjenama (podaci prikupljeni od strane policije vezano za ratne zločine), između 80 i 400 njemačkih vojnika i ranjenika na ciglanu *Kuman i sin* (današnja Slavonka) i potom su tu ubijeni te bačeni u tenkovski rov koji je potom zatrpan. Ova masovna grobnica za sada nije detaljno istražena, te za sada nije utvrđen točan broj žrtava. Istoga i sljedećeg dana, na istoj lokaciji streljano je i četrdesetak uglednih Vinkovčana. Ubijeni su bez suđenja, a radilo se o ljudima koji nisu bili suradnici nacista, a jedina krivnja im je bila što ih je netko zbog različitih interesa prokazao. Narednih dana u okolici ove lokacije ubijeno je, prema sjećanjima, još oko 350 osoba od strane partizana.

Tih dana bolnica u Vinkovcima bila je puna ranjenika, pa su i okolne kuće pretvorene u bolesničke sobe. Također, u zgradi Gimnazije bila je formirana Ratna bolnica. Znakovito je da kirurški protokol, koji je inače uredno vođen, preskače dane od 13. travnja do sredine svibnja 1945. godine; stoga je nepoznat i opseg kirurškog rada u tih mjesec dana, ali i mnogi drugi podaci koji bi mogli dijelom rasvijetliti sudbinu ranjenika. Prema dostupnim podacima pogubljena su 52 ranjenika iz vinkovačke bolnice.

O ovim i sličnim događajima koji su se događali tih dana, nije se smjelo govoriti, istraživati i postavljati pitanja. Svako propitivanje o ovim zločinima bilo je doslovno opasno po život. Prema sjećanjima, najviše ljudi koji su prokazani tih dana odvođeno je noću i streljano. Prema određenim popisima, na koje su Vinkovčane stavljali njihovi sugrađani – prokazivači, ljudi su odvođeni prvo na nekoliko lokacija kao što su zgrada bivšeg sudskog zatvora i podrum bivše zgrade policije (danas zgrada KUD-a Šumari) i kasnije pobijeni bez ikakvog sudskog postupka ili suđenja. Budući da su Vinkovci tada imali oko 15 000 stanovnika, sve se znalo.

Svjedočanstvo o jednom dijelu zločina ostalo je zabilježeno u dokumentu kojim građani kojima su likvidirani članovi obitelji na Kumanovoj ciglani mole da se dozvoli propisno sahranjivanje žrtava, ili da se mjesto na kojem su likvidirani bolje zatrpa, jer su zakopani vrlo plitko i nekima vire dijelovi tijela iz zemlje, te postoji opasnost od zaraze (Hrvatski registar žrtava totalitarizma: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-necovjecni-odnos-prema-likvidiranim-vinkovcanima-zatrpanim-na-kumanovoj-ciglani/):

Gradskom N.O.
VINKOVCI

Niže potpisanima po oslobodjenju Vinkovaca likvidirana su djeca, muževi, braća i td. te zakopana na Kumanovoj ciglani i to vrlo plitko tako, da pojedinačno vire pojedini dijelovi tijela, koje psi razvlače.

Kako nije čovječanski da tako ostane, a i opasnost je od zaraze, a mi bi pokušali svako svoga razpoznati i propisno sahraniti molimo naslov, da nam dozvoli odtrpavanje uz prisustvo zdravstvenog izaslanika naslova i pripomoć naslova.

U koliko nebi mogli razpoznati molimo, da nam se dozvoli navedena mjesta ograditi i jače zatrpati, a to uz pripomoć naslova.

Vinkovci, dne 19.IX.45.

1) Šimo Jovanovac
2) Šen Ljubica
3) Bođa Katica
4) Marija Cvijanovič
5) Janja Jankovič
6) Ana Smolčić
7) Roza Rešić
8) Franjo Petrinović
9) Jelena Mravunac
10) Ana Lombarović

Iz svega je očit nehuman odnos i prema žrtvama i prema obiteljima žrtava. Budući da je dopis datiran u rujnu 1945., pretpostavka je kako je od likvidacije žrtava prošlo oko pet mjeseci.

Iz svjedočenja Miroslava Tomaševića koje se odnosi na događaje nakon ulaska partizana u Privlaku, a vezani su i za Vinkovce, može se također steći uvid u stanje koje tada vladalo u gradu i okolici ; slijedi dio u kojem se opisuju zločini u Privlaci i Vinkovcima, a u kojem se spominje i logor na Kumanovoj ciglani u Vinkovcima i neka mjesta izvršenja zločina u Vinkovcima (http://www.forum.hr/showthread.php?t=279187&page=17):

«...Ne znam točno, kojega dana mjeseca travnja 1945. su partizani ušli u selo Privlaku. Bila je to Peta Kozaračka Brigada. Dan kasnije ušli su Titovci u grad Vinkovce, pa se prema tomu može ustanoviti i dan pada Privlake. Kozaračkoj brigadi bilo je dozvoljeno sve, osobito pljačkanje, čime se ona obilno u mom selu poslužila. Znam točno, da je to bila Peta Kozaračka, pošto su na mojoj kući kao i na drugima prilijepili komad papira na kojem je bilo naznačeno, koliko partizana ima dotična kuća primiti na stan i hranu. Nakon toga potpis Peta Kozaračka Brigada. To je bilo u 8 sati ujutro. Na to, dva do tri sata kasnije, ušla je glavnina Titovih četa. Bili su to mahom mladići od 17 do 20 godina, svi iz Srbije. Bili su pod oštrom disciplinom časnika i komesara, što je i razumljivo, jer su ih tisućama gonili u smrt. Tom zgodom, pred mojim očima, dogodio se*

slijedeći prizor. Neki 19godišnji mladić izašao je iz stroja, da se napije vode, koju je iznijela pred kuću moja susjeda Margita Janjić. Na to naide komandant na konju, partizanski major, i prodere se: "Bre, majku ti, što piješ hrvatsku vodu! Zar nisi vidio, da nam se braća potrovaše vodom?" Doista, jedan do dva kilometra pred selom bili su Njemci bacili otrov u nekoliko osamljenih bunara, koji su kasnije bili utrpani. Pošto je mladić, medutim iskapao ostatak vode iz krigle, razbjesni se major, trže pištolj i ubi mladića. Na to reče: "Ovo je drugima za primjer". Kasnije je došla majka tog ubijenog Srbijanca, pozvana od neke žene iz sela koja je našla dokumente ubijenog i prenijela tijelo svog sina u Šumadiju. Iza toga dogadaja dolazilo je na stotine Ijudi iz Srbije, da traže svoje mrtve i nose kući. Već prvi dan prije podne ustanovljen je "Narodno Oslobodilački Odbor" u selu. Predsjednikom je izabran Ivo Kurjaković, domaći Hrvat, koji je bio od ustaša zatvaran. U odboru su bili: Nedjeljko Abramović, zvani "Krvavi Nedo", Srbin od Čelića u Bosni, koji je odmah preuzeo vodstvo Ozne u selu, zatim što domaći ljudi što doseljenici: Nikola Ćular, Tunja Čolić i sin mu Marko, Marijan Ratkić iz Bosne itd. Ovaj odbor imao je za prvu dužnost sastaviti crne liste ljudi u selu, koje je trebalo likvidirati. Prva žrtva bio je Martin Čolić. Njegovu je glavu tražio spomenuti Krvavi
Nedo, koji je htio da se dokopa njegove žene rodene Čopčić. Čolić je bio dosta pravedan čovjek, koji nije ni mrava zgazio, kako to narod veli. Uhićen je već oko podne, izudaran po glavi i po tijelu i vezan za jedna kola. Dovučen je do općine, vezan za kesten, pljuvan i tučen, dok je oko njega igralo divljačko kozaračko kolo. Netko upita: "Hoćemo li bandu (bandita) likvidirati?" Krvavi Nedo odgovori: "Dašta, hajde ti Srbine, likvidiraj ga". Ubijen je rafalom iz automata u dvorištu. Istoga dana do večeri vršena su hapšenja po selu. Medu uhićenim bili su i meni poznati seljaci Hrvati, Mijo Pupić i Đuro Ćevarević. Bili su povezani sa dugom bodljikavom žicom i otjerani u šumu Topolu. Kada su žene tih nesretnika intervenirale kod predsjednika Ive Kurjakovića, rekao im je, da su muževi otišli u Brod na popravak oštećenog mosta, te da će se sigurno kućama vratiti. Namjesto toga, oko mjesec dana kasnije, našli su svinjari u šumi Topoli, u glogovu žbunju 17 lješeva povezanih žicom. Nisu uopće bili zakopani, te su nekima psi ili lisice oglodali noge. Bolje odijelo bilo je sa istih skinuto, a isto i obuća. Ukopali su ih domaći vatrogasci sa plinskim maskama na licu, jer su lješevi u raspadanju jako zaudarali. Uspjelo je identificirati 15 ljudi iz sela Privlake, dok se za dvojicu nije nikada doznalo, tko su. Sutradan otkriveni su od partizana Marko Kostančar i žena mu Katica, te Marko Čopćić i žena mu Marija, sakriveni u štaglju obitelji Kostančar. I oni su bili dovedeni sa ženama u općinu, tu mučeni i vezani žicom, te odvedeni u nepoznatom pravcu. Šest dana kasnije nadeni su ubijeni u šumi Luščić kod Retkovca. Našao ih je neki seljak iz Privlake, a obitelj ih je prenijela u selo. Nisu smjeli biti pokopani u posvećeno groblje, nego izvan njega, gdje se pokapaju samoubojice i razbojnici. Isto tako, zakopano je medu razbojnike i samoubojice 11 hrvatskih vojnika, izvedenih iz logora zarobljenika na Kumanovoj ciglani u Vinkovcima i ubijeni u šumi Golubovac na putu iz Vinkovaca u Privlaku. Njihova imena su: Marin Šlišić, Marko Matić, Ilija Jelić, Mato Jurić, Franjo Brkić, Ivo Komešić, Božo Ćevarović i Božo Zoraj, te tri druga, svi mladići od 17 godina, rodeni 1928. Nitko nije znao, kako su oni dospjeli u tu šumu i tamo potučeni, dok se nije javio njihov drug iz logora na Kumanovoj ciglani, Marko Sandor. Taj svjedok dobro zna, kada su u logor došli Ivo Kurjaković, Nedo Abramović i neki drugi odbornici. Oni su bili obećali majkama tih mladića, da će ih izvaditi iz logora kao maloljetnike. Naprotiv, oni su ih doduše izveli iz logora i poveli kući u Privlaku. Putem su ih ubili i ostavili nezakopane. Dan kasnije, a to je peti ili šesti dan nakon pada Privlake, našli su mrtva tjelesa neki Privlačani, na putu u Vinkovce, i uz lješeve legitimacije Ive Kemesića, Marka Matića i nekih drugih. Krivnja za ovaj zločin posve jasno pada na

Kurjakoviča, Abramovića i drugove. Zaboravio sam spomenuti, da je četvrti dan nakon pada Privlake kod stanova Đuke Grgurevića u Gajiću, 3 i pol kilometra daleko od Privlake ubijeno daljnih 5 ljudi: Marko Grgurevac, Đuka Grgurevac, Ivo Antolović, Ivan Čolić stariji i još jedan. Oni su se vračali iz Vinkovaca u Privlaku, te su, doznavši za ubijene, ostali izvan sela, dok se situacija ne popravi. Na njih je naišla leteća kolona Ozne, pod vodstvom Krvavog Nede, te ih je zvjerski ubila. Sa leda su im partizani gulili kaiše kože, nekima su kopali oči i rezali uši. Cijelo selo je to vidjelo, medu njima i ja osobno, i zgražalo se nad bestijalnošću Titovih komunista. Petnaest dana nakon dolaska Partizana ubijeni su u selu Martin Grgurovac, otac troje djece i Luka Kovačević. Prijavili se se Narodnom Odboru i odmah ubijeni...»

...

«...Najteža krvoprolića dogodila su se u gradu Vinkovcima, u kojem sam ja pod Titom proveo 4 godine kao gimnazijalac. Samih gradana Vinkovaca ubijeno je 450, od kojih mnogi već u kotarskom zatvoru i logorima Šimića Mlin i Križakov mlin. Medutim u Vinkovcima je bilo i nekoliko prostranih logora za ratne zarobljenike Hrvate i Nijemce. Misli se, da je od partizana ubijeno njih 2 do 3 tisuće, a vrlo vjerojatno i više. Njemački logori su bili kod Mullerove ciglane i kod druge ciglane u pravcu Mirkovaca. Medu ostalim ubijenim su svi do zadnjega pripadnici 13. SS divizije, takozvane "Handžar divizije", koji su bili najvećom većinom Bosanski Muslimani. Glavna ubijališta kod Vinkovaca bila su: Mrcinište, to jest groblje krepale stoke, zatim u trokutu izmedu željezničke pruge Zagreb Vinkovci i Vinkovci Županja; nadalje kod Vinkovačkog Novog Sela (nekad švabsko selo Neudorf); nadalje kod igrališta Dinama, nekadašnje Cibalije; zatim kod Bohnove ciglane; pa dalje u šumi Vrabčana, gdje je nekad bilo glavno njemačko slagalište municije sa bunkerima. Medutim, najviše ljudi ubijeno je kod Mullerove ciglane. Za navedene nevine žrtve u Vinkovcima odgovorne su u prvom redu Titove vojne vlasti, a kasnije Titov Prijeki Vojni Sud. Kod svega toga sudjeluje civilna i vojnička OZNA, Titova politička policija, čije su ruke krvave do lakata i savjest opterećena nebrojenim tisućama nevinih žrtava.

Gornji zapisnik mi je pročitan i pronaden u redu. Pripravan sam ga potvrditi zakletvom i ponovno iskazati pred kompetentnim medunarodnim vlastima.»
Miroslav Tomašević
2007.

*Budući da su partizani zauzeli Vinkovce 13. travnja 1945., znači da se to dogodilo 12. travnja 1945.

Slične podatke navodi i J. Ivan Prcela u svom predavanju «Partizanski pred-bleiburški pokolji hrvatskog naroda» održanom na Četvrtom žrtvoslovnom kongresu u Zagrebu 15. lipnja 2007., iz kojeg su izdvojeni podaci za Vinkovce i okolicu; «*...Temu Predbleiburški pokolji hrvatskog naroda» izabrao sam ima dvije godine na Međunarodnom znanstvenom simpoziju o Bleiburškoj tragediji. Tada sam u Maloj dvorani Hrvatskog Sabora nazočio svim predavanjima i diskusijama i čuo mnogo izjava o jugo-partizanskim «vojnim» operacijama protiv ondašnje Države Hrvatske. Na temalju iskustava iz onih godina i na temelju svojih životnih istraživanja, već prvog dana Simpozija te «vojne» operacije definirao sam pre-bleiburškim pokoljima hrvatskog naroda i tako odredio temu ovog referata... ...Vinkovačka sela dala su mnogo pred-bleiburških žrtava: Privlaka 80, Retkovci 37, Cerna 85, Otok oko 200, Gradište 140, Soljani više od 100. Sam grad Vinkovci 450 žrtava. U obližnjim logorima poubijano je najmanje 2000 (dvije tisuće) Hrvata-muslimana. Glavna ubijališta su Mrcinište, trokut željezničke pruge Zagreb-Vinkovci-Županja, zatim Novo Selo, Bohnova ciglana kod igrališta Dinama a najviše žrtava je pobijeno kod Muhlerove ciglane...*»

Da je stanje u istočnoj Slavoniji bilo alarmantno i da je bilo zločina, vidljivo je i iz izvješća tadašnjeg represivnog aparata Centralnom komitetu KPH. Slijedi doslovni izvod iz povjerljivog izvješća Ministarstva unutarnjih poslova FD Hrvatske upućeno Centralnom komitetu KPH o pogoršanju stanja u Slavoniji zbog brutalne primjene sile i pljačke od strane JA, milicije i OZN-e, gdje se spominju i Vinkovci («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 187.-192.):

FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Pov. Br. 67/1945, dana 10. srpnja 1945. g.
Predmet: Slavonija - nepravilnosti.

Drugarskom
CENTARLNOM KOMITETU K.P. HRVATSKE

Dostavljamo Vam u prilogu izvještaj, koje su nam podnijeli nakon obavljenog službenog putovanja po području Oblasnog NOO-a Slavonije drugovi podpukovnik Blaga Gjuro, pomoćnik šefa odsjeka Narodne milicije i major Vukomanović Pavle "Stipe", namještenik istog odsjeka Odjela narodne sigurnosti ovog Ministarstva.

Stanje se na spomenutom terenu politički pogoršalo, a to baš radom rukovodioca, bilo vojnih ili civilnih vlasti, te smo mišljenja, da bi trebalo poduzeti mjere preko partijskih foruma, kako da se počinjene pogriješke isprave, a dalnje bezodvlačno spriječe.

Ovo je Ministarstvo sa svoje strane uputilo još dana 1. VII. t.g. podnesak Javnom tužioštvu Hrvatske i vojnom tužiocu pri Štabu II. Armije o nepravilnostima, koje su počinjali na istom području pripadnici IX. krajiške brigade /koji Vam se prilaže/, dok smo danas istom dostavili i priloženi izvještaj radi provadjanja postupka protiv počinitelja označenih djela.

Uz drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU !
M.P. *

Po ovlaštenju Ministra:
Pomoćnik:
I v.r. I**

FEDERALNA DRŽAVA HRVATSKA Prepis!
MINISTARSTVO UNUTARNJIH POSLOVA
Odjel za javni red i sigurnost
Odsjek narodne milicije

Broj: Pov. 67/45, dne 10. VII. 1945.

IZVJEŠTAJ

Obilaskom Slavonije u pogledu sredjivanja Narodne milicije ustanovili smo slijedeće:

Narodna milicije formirana je po svim kotarevima, ali njezin kvalitet apsolutno ne može zadovoljiti. Sami temelji na kojima je Narodna milicija gradjena su skroz nezdravi. Narodnu Miliciju su mobilisali nasilnim putem od razno raznih elemenata, koji su bili kriminalni tipovi, šverceri, dezerteri iz naše Armije, ili bivše ustaše, četnici i domobrani, koji su kod raspada neprijateljske vojske prijavili se Narodnooslobodilačkim odborima. Dakle od takvog materijala je sastavljena Narodna milicija i to su u stvari čuvari Narodne vlasti. Ima medju tom smjesom i čestitih boraca Antifašista, no vrlo malo. Stvaralo se Narodnu miliciju samo da se stvorilo, a ne da ona u svojoj biti bude stvarno organ Narodne vlasti. Tako Milicija ne uživa, a niti može da uživa povjerenje Narodne vlasti. Uz nepravilan odnos prema narodu, što se naročito ispoljilo u kotaru Donji Miholjac i kotaru Vinkovci, gdje se brutalno upotrebljavala sila protiv naroda. Svakodnevna pljačka, koju čine takovi elementi iz redova Milicije, a uz to ako uzmemo da i vojska kao i OZN-a vrše takodjer pljačku i da se njihovi vojnici izdavaju kao milicija, onda nije nikakvo čudo, da narod strahuje pred milicijom kao pred pljačkaškom ruljom. Narodna milicija koja je izvršni organ Narodne vlasti ne samo da je takvim radom kompromitovala sebe, nego je i kompromitovala i Narodnu vlast. Narodna vlast gubi autoritet u narodnim masama uslijed milicije, koja nema nikakvih moralnih prava, da bude njezin izvršni organ. Sa samim tim stvara se ozbiljan politički problem. Narodno oslobodilački odbori neiskusni u svome radu, ne mogu da rješe sve te stvari, a pomoć koju dobivaju vrlo je slaba.

Za ozdravljenje toga stanja izdali smo direktivu za generalno čišćenje Milicije, time da se izbace iz Milicije svi oni koji nemaju moralnih prava da budu čuvari Narodne vlasti. Odnos između vojske i Narodne Milicije vrlo zategnut, tako da nema nikakove saradnje, a isto takovi odnos vladaju izmedju civilnih i vojnih vlasti. Vojska čini pljačku na račun milicije, civilne vlasti ne čine ništa da to pitanje riješe. Konkretno ima slučajeva u Osijeku, da vojska hapsi miliciju, pa kasnije hapsi milicija vojsku, da bi konačno mijenjali jedne za druge. Sve se to događa sa znanjem Komandanta grada kao i Komande Narodne Milicije i ostalih civilnih i vojnih

vlasti. Vojska uhapšene milicionere tjera da čisti nužnike, otimaju im bicikle, oružje, ne da im znakove, kako bi imali razloga da ih uhapsi na stražarskim mjestima. Za sve to znade Oblasni Narodno Oslobodilački Odbor koji se nalazi u dotičnome gradu i umjesto da stvar sređuje, oni šalju tajnika, koji stvar još više zaoštrava, jer dolazi u Komandu Mjesta i vadi pištolj na komandanta da će ga ubiti. Nikakove povezanosti između ustanova, već jedno opće otimanje za vlast sa strane vojske i civilnih vlasti. Ti nezdravi odnosi imadu odraza u narodu, koji je postao pasivan, jer sa njime nitko ne radi, već se stvari birokratski rješavaju odozgo. Organi OZN-e vrše pljačku, ubijaju ljude bez suda, ne pokopavaju ih ili ne pokopaju čestito. Narod strahuje. Osjeća se nesigurnost ne samo u narodu, nego i među članovima Narodno-oslobodilačkih Odbora. Na okrugu Brod i Nova Gradiška imade više slučajeva gore navedenih postupaka, gdje su se ubijali i seljaci bez suda i istrage. Slučaj pročelnika upravnog odjela u Pakracu s kojim smo razgovarali i koji je izjavio, da kada je učinio prigovore za postupak vojske i OZN-e prema narodu da se boji da će biti hapšen. Dakle, nije taj strah samo u narodu, koji svaki dan čeka da neće biti odveden negdje i ubijen (to javno govori), već je taj strah ušao i same odbore. Konkretno ima slučaj u Brodu gdje se organi OZN-e groze Kotarskom NO-u, koji je učinio izvide radi pljačke vina i drugih živežnih namirnica, kao i ubijanja nekih seljaka koji su nađeni nezakopani, odgovoreno mu je: "ako će te se mješati u naš posao i vas može stići da odete pod ledinu". U Sibinju ubili su domobrane, njih oko 15 bez ikakovih razloga i to vojnici Narodne Odbrane. Sve to stvara krupne političke probleme, naročito u tom kraju koji nam od prije nije bio sklon. Daje stanje općenito takovo krivnja uglavnom leži na samim odborima koji nijesu upućeni u svoje kompetencije, a najviše na samom Oblasnom NOO-u, koji se nije udubio u rješavanje tih problema. U Oblasnom NOO- u svi govore, kako će se rasformirati i akonto toga nitko ništa ne radi a u koliko i daju direktive, to ih birokratski postave i ne kontrolišu rad. Milicija je gola i bosa, bez ikakovih sredstava, a po kotarevima i gladuje. Konkretno u kotaru Pakrac.

U Razgovoru sa kapetanom Lakić Mirkom iz Komande, koja se je nalazila u Oblasnom NOO-u doznali smo za birokratske postupke pojedinih članova toga odbora. Ima slučajeva, da pojedini član tog odbora ima po 7 pari odjela, konkretno neki Katalenac, tajnik imade dva automobila, nekoliko motorkotača, kočiju i jahaćeg konja, a da ne govorimo o raskošnim stanovima u koje se navuklo raznih živežnih namirnica.

Uz sve to Narodna Milicija nema nikakovog prevoznog sredstva, da bi mogla obići komade u okruzima i kotarevima. U Slavoniju došao je neki čovjek iz Ministarstva pošte i telegrafa, otpustio je iz poštanskih stanica sve stare borce i invalide, jer da nemaju stručnu spremu. Kakav revolt se rodio kod tih nama najvjernijih ljudi, možemo si zamisliti, radi toga

počinili su samoubojstvo jedan drug i drugarica na okrugu Brod. Zato su znali u Oblasnom NOO-u, a ipak se nije zapriječilo daljnje odpuštanje tih drugova. Nije rijetkost čuti starih boraca primjedbe: "Za ovo se nijesmo borili, mi se otpuštamo a banda se namještava". Na okrugu Nova Gradiška i Brod, neki mobilni oficir, koji sigurno nije drugo nego dojučerašnji domobran, vršio je regrutaciju na tim okruzima. Narodno oslobodilački odbori ne znajući svoje dužnosti i svoja prava kao Narodna vlast izvršavali su svako njegovo naređenje. Ta budala i saboter mobilisale je sve, počam od milicije i onih starih boraca invalida koji nijesu imali otpusnicu od Štaba II. Armije, pa do Kotarskih Narodno-oslobodilačkih odbora. Kad su ti ljudi stigli u Osijek u Komadu Vojne Oblasti za Slavoniju, prevalivši do njih skoro 100 km, Vojna oblast uvidjevši pogrešku koja je učinjena, vratila je te ljude popratnim aktom svojim kućama. Mobilni oficir saznavši zato da se isti ljudi vraćaju, dočekao ih je pred Brodom gladne i umorne, jer im nitko nije osigurao ishranu, strpao ih je u logor sa zarobljenicima i osuđenicima gdje su upućeni snjima zajedno na rad. Treba da se naglasi daje među tim ljudima bilo i članova Narodno-oslobodilačkih odbora, jer nakon toga što su nekoliko dana radili poslao ih je isti mobilni oficir u jedinice Jugoslavenske Armije. Za sve to, prema pričanju duga iz Okružnog NOO-a Osijek, znao je i Oblasni NOO.

Narod u brdskim krajevima koji je kroz cijelo vrijeme rata snosio najteži teret rata i koji je neprekidno bio u centru ratnih operacija danas je zapušten od svih. Danas ta ista sela primorana su da hrane razbjegle neprijateljske vojnike, koji ih pljačkaju, a ima i slučajeva ubijanja nama najodanijih seljaka. Nitko se nije pobrinuo da se njima pruži zaštita već ih se pustilo na milost i nemilost, jer nitko na čisti teren od tih elemenata od kojih prijeti opasnost da postanu organizovane razbojničke družine.

Razgovorali smo sa nekim seljacima, koji su nam se tužili na postupak kod rekviriranja, kao i kod načina kampanje koja se vodila za postradale krajeve. Ima slučaj u Vinkovcima da se upotrebljavala vojska pri sabiranju dobrovoljnih priloga i da onaj seljak koji nije dao onoliko koliko su željeli da dade drugovi iz Kotarskog NOO-a, jednostavno su mu konfiskovali sve, a njega proglasili saboterom. Slobodna prodaja nesmije se vršiti, već jedino civilne vlasti su kompetentne izvršiti otkup živežnih namirnica. Ima slučajeva da dolaze u one krajeve ljudi iz Dalmacije, Primorja, Korduna i Like sa urednim propusnicama od Okružnog odbora, da si mogu kupiti žita i ostalih živežnih namirnica u tim krajevima ili da ih mogu zamjeniti za sol i duhan. Dabome, ljudi nastoje da čim više dobiju za kilu soli ili duhana i da nakupe žito što jeftinije, kako bi ga mogli donesti svojim kućama. Što se događa kad taj jadni narod nabavi tu hranu. Onda dođu sa milicijom iz Kotarskog odbora i kažu: "Ha, ti si za kilu soli dao 30 kg. žita, a kad smo mi vršili kampanju za postradale

krajeve, dao si samo 200 kgr". Takvog proglase špekulantom i saboterom, izvrše mu pretres kuće, i uzmu mu sve žito i živežne namirnice. To stvara političke neprijatelje u tim bogatim krajevima. No s time nije stvar završila. Onaj seljak Dalmatinac ili Ličanin, koji kupi ili zamjeni sol za žito,bude hapšen i otme mu se žito koje je nabavio, njega se proglasi švercerom i protjera. U Vinkovcima sreli smo ljude koji su plakali ostavši bez svega na ulici. Kakav politički utisak će donijeti svojim kućama, to si možemo zamisliti, tim više što su to ljudi, koji su dali sve za borbu i koji su većim dijelom Srbi. Za takav rad dobili su direktive od Oblasnog NOO-a i telefonski ih se pitalo koliko su upotrebili vojske za sabirnu akciju. Netreba naglasiti da takav rad stvorio je vrlo lošu političku situaciju. Naše vlasti na tom kotaru imale su na raspoloženju oko desetak pari konja, koje su odlučili dati narodu. U tom kraju imade porodica koje su do temelja opljačkane od neprijatelja, a koje su dale u borbi po tri do četri člana svoje porodice. Umjesto da se ti konji dodjele njima koji nemaju ništa, pa ni krova nad glavom, kotarski odbor odlučio je slijedeće: da mu ne bi prigovarali kulaci, idući linijom manjeg otpora, odlučio je da se vuku ceduljice i koji izvuče ždrijebe, njemu će pripasti konji. Sreća je bila na strani kulaka. To nam je pričao seljak oko 60 godina star, koji je plakao nad takvim postupkom, a kojemu je neprijatelj uništio sve, dok dotični ima sina u armiji.

Neprijatelj piše parole: "NećemoTita, hoćemo kralja". Konkretan slučaj je u Požegi, no što se dogodilo nakon pojave tih parola. Pročelnik Upravnog odjela kotarskog NOO- a počeo je tragati za tim tipovima i izvršio hapšenje nekog čovjeka na kojeg je misli prema podacima da je pisao parole. Sada se digao upravni odjel gradskog NOO-a Požega, da kako se on može mješati u njihovu kompetenciju i da kotarski otima vlast njima iz ruku i tome slično. Takovi su odnosi, i to u kraju gdje je reakcija uzela velikog maha, a naročito preko popova i višeg svećenstva u Đakovu. Popovi dnevno sazivaju narod i tvrde narodu da se pojavila Majka Božja u Požeškoj kotlini, te kod toga tumače: Oprostite neprijateljima svojim. Tko tebe kamenom ti njega kruhom, itd.itd. Rezultat toga jeste, da kad prolazi kolona zarobljenika dočekuju ih vinom, slaninom, pilićima i kolačima, a naši ranjenici u bolnicama nemaju ni ono najnužnije. Za bolnice nemože se ni za novac kupiti. Dabome, vojska vidjevši to, odlazi u drugu krajnost, te otimlje i pljačka što stigne na pijacu. Ovo vješto koriste neprijatelji, a pogotovo popovi. Kada želi odbor da sazove narod na sastanak, odmah u isto vrijeme i popovi sazovu molenje krunice i raznim ceremonijama odvuku narod na svoju stranu. Tim i sličnim sljeparijama narod nasjeda, tim više, što je to narod, koji je krvno vezan sa zarobljenicima koji se
nalaze u tom kraju.

Političku smutnju čine i Srbi, koji su 1941 g. protjerani u Srbiju, a koji se sada vraćaju bez ikakovih karakteristika i

dokumenata. Ti isti, koji su možda bili četnici ili Nedićevci, vrše sada propagandu za kralja, a da bude stvar ljepša, primili ih u Narodnu miliciju u Gradiškom okrugu. Takvi elementi razbijaju bratstvo i jedinstvo u narodu i to većim djelom oni koji se nalaze u miliciji. Pitanje bratstva i jedinstva ozbiljno je pitanje, kojemu se ne polaže dovoljno pažnje. Konkretan slučaj kotara Borovo i kotara Vinkovci, daje milicija jednog kotara otvorila vatru na miliciju drugog kotara, da su jedni druge hapsili, a razlog je bio, daje komandir jednog kotara Srbin, a drugog Hrvat.

S jedne strane pljačka i nasilje prema narodu, a s druge strane samovolja OZN-e, koja je postala plašilo i za poštene ljude, nepravilni odnos između svih tih organizacija daju punu podršku reakciji, na čijem čelu stoje popovi, da politički djeluju. Popovi kontroliraju zarobljeničke logore, s tim što šalju posebne delegacije i iskorištavaju svaki argument u političke svrhe. Da bi se ozdravilo to stanje, potrebno je, po našem mišljenu, sprovesti kontrolu u samim odborima, tj. pročistiti ih od svih sabotera i birokrata. Pružiti im punu pomoć. Odpustit sve ono iz Narodne Milicije koji nemaju moralno pravo da budu čuvari Narodne vlasti. Pokrenut sve antifašističke organizacije i Partiju, da se založe za sređivanje odnosa između vojske, OZN-e, Narodne Odbrane, Narodnih vlasti i Milicije. Da se pozovu na odgovornost oni, koji su odgovorni za stanje koje je nastalo. Da se učine energične mjere čišćenje terena sa strane vojske i da se pruži zaštita brdskim selima. Da se poduzmu koraci protiv popova, koji svojim sljeparijama varaju i iskorišćavaju narod. Da se masovnim sastancima i zborovima narod pozove u zajedničku izgradnju zemlje i vlasti. Vojska koja ima dobrih kadrova, da politički djeluje na terenu i da dobrovoljnim radovima pomaže seljacima u radu. Na taj način povezat će se vojska sa masama.

Situacija nije takova da se neda popraviti, no prepusiti li to dalje, trebat će dugog liječenja za ozdravljenje političke situacije u Slavoniji. Prije svega treba Narodnu miliciju postaviti na zdrave temelje, jer ovakovom Milicijom Narodna vlast izgubit će svaki ugled.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Politkomesar - p. pukovnik Major:

Još jedan dokument svjedoči o partizanskoj i komunističkoj represiji u Vinkovcima; radi se o «Popisu lica presuđenih po Vojnom sudu za Slavoniju za kotar VINKOVCE» (Landeka, M., 2007., str. 85.-86.). Tadašnji Vojni sudovi, koji su često bili pokretni prijeki sudovi za određeno područje, najčešće su izricali najteže kazne (smrt vješanjem ili strijeljanjem, teški prisilni rad, gubitak građanskih prava i sl.). Neovisno o tome da li su zaista optužene osobe počinile kaznena djela, činjenica je da su se cjelokupni kazneni, pa tako i dokazni postupak, odvijali brzo i bili su pristrani prema ideološkim kriterijima i protivni pravnim i humanističkim standardima. Krivnja nije dokazivana na temelju konkretnih činjenica, a argumenti optuženih odbacivani su bez razmatranja. U navedenom dokumentu «Popis lica presuđenih po Vojnom sudu za Slavoniju za kotar VINKOVCE» nalazi se popis osoba s izrečenim tipičnim teškim kaznama:

Popis lica presuđenih po Vojnom sudu za Slavoniju za kotar VINKOVCE

1/ KRZNARIĆ MILE radnik, **Hrvat, rkt.** rođen 1902 **u Dabru, kotar Otočac,** živi u Rokovcima, kotar Vinkovci, presuđen presudom sud. br. 307/45 od 23.V.45 god. na 8 god. teškog prisilnog rada i 8 godina gubitka građanske i vojničke časti.

2/ BEKETINAC NIKOLA ratar, **Hrvat, rkt.** rođen 1884 god. **u Vođincima, kotar Vinkovci,** gđe i živi, presuđen je presudom sud. br. 305/45 od 23.V.45 god. na 6 godina teškog pri silnog rada i 5 godina gubitka građanske i vojničke časti.

3/ BARIĆ JURAJ priv. činovnik, **Hrvat, rkt.** rođen 1888 god. **u Candrovcu, kotar Slunj,** živi u Vinkovcima, presuđen je presudom sud. br. 304/45 od 23.V.45 god. na 7 godina teškog prisilnog rada i 7 godina gubitka građanske i vojničke časti.

4/ JIRA MIJO ratar, **Hrvati, rkt.** rođen 1907 god. **u Brestovcu kotar Požega,** živi u Slakovcima, kotar Vinkovci, presuđen je presudom sud. br. 306/45 god. od 22.V.45 god. na 3 godine teškog prisilnog rada i 3 godine gubitka građanske i vojničke časti.

5/ TOLJ IVAN kotarski pretstojnik, **Hrvat, rkt.** rodjen 1901 **u Veljacima, kotar Ljubuški,** živi u Vinkovcima, presudjen presudom sud. br. 820/45 od 8.VII.45. **na kaznu smrti vješanjem,** trajan gubitak vojničkih i gradjanskih prava i časti **te na konfiskaciju cjelokupne imovme.**

6/ KULIMAN VENCL radnik, **Hrv.[at], rkt.** rodj. 1896.g. **u Našicama,** živi u Vinkovcima, presud. sud. br. 1321/45 od 16.VIII-45 osudjen na 10 g. lišenja slobode i prin. radom i 5 g. gub. gradj. prava.

7/ KASAČ ANTUN pek. pom. **Hrvat, rkt.** rodj. 1920 **u Gradac,**

živi u Cemi kotar Vinkovci, presudjen pres. Sud. br. 1320/45 od 16.VIII na god. i pol dana lišenja slobode uz prin. rad i 1 g. gub. gradj. prava.

8/ CVENIĆ ZDENKA nastavnica, **Hrv.[at] rkt.** rodj. 1903 **u Gundincima, kotar Županja,** živi u Vinkovcima, presudj. pred. Sud. br. 1318/45 od 16.VIII na lišenje slobode uz prin. rad u trajanju od 7 g. i gub. 5 g. gradj. prava.

9/ TUMBAS STJEPAN mlinar, **Hrv.[at] rkt.** rodj. 1893 **u Subotici,** živi u Cerni kotar Vinkovci, presudj. pres. Sud. br. 1317/45 od 16.VIII na lišenje slobode uz prin. rad u traj. od 5 g. i gub. gradj. prava za 2 g.

10/ DELAŠ MIJO ratar, **Hrv.[at] rkt.** rodj. 1906 **u Zelovu, kot.[ar] Sinj,** živi u Jarmini, kotar Vinkovci, presudj. pres. Sud. br. 1309-45 od 3/III na lišenje slobode uz 6 g. pris. rada i 3 g. gub. gradj. prava.

Predsjednik suda
kapetan
/nečitko/

Iz dokumenta je vidljiv primjer težine kazni na koje je vojni sud osuđivao. Većina osoba na popisu osuđena je na teške kazne prisilnog rada i na gubitak građanske i vojničke časti.

VINKOVCI NA KRIŽNOM PUTU I LOGOR U VINKOVCIMA

Vinkovci i sela vinkovačkog kraja dali su mnogo bleiburških žrtava; Privlaka 80, Retkovci 37, Cerna 85, Otok oko 200, Gradište 140, Soljani više od 100, a sami Vinkovci 450 žrtava (Prcela, I., 2007.).

Nadalje, o partizanskoj i komunističkoj represiji i zločinima u Vinkovcima svjedoči podatak da je u gradu postojao logor, koji se spominje u mnogim dokumentima i izvješćima.

Pojam logor (od njem. Lager) u terminološkom određenju ima više značenja, a u ovom kontekstu najčešće znači prebivalište ratnih zarobljenika, uhapšenika, kažnjenika. Zarobljenički logori u poratnom periodu na području Jugoslavije uspostavljani su na putu zarobljeničkih kolona na Križnome putu kojim su prolazile zarbljeničke kolone, od Slovenije, preko sjeverne Hrvatske do Vojvodine. Oni su se najčešće nalazili u napuštenim vojnim objektima, zrakoplovnim hangarima, ciglanama i sličnim (zbog veličine i kapaciteta) pogodnim objektima. Iz iskaza svjedoka najviše podataka ima o logorima u Mariboru, Zagrebu, Mirkovcu i Oroslavlju kod Krapine, Samoboru, Sisku, Bjelovaru i Požegi (dok najmanje svjedočanstava ima o logorima u Vojvodini, o kojima su stradalnici najmanje pričali). Prihvatni i tranzitni logori postojali su privremeno, dok je postojala potreba i u njima se provodila selekcija i trijaža: odatle su neki odvođeni na stratišta (koja su nerijetko bila odmah pokraj logora), neki su mobilizirani u postrojbe Jugoslavenske armije, dok su treći išli u radno-kažnjeničke logore. Jedno od prvih izvješća o postojanju logora (i brojnom stanju zarobljenika) nakon Križnoga puta dala je Prva Jugoslavenska armija 18.05.1945. u depeši

upućenoj Generalštabu Jugoslavenske armije, u kojoj se navodi sljedeće brojno stanje logora (Strčić, P.: «Bleiburg i Križni put», 1997., str.1.):

Tablica 7.: Izvješće Prve Jugoslavenske armije
s brojnim stanjem logora

Mjesto logora:	**Zarobljenih:**	
	Ustaša:	**Domobrana:**
Vinkovci	156	1254
Slavonski Brod	14	220
Zagreb	1800	12000
Celje	4550	2709
Padera – Sv. Petar	2000	0
Ukupno:	**8520**	**16183**
Svega:	**24803**	

Iz izvješća je razvidno kako je u Vinkovcima postojao zarobljenički logor. Vidljivo je to i iz sljedećih dokumenata, prvog u kojem Josip Broz Tito traži od Štaba I Armije JA brojno stanje ratnih zarobljenika i drugog, izvješća u kojem ga Štab I Armije izvještava o traženim podacima:

*ŠTABU I ARMIJE JA**
Javite najhitnije obratnom depešom koliko iznosi brojno stanje ratnih zarobljenika na današnji dan i na kojim su mjestima smješteni.
15. maj 1945. Tito
* Ovo naređenje upućeno je cirkularnom depešom i štabovima 2.,3.,i 4. armije i glavnim štabovima Hrvatske i Slovenije.

Odgovarajući na ovu depešu, Štab I Armije JA dostavio je izvješće sutradan, 16. svibnja 1945., u kojem stoji sljedeće brojno stanje zarobljenika:

- u Zagrebu se nalazi 2500 njemačkih zarobljenika, 12000 domobrana i 1700 ustaša; iz Zagreba je upućeno za Bjelovar 7000 Nijemaca
- u Slavonskom Brodu se nalaze 2 njemačka zarobljenika, 17 ustaša, 296 domobrana i 105 talijanskih zarobljenika
- u Sremskoj Mitrovici se nalazi 600 Nijemaca
- u **Vinkovcima** se nalaze 162 Nijemca, 156 ustaša, 1254 domobrana, 115 bjelogardejaca, 17 Poljaka, 11 Čeha i 1145 Talijana.

Iz dopisa upućenom III. odsjeku OZN-e za Hrvatsku o osnivanju zarobljeničkih logora u Slavoniji i odnosu prema ratnim zarobljenicima spominje se logor u Vinkovcima i primjedba kako radna snaga nije dovoljno iskorištena, te pojava tifusa u logoru («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 141.-144.);

III ODSJEK
ODJELA ZAŠTITE NARODA ZA HRVATSKU
Povjereništva za narodnu obranu NKOJ
464/45-6
26. V. 1945.

ZAROBLJENIČKI LOGOR

Prije početka ofenzive naših jedinica na sektoru Srem - Slavonija mi smo formirali zarobljenički logor u Zvečevu. Predvidili smo da će taj logor u prvo vrijeme moći primiti oko 2.000 zarobljenika. Medjutim se ofanziva razvijala velikom brzinom, tako daje u vrlo kratkom vremenu naš sektor očišćen od neprijatelja. Centralni zarobljenički logor u Zvečevu izgubio je svoju vrijednost, jer se nalazi udaljen od komunikacijskih veza.

Armija, pri svom napredovanju, zarobljene neprijateljske vojnike slali su u pozadinu i formirale privatne zarobljeničke logore, u svakom većem mjestu ili njegovoj okolici.

Po odlasku Armija sa teritorija naše Oblasti, III. Armija je naredila da se svi njezini zarobljenici, bez obzira na narodnost i vrstu neprijateljske vojske, upute u Zemun. I .Armija skoncentrisala je svoje zarobljenike u Vinkovce, koji su takodjer trebali ići u Zemun. Mi smo stali na stanovište da trebaju ti zarobljenici da ostanu ovdje i da se izvrši normalno saslušanje nad istima i onda ih klasirati. Nad ustašama smo bili mišljenja, da se povede duži postupak jer je medju njima bilo krvavih koljača, koji trebaju da idu pred ratni sud. Mi smo u tom smislu i počeli klasificirati, ali Štab III. Armije, naredio je komandi mjesta Osijek direktno, da se imaju svi uputiti u Zemun, što je K-da mjesta i učinila sa svojim zarobljenicima koji su se momentalno nalazili na njezinom sektoru. Medjutim otišlo je oko 270 krvavih ustaša - koljača, koji su pravili zvjerstva na teritoriji Slavonije.

Na intervenciju Vojne oblasti Generalštab je odobrio da na teritoriji Slavonije ostane do 5.000 zarobljenika, a višak da se uputi za Zemun. Medjutim dobila je Vojna oblast obavijest da se pripremi za prijem 20.000 zarobljenika.

Mi smo predložili Komandi Vojne Oblasti da se formira jedno centralno rukovodstvo nad zarobljeničkim logorima, kojih smo predvidili u Slavoniji 8-9. Štab komande Vojne
Oblasti složili su se sa našim predlogom, ali ipak oni su taj celi rad prebacili na mobilnog oficira, stim da su postavili jednog referenta za zarobljenike pri Vojnoj Oblasti.

Mi smo predlagali da se formira centralno rukovodstvo od više ljudi iz razloga što smo predvidjeli da kontrola logora zahtjeva više ljudi, vjerujući da će se tražiti koliko je
za izvjesno vrijeme utrošeno radnih dana i koji su rezultati postignuti.

Mi želimo da u svakom logoru postavimo istražitelja da bi oni mogli dati nam jasniju sliku o zarobljenicima, koji se u logoru nalaze. Za svaki logor mi smo predvidjeli 3 istražitelja, što znači da bi ih ukupno moralo biti 24. Kadar

tih istražitelja neće biti naročit, ali ipak pomoći će nam da medju zarobljenicima pronadjemo dosta ratnih zločinaca, što je iskustvo u tom pogledu dokazalo.

Tačan pregled zarobljenika na našem teritoriju nije nam poznat, jer ima mnogo prolaznih zarobljenika.Radna snaga zarobljenika ne iskorištava se dovoljno. N.pr. u Vinkovcima ima oko 1.700 koji do sada tako rekuć nisu ništa radili. Zarobljenici logora Tenje stalno su na radu, jer smo mi nastojali na tome.

Posebno pitanje zarobljenika jesu domobranski oficiri, kojih je bilo kod nas 78. Mi smo dobili mišljenja da se oni trebaju poslati na sud, ali nema nikakvih direktiva u tom pravcu, kao i na koji način da ih sudi.

Takodjer je pitanje onih domobranskih oficira i podoficira koji se nisu javili na proglas komande mjesta kao pripadnici neprijateljske vojske, već pričekali par dana, a potom se javili. Mnogi od njih su uposleni u raznim ustanovama. Dobar broj tih su naši simpatizeri i jedino što ih se tereti što su bili u službi neprijatelja. Mi smo stali na stanovište da bi se i njih smatralo kao ratnim zarobljenicima, te ih ispitati, a onda ih eventualno uposliti kao obične vojnike ili ih poslati u logor - prema pojedinim slučajevima.

Mi smo od Vas tražili depešom Vaše mišljenje po pitanju oficira i podoficira, koji se sada javljaju, odnosno onih koji su već uposleni kod nas.

Pitanje organizacije logora još nije sredjeno i ako se sada već može dobiti donekle pregled nad logorima.

Stanje u logorima:

Ishrana zarobljenika je solidna, kruha dobivaju isto kao i vojnici Jugoslavenske Armije.

Stambene prostorije su dobre.

U logoru u Vinkovcima pojavio se je pjegavi tifus i to na jednom je obolilo 20 zarobljenika, ali je daljnje širenje sprečeno.

Kao što je ranije napomenuto radna snaga njihova ne iskorištava se dovoljno, jer ih radi prosečno mali broj.

Odnos straže i rukovodioca prema zarobljenicima je dobar,dok je bilo par slučajeva iz prvih dana, da su pojedinci stražari premlatili po kojega ustašu, a u logoru Tenje 3 stražara (st. boraca) ubili su 2 ustaše (krvave). Ti drugovi nalaze se pod sudom za to djelo.

Mislimo da će pitanje zarobljeničkih logora biti riješeno kada se uspostavi centralno rukovodstvo i istražitelji po logorima.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Šef:
Valter Anđelko [v.r.|

Izvornik, strojopis
HDA, Zagreb, 1491,2.19

Logor u Vinkovcima spominje se i u dokumentu od 12. srpnja 1945. upućenom generalu Aleksandru Rankoviću; radi se o izvješću Dimitrija Georgijevića, opunomoćenika OZN-e za Jugoslaviju, upućeno Aleksandru Rankoviću, načelniku OZN-e Ministarstva narodne obrane DF Jugoslavije o pregledu ratnih zarobljenika u Jugoslaviji po narodnostima i po mjestima logora («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 198.-205.). Izvješće je vrlo iscrpno, s tabelarnim prikazom brojnog stanja zarobljenika, popraćeno komentarima problema u pojedinim logorima. Slijedi izvod iz izvješća, gdje se navodi brojno stanje za logor Vinkovci;

UKUPNO STANJE PO MESTIMA RADA				
Mesto logora	*Oficira*	*Podofocira*	*Redova*	*Svega*
Vinkovci			*1483*	*1483*

Nekoliko tjedana kasnije, u izvješću od 31. srpnja 1945., kojim javni tužitelj okruga Slavonski Brod izvješćuje Javnog tužitelja Hrvatske o stanju u logorima i zatvorima na području okruga Slavonski Brod, ponovo se spominje logor u Vinkovcima («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 232.-233.);

JAVNI TUŽILAC OKRUGA
SLAVONSKI BROD
Broj 5/45
31. VII 1945

Javnom tužiocu Hrvatske*

Zagreb

Na nalog broj 25/1945. od 16. VII. 1945. podnašam slijedeće izvješće:

Na području Javnog tužioca za Okrug SI. Brod, obišao sam logore i zatvore i ustanovio:

LOGOR KRNDIJA imade 198 osudjenika, koji rade na pravljenju prostorija za stanovanje i uredjivanju logora. Postupak je dobar, ishrana dobra. Dobivaju triput dnevno jelo.

LOGOR VINKOVCI /Bonova ciglana/ imade 242 osudjenika, koji su osudjeni po sudu Nacionalne časti. Zaposleni su na uredjivanju logora, a jedan dio radi na pravljenu cigle i crijepa. Hranu dobivaju tri put dnevno, i dobra je. Postupak oštar, ali korektan i nema batinanja.

LOGOR VINKOVCI za Njemce /Švabe/. U njemu se nalazi 2.500 osoba od čega 450 Hrvata i Srba. Hrana je dobra, postupak na visini, a isti se upotrebljavaju za razne radove u okolici. Logoraši Srbi i Hrvati su u glavnom aktivni ustaše a manji broj iz Pučkoustaške pukovnije. Oni su iz raznih krajeva Hrvatske i ovih

dana biće upućeni u svoje nadležne Okruge na zak. postupak.

U logorima zdravstveno stanje je dosta dobro.

U zatvorima OZN-e nalazi se još mali broj hapšenika.

Što se tiče zlostavljanja ustanovljeno je prilikom obilaska zatvora OZN-e u Djakovu da su neke osobe bile batinane. Tako je u zatvoru OZN-e u Djakovu izjavila Kotarac Ljubica, daje prilikom hapšenja u Vinkovcima bila batinana; u zatvoru u Vinkovcima neka lica koja se nalaze pod istragom izjavila su, da su takodjer batinata. Odmah sam skrenuo pažnju šefu povjerenstva na ove slučajeve i upozorio ga na protuzakoniti postupak ovakvog rada.

U povjerenstvu OZN-e Županja bilo je takodjer protuzak. postupaka, pa sam i tu intervenirao. O slučajevima batinanja obavjestio sam Okr. odelenje OZN-e za Okrug SI. Brod.

Zatvorske prostorije su dobre dok u logorima logoraši spavaju na slami jer za sada nisu napravljene preče za spavanje.

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

Javni
tužilac:**

* *Javni tužilac* Hrvatske tada je bio Jakov Blažević
**Potpis nečitak

Da je logor u Vinkovcima funkcionirao i u rujnu 1945. vidljivo je i iz dopisa, kojim okružni NO Slavonski Brod, Upravni odjel, Odsjek narodne sigurnosti, izvješćuje Ministarstvo unutrašnjih poslova FD Hrvatske, Odjel kaznenih zavoda Zagreb, o stanju u logorima na području okruga Slavonski Brod (Radni logor Vinkovci i Sabirni logor Krndija) - («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 265.-268.);

OKRUŽNI NARODNI ODBOR SLAV. BROD - UPRAVNI ODJEL
Otsjek narodne sigurnosti
Broj: 14666/45-II/5-1945 - 686

Slav. Brod dne 18. IX. 1945

Predmet: Izvještaj o stanju logora
za rujan 1945

MINISTARSTVU UNUTRAŠNJIH POSLOVA
F. D. H.
Odjel kaznenih zavoda
ZAGREB

Na području Okruga Brod postoje 2 logora, jedan sabirni za Njemce u Kmdiji i jedan u Vinkovcima za kažnjenike

Brojno stanje ovih logora:

1. Radni logor Vinkovci
a/kažnjenika.....265 osoba
b/ Njemaca repatriraca na radu.....124
UKUPNO 389 osoba

Do danas otpušteni po amnestiji.....149

OSTAJE BROJNO STANJE
240 osoba

2. Sabirni logor Krndija.....2552
SVEGA BROJNO STANJE OBA LOGORA.....2792 osoba

Iskorištavanje radne snage logoraša:

Radni logor Vinkovci do danas od 6. VII. 1945 iskoristio radnu snagu logoraša na ciglani Bohn.

Ciglana Bohn Vinkovci..... 4371 radni dan
Spom Vinkovci..... 120 "
Električna centrala Vinkovci..... 60 "
Rajkovic Božidar Vinkovci..... 37 "
Blažetski Vinkovci..... 26 "
Gradski NO Vinkovci.....76 "
UKUPNO.....4690 radnih dana

Nadnice se računaju po 35.- Din sa koštom logora što
Iznosi za 4690 radnih dana po 35.- Din.....164150.- Din

Na račun toga Uprava je logora primila od Ciglane Bohn sumu od..... 20000.- "
OSTAJE POTRAŽIVANJE JOŠ..... 144150.-Din

SABIRNI LOGOR KRND1JA
1. Kod 82 seljaka dao je radnu snagu.....1381 rad, dan
od toga po 10 Din dnevno do 27. VIII,1945 70 " "

po 15 " "	od	38 " "
po 25 " "	" -"-	1240 "
po 35 " "	" -"-	33 "

2. Kod reonskih uprava narodnih dobara	5559 "
od toga po 10 Din dnevno do 27. VIII. 1945	1038 rad. dan
po 25 " " od	3869 " "
po 30 " " "	652 " "
Dano je ukupno radnih dana	6940 rad. Dan
ŠTO IZNOSI UKUPNO SVOTU OD	160090.- Din
na račun te svote platili su privatnici svotu od	10535.- "
OSTAJE POTRAŽIVANJE LOGORA KRNDIJA	149555.- Din
POTRAŽIVANJE LOGORA VINKOVCI	144150.- "
SVE UKUPNO POTRAŽIVANJE	293705.- Din

Do dana 27. Vili. 1945 bila je radna nadnica logoraša odredjena sa 10 Din, a od 28. VIII. 1945 dalje, odredjena je radna nadnica ako rade o hrani vlasnika 25 din, a ako rade o hrani logora 35 Din, to iz razloga što nam je cijena hrane za 100% povišena kod DOPHA.
Iz ovoga novca koji logoraši zaradjuju nabavljamo hranu, a moraćemo i druge stvari, da im nabavimo.

PREHRANA LOGORA

1. Logora Vinkovci

Prehrana logoraša u Vinkovcima je dobra. Dnevno se dijeli prosječno 200 obroka. Za vrijeme od 6. VII. 1945 do danas postignuta je ušteda hrane, a to je nastalo uslijed uvedenog kolektiva, hrane koje su logoraši dobivali od svojih porodica.

2. Logora Krndija

Ishrana logoraša je dobra. Ušteda na hrani nastaje i u ovom logoru uslijed rada logoraša van logora, gdje ih se uvijek nalazi na radu oko 100 osoba. I ovi logoraši dobivaju hranu od svoje rodbine, koja se njima predaje.

Ovaj logor nije sa prehranom osiguran, pa ćemo sa novcem koji logoraši zarade nabaviti potrebnu hranu preko zime i logor sa prehranom osigurati. Kako uprava logora nije mogla do sada sve svoje potraživanje naplatiti, jer rajonske uprave narodnih dobara ne raspolažu sa gotovinom, to nam je otežana nabava hrane, pa ćemo nastojati ubrati sve potraživanje logora i pristupiti osiguranju logora.

Potrebna nam je veća količina hrane 40.000 kg brašna, 16.000 kg graha, krumpira ili kupusa, 2.500 kg masti ili ulja, 2500 kg soli i 30 1 sirćeta, dakle najpotrebnije artikle za period od 3 mjeseca.

Potrebno je pristupiti nabavci ogrevnog drva za oba logora.

Logor Krndija brojno je velik, a stambeno pitanje nije riješeno. Kuća imade dosta, ali su sve većinom bez stakla, pa je potrebno za ovaj logor najmanje 300 m2 stakla, a za logor Vinkovce oko 50 m2 i za oba logora oko 200 kg kita. Potrebno je nabaviti dasaka oko 25 m3 i ostalog raznog materijala, što ćemo nabaviti u Djakovu i u Vinkovcima. Peći ćemo sazidati iz cigle.

Za rasvjetu logora Krndija potrebno je odobrenje nabave potrebne žice za električni vod, a sav ostali materijal u logoru imamo, kao motor i dinamo.

ZDRAVSTVENO STANJE.

Zdravstveno stanje je u logorima zadovoljavajuće. Oboljenje je bilo i slučaja zaraznih bolesti i 40 slučaja raznih lakših oboljenja. Vrši se cijepljenje protiv tifusa.

U logoru Vinkovci raspolažemo sa jednim liječnikom a u Krndiji sa 2 liječnika. U logoru Krndiji otvorili smo jednu zdravstvenu stanicu, u koju dolaze stanovnici okolnih sela, te naplaćujemo za pregled takse.

Ovaj logor raspolaže sa raznim obrtnim radionicama, koje takodjer rade za okolna sela, tako da i od istih koristimo prihode.

RAZNO

U Krndiji izgradjujemo tvornicu kudelje, te je ovih dana otpočela sa radom, močenje kudelje i postavljenje pogonskih zgrada, tako da ćemo iz preradjene kudelje preradjivati u užarskoj logorskoj radionici potreban materijal i iz toga crpsti koristi za potrebe logora.

U samom logoru će se logorašima izraditi drvena obuća, dok je jedini problem odjeća, jer su svoja odijela poderali a drugog nemaju.

DISCIPLINA U LOGORIMA

Disciplina je u logoru Vinkovci zadovoljavajuća osim par slučaja neposlušnosti. U logoru Krndija disciplina je slaba, jer logor nema dovoljnog osiguranja. U ovom logoru bilo je 28 narodnih milicionera koji su bili većinom upućivani po kazni, tako da su ti milicioneri prosto nasjeli logorašima naročito ženskima, činili razne prekršaje vojne discipline, živili raskalašeno, ulazili u odnos sa ženama itd. Iz ovih razloga mi smo ovih dana miliciju smenili, iz svakog kotara uputili po 3 najbolja milicionera, tako daje tamo sada milicija u jačini od 28 milicionera, na čelu sa jednim vojnikom i pol. delegatom. Ovo smo izvršili i iz razloga što se Krndija nalazi blizu šume, na udaru bande, pa smo za to uzeli najbolje drugove. Na taj smo način riješili pitanje osiguranja logora.

U logorima se čita naša štampa.

PROBLFMI

Osiguranje prehrane, odjeće i obuće logoraša, popravaka stambenih zgrada, nabava raznog materijala, stakla, kita itd. Nabava žice za električnu rasvjetu ili potrebne nafte. Nabava potrebnih lijekova za ambulante. Ove ćemo probleme posebnim dopisima zamoliti riješiti, a naslov molimo da nas u našem nastojanju pomogne, kako bi u cjelosti riješili najteže probleme, jer se zima približuje.

Pred nas se stavlja problem otvaranja škole u sabirnom logoru Krndija, pa vas molimo da nam dadnete potrebne upute, da li je to sada oportuno ili ne.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

M.P. *

Pročelnik
Sudarević **

* Okrugli pečat (otisak nečitak).
** Slavko.

v.r.j

U ovim logorima završili su ratni zarobljenici i civili, ali i sudionici s Križnog puta. Danas znamo da je kroz Vinkovce prošao i jedan dio Križnog puta, duž kojega su osnivani logori i o tome postoje dokumenti i svjedočanstva. Tako Jure Zovko u memoarskoj knjizi «Križni put i dvadeset godina robije» opisuje smjer kretanja po Križnom putu, koji je uključivao i Vinkovce (Loibaško polje – Bleiburg – Dravograd – Slovenjgradec – Celje – Zidani Most – Samobor – Sisak – Moslavina – Lipik – Pakrac – Daruvar – Bjelovar – Osijek – **Vinkovci** – Beograd – Kraljevo – Novi Pazar – Užička Požega – Užice – Kremna – Užice – Zlatibor – Užice). U jednom drugom svjedočanstvu također se spominu Vinkovci kao postaja na Križnom putu: «*U Vinkovcima su nas smjestili u tvornicu cigle. Po noći su dolazili Srbi, odvodeći grupu za grupom, i nitko se nije vraćao. Noću su odzvanjali odjeci mitraljeza koji su gasili živote svezanih hrvatskih vojnika. Srbi su gazili nogama one koji bi se srušili, rezali ljudima vratove i nesretnike vukli po putu...*» («Bleiburški pokolj – hrvatski holokaust»; http://shp.bizhat.com/Svjedok.html).

Zanimljivo je kako se u dopisu Vojne oblasti za Slavoniju (Osijek) namijenjenom Oblasnim Narodnooslobodilačkim odborima zabranjuje da narod iznaša hranu pred kolone, jer se tako, "koči brzo otpremanje zarobljenika, koji dolaze u većim transportima." Umjesto toga, isti su dužni hranu predati u "centre gdje se hrane zarobljenici", te se navode, Virovitica, Slatina, Donji Miholjac, Valpovo, Osijek, Banova Jaruga, Novska, Okučani, Nova Gradiška, Kapela, Batrina, Brod, Vrpolje i Vinkovci. (*Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj*. *Dokumenti. Slavonija, Srijem i Baranja*, 184-185.)

U preglednom radu "Na Križnom putu kroz Slavoniju" (Ravančić Grahek, M., 2008.) na osnovu svjedočanstava također se spominju Vinkovci kao postaja – logor na Križnom

putu. Tako se navodi kako je dio kolona upućen je prema Vinkovcima, gdje im se pridružuju zarobljenici koji dolaze iz smjera Slavonskog Broda. Većina je kratko zadržana u logoru, u kojem je, kako se navodi, "straža lijepo postupala" sa zarobljenicima. Stoga ne čudi dokument, prema kojem se u spomenutom logoru ne iskorištava dovoljno radna snaga zarobljenika. Osim toga, navodi se da se u logoru pojavio pjegavi tifus od kojeg je oboljelo 20 zarobljenika. Od tuda kolone su ubrzo krenule prema Šidu.

PARTIZANSKI I KOMUNISTIČKI ZLOČINI PREMA FOLKSDOJČERIMA U VINKOVCIMA

Folksdojčeri (nj. *Volksdeutschen*, od *Volk*: narod i *Deutsche*: Nijemac) je naziv za Nijemce (pripadnike njemačke etničke skupine) izvan Njemačke i Austrije, prvenstveno u istočnoj i jugoistočnoj Europi. Kao kolektivni naziv nastao je 1938. folksdojčerske skupine u istočnoj i jugoistočnoj Europi nastale su naseljavanjem Nijemaca; najveći kolonizacijski valovi bili su u 18. i 19. stoljeću (iako se prve kolonizacije bilježe već u 13. i 14. stoljeću), a glavnina doseljenika prispjela je u hrvatske krajeve tek u drugoj polovini 19. stoljeća. Generacijama su, pod utjecajem domicilnih naroda, stekli niz novih obilježja (jezik, kultura, običaji). U Hrvatskoj su su Nijemci bili najbrojniji u Srijemu, istočnoj Slavoniji i Baranji. Osim Folksdojčerima, njemačke doseljenike i njihove potomke Hrvatsi su nazivali Švabama.

Proglasivši ih kolektivnim krivcima zbog pripadnosti jednoj etničkoj skupini, komunistička vlast u Jugoslaviji konfiscirala im je cjelokupnu imovinu i zatvarala ih u logore, u kojimaih je stradalo oko 60 000 (1944.-1948.) Većina preostalih Nijemaca iselila se iz Jugoslavije, pa je prvim poslijeratnim popisom stanovništva 1948. zabilježeno 55 337 pripadnika njemačke manjine, od toga 10 144 u Hrvatskoj.

Kulturbund (skr. od njem.: *Schwäbisch-deutscher Kulturbund*: Švapsko-njemački kulturni savez) bila je kulturno-prosvjetna organizacija njemačke manjine (Folksdojčera) u Kraljevini SHS i Jugoslaviji. Osnovan je 1920. radi očuvanja nacionalnog identiteta (kulturne priredbe, predavanja, knjižnice), obrazovanja nastavnika i svećenika, unapređenja socijalne sigurnosti i gospodarskog napretka njemačke skupine. Ovisno o politici kuju su prema nacionalnim manjinama provodile pojedine jugoslavenske vlade, rad mu je nekoliko puta zabranjivan. U područjima gdje se intenzivnije osjećala asimilacija njemačke manjine s većinskim stanovništvom, kao na primjer u Slavoniji s Hrvatima, Kulturbund je imao ne samo kulturnu ulogu, nego i zadatak okupljanja i spašavanja njemačke manjine od odnarođivanja. Nacizam je pokušao zloupotrijebiti Kulturbund u političke svrhe, no 1938. samo je 10% Nijemaca bilo učlanjeno u Kulturbund, jer su bili suzdržani prema novoj politici, dok je kasnije taj broj pod pritiskom kampanje *Jeder Deutsche Mitglied im Kulturbund*: Svaki Nijemac član Kulturbunda) taj udio porastao. U travnju 1941. Kulturbund je raspušten kao organizacija manjine, a Nijemci su u nekim područjima organizirali «narodne skupine» (*Volksgruppe*).

Demografski podaci

Na području Vukovarsko-srijemske županije gradovi su početkom 20. stoljeća (1900.) bili etnički heterogeniji nego ruralna naselja. Nijemci su ukupno činili više od trećine stanovnika, pa se tako za Vukovar, s obzirom na etnički sastav, može reći da je bio hrvatsko-njemački (Hrvati: 38,5%, Nijemci: 36,4%), a za Vinkovce da su bili njemačko-hrvatski grad (Nijemci: 45,3%, Hrvatsi: 34,9%).

Prema popisu stanovništva iz 1948., na području današnje Vukovarsko-srijemske županije živjela su 152 472 stanovnika, od kojih su Hrvati činili 70,3%, Srbi 20,2%, Mađari 4,4%, Rusini i Ukrajinci 2,1%, Slovaci 1,6%, Nijemci 0,3% i ostali i nepoznato 1,1%.

Uočljiva je depopulacija njemačkog stanovništva u odnosu na 1901. godinu, kada je u Vukovarsko-srijemskoj županiji živjelo više od 21 tisuće Nijemaca (apsolutnu većinu imali su u osam naselja Županije, među njima i u jednom gradu – Vinkovcima). Međutim, 1948. popisano je tek 490 osoba koje su se izjasnile kao Nijemci. Razlozi su u napuštanju svojih imanja i naselja u strahu od odmazde komunističkih vlasti nakon preuzimanja vlasti u gradu. Nijemci koji se nisu mogli ili željeli evakuirati bili su prepušteni samovolji pobjedničke strane. Posljedica su uglavnom bile deportacije u logore za Folksdojčere, utamničenja, zlostavljanja, silovanja, pljačke i masovne likvidacije. Dio njemačke populacije nova je jugoslavenska vlast tijekom 1945. deportirala u Austriju i Njemačku. Treba spomenuti i da se dio Nijemaca 1948. prilikom popisa stanovništva odlučio za svojevrsnu popisnu asimilaciju, pa su se izjašnjavali kao pripadnici drugih etničkih skupina, najčešće kao Hrvati.

Tablica 8. Etnička struktura Vinkovaca 1900. i 1948.

God. popisa	Ukupan broj stanovnika	Hrvati		Srbi		Nijemci i Austrijanci		Mađari		Rusini i Ukrajinci		Slovaci		Ostali i nepoznato	
		aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%	aps.	%
1900.	8634	3018	34,9	689	8,0	3911	45,3	789	9,1	13	0,2	43	0,5	171	2,0
2001.	33239	31946	93,4	930	2,8	29	0,1	203	0,6	79	0,2	33	0,1	919	2,8

Logori za Folksdojčere

Pojam logor (od njem. Lager) u terminološkom određenju ima više značenja, a u ovom kontekstu najčešće znači prebivalište ratnih zarobljenika, uhapšenika, kažnjenika. U Drugome svjetskom ratu u najnegativnijem kontekstu spominju se koncentracioni logori, koji su bili mjesto izolacije ratnih zarobljenika. Zarobljenički poratni logori na području Jugoslavije uspostavljani su na putu zarobljeničkih kolona na Križnome putu.

Prema istraživanjima Vladimira Geigera (Geiger, V.: «Logori za folksdojčere nakon Dugoga svjetskog rata 1945.-1947., 2007.) «specijalizirani» logori za Folksdojčere postojali su na više mjesta u Hrvatskoj gdje je bio veći broj Folksdojčera, pa tako i u Vinkovc, vojni i civilni logori za Folksdojčere u Hrvatskoj bili su (abecedno): Antunovac kod Pakraca, Beli Manastir, Bjelovar, Borovo, Branjin Vrh, Čakovac, Čeminac kod Darde, Daruvar, Đakovo, Golinci, Karlovac, Kozarac kod Belog Manastira, Krndija kod Đakova, Lepoglava, Mirkovac kod Darde, Ogulin, Osijek, Podunavlje kod Darde, Slavonska Požega, Slavonski Brod, Sokolovac kod Darde, Soljani kod Županje, Špišić Bukovica kod Virovitice, Valpovo, Velika Pisanica kod Bjelovara, **Vinkovci**, Virovitica, Vukovar i Zagreb (Jankomir, Prečko). Najopsežnije njemačko / podunsvskošvapsko izdanje Leidensweg der Deutschen im komunistischen Jugoslawien, kao logore za Folksdojčere u Hrvatskoj navodi sljedeća mjesta: Beli Manastir, Poljoprivredno dobro Belje kod Darde, Branjina kod Belog Manastira, Branjin Vrh kod Belog Manastira, Brestovac kod Darde, Čakovac, Darda, Dugo Selo kod Zagreba, Pusta Dunai kod Darde, Grabovac kod Darde, Pusta Haliwald (Baranja), Jankovci kod **Vinkovaca**, Pusta Jasenovac kod Kneževih Vinograda, Josipovac / Kravice kod Osijeka, Kamenac kod Belog Manastira, Kamenac kod Belog Manastira, Kozjak kod Darde, Kneževi Vinogradi kod Belog Manastira, Kneževo kod Belog Manastira, Krndija kod Đakova, Pusta Lazarfeld (Baranja), Pusta Mirkovac kod Darde, Pusta Mitvar kod Grabovca (Darda), Osijek, Podolje kod Belog Manastira, Pusta Podunavlje kod Darde, Popovac kod Belog Manastira, Prečko / Zagreb, Pusta Sokolovac kod Darde, Stara Gradiška, Šipovac / Našice, Tenja kod Osijeka, Valpovo, Varaždin, Velika Pisanica kod Bjelovara, **Vinkovci**, Vođinci kod **Vinkovaca** i Vukovar. Dakle, prema različitim izvorima nedvojbeno je kako su u Vinkovcima i okolici (Jankovci, Vođinci) u razdoblju 1945.-1947. postojali logori za Folksdojčere. Nadalje, postojanje logora za Folksdojčere dokumentiraju i neki sačuvani dokumenti.

Iz dopisa datiranog 01. lipnja 1945. Upravni odjel Gradskog NOO Vinkovci dostavlja Centralnom logoru za protjerivanje Nijemaca/folksdojčera u Josipovcu kraj Osijeka poimenični popis uhićenih folksdojčera s područja Gradskog NOO-a Vinkovci, te izvješćuje da će ih izručiti u logor na daljnji postupak («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 148.-149.);

GRADSKI N.O.O. VINKOVCI
UPRAVNI ODJEL
BROJ: 53 / Pov. 1945 Vinkovci, dne 1. VI. 1945.

CENTRALNI LOGOR
Za protjerivanje njemaca
JOSI POV AC

Dostavlja Vam se spiskovi poimenično svih podignutih njemaca na području Gradskog N.O.O-a Vinkovci *, a u vezi okružnice Oblasnog N.O.O-a za Slavoniju. Svi navedeni po tom spisku upućuju se zajedno sa stražom komande mjesta koji će Vam ih izručiti na dalji postupak.

S.F.-S.N.

Proćelnik, Tajnik,
|v.r.|** M.P. |v.r.|

*Popis u prilogu dopisa navodi poimence, uz godinu rođenja i adresu u Vinkovcima 334 osobe, te je jasno da su u logor upućene cjelokupne obitelji od novorođene djece do staraca i starica u poodmakloj dobi. Iz sačuvane dokumentacije vidljivo je i daje upućivanja Nijemaca iz Vinkovaca u logor Josipovac i druge logore bilo i kasnije. U logorima (Josipovac, Valpovo, Krndija, Kruševlje) u poraću je prema poimeničnim pokazateljima stradalo najmanje 33 Vinkovčana.
**Potpis nečitak
***Okrugli pečat: Gradski N.O.O. Upravni odjel Vinkovci (u sredini grb DF Jugoslavije).
****Potpis nečitak

U jednom drugom dokumentu od 17. srpnja 1945. daje se pregled i brojno stanje u vojnim i zarobljeničkim logorima za Nijemce i Austrijance u Slavoniji; u izvješću se spominje i logor u Vinkovcima («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 207.-210.); izvješće je vrlo detaljno, s tabelarnim prikazima brojnog stanja u pojedinim logorima. Slijedi izvod izvješća gdje se spominje logor Vinkovci:

Opći pregled zarobljeničkih logora za Nijemce i Austrijance na vojnom području VI. oblasti.
17. srpanj 1945.

Logor Vinkovci
Brojno stanje: 1092
Na radu:

Ministarstvo gradjevina Tehnička sekcija Vinkovci		505
Kod šumske direkcije Vinkovci		505
	Svega	1010
U bolnici		82
	Svega	1092

Protjerivanje Folksdojčera

Sudbina hrvatskih, pa tako i vinkovačkih Folksdojčera bila je da su neki pogubljeni ili se vode nestalim u poratnom metežu (što znači da su ili pogubljeni na nepoznatoj lokaciji, ili izbjegli/protjerani u Njemačku ili Austriju), jedan dio je, kako je opisano, završio u logorima, a najveći dio je organizirano protjeran.

Da su tada Folksdojčeri sustavno i organizirano protjerivani svjedoči i nekoliko sljedećih dokumenata. Prvi je od 04. kolovoza 1945. u kojem Oblasni NO za Slavoniju šalje okružnim, kotarskim i gradskim NO-ima uputstvo o "tehničkim" pripremama za protjerivanje i progon Nijemaca (Landeka,M.: 2007., str. 48. -50.);

Oblasni NO za Slavoniju - Upravni odjel
Komisija za repatriaciju Njemaca.
Pov.Br. 94/45.
Osijek, dana 4.VIII.1945.
Prepis
Predmet: Njemaca protjerivanje.

Protjerivanje hrvatskih Njemaca i oduzimanje njihove imovine

Okružnom NO-u, Upravni odjel 1-4
Gradskom NO-u, upravni odjel Osijek

Savezno sa našim dopisom Pov.br. 94 od 11/VII.1945. koji se odnosi na protjerivanje Njemaca primili ste od strane ove komisije pružena je puna pomoć svim komisijama pri Okružnim NO-ima.

Komisije su upućene da što prije izvrše pripreme oko toga posla, a nikako da protjeruju Njemce u sabirne logore bez znanja ove komisije. No i pokraj toga neki okružni NO-i Upravni odjeli /komisije/ ipak su preko toga prešle i izvršile protjerivanje, pa i ove neplanski izvršeno i uopće se nije

pazilo kako i na koji način bi to najzgodnije trebali učiniti.

Do sada koji su to učinili neka smjesta iste otpreme u logor Valpovo, a oni koji nisu dirani neka do daljnjeg ostanu kod kuće.

Kako je već pomenuto trebalo izvršiti sve tehničke pripreme koje se na to odnose tako, kada dodje dan za protjerivanje biti će te o tome obavješteni sa naše strane a to da se može izvršiti u roku od 24 sata, a moći će se samo na taj način, ako učinite kako je ovdje navedeno.

Za one Nijemce za koje se zna sa 100% da će biti protjerani i da se neće vratiti natrag trebate odmah obaviti popis inventara njihove imovine. Ovo je potrebno zbog toga, da se imovina nebi otudjila.

Ujedno vam napominjemo, da o ovome vodite strogo računa, i naše direktive pridržavate.

Ovo držati u strogoj tajnosti.
Načelnik:
Sudarević v.r.

_____

OKRUŽNI NO. SL. BROD
Upravni odjel
Broj: Pov. 117-II-1 945.
Brod, 8.VII.1945.

Kotarskom NO-u, upravni odjel
Gradskom NO-u, upravni odjel
Vinkovci

Na znanje i pridržavanje. Predmet smatrati strogo tajnim.

Predsjednik:
Vukašinović
Pročelnik upravnog odjela:
Lacković

Drugi dokument je od 23. kolovoza 1945., u kojem Upravni odjel Okružnog NO Slavonski Brod izvješćuje Upravni odjel Gradskog NO Vinkovci o obustavi protjerivanja Nijemaca/folksdojčera do daljnjeg naređenja i nalaže njihovo upućivanje u logore Valpovo i Krndija («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 247.);

OKRUŽNI NO. SL. BROD
Upravni odjel
Broj: Pov. 131-11-1945.
Brod, 23. VIII. 1945.
Predmet: Obustava protjerivanja njemaca.

Gradskom NO-u, upravni odjel

Vinkovci

Oblasni NO. za Slavoniju svojim dopisom od 18. VIII. 1945.br. 163-Pov. 1945. dostavio je slijedeće:
"Odmah po prijemu ovoga naredjenja obustavite svako daljnje protjerivanje njemaca, do daljnjega naredjenja.
One koji su do sada protjerani uputiti u logor Valpovo-Krndiju. Stanove onih koji su protjerani zapečatiti i od sada nedozvoljavati nikome useljenje u te stanove, niti raznošenje njihove imovine."

Dostavlja se prednje radi znanja.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Pretsjednik: [v.r.] *

Pročelnik upravnog odjela: [v.r.] ***

M.P. **

*Potpis nečitak.
**Okrugli pečat: Brodski okružni Narodno oslobodilački odbor (u sredini zvijezda petokraka).
***Potpis nečitak.

Iz prethodnog dokumenta (od 23.08.1945.) vidljivo je kako je protjerivanje Folksdojčera, iz nepoznatih raloga, privremeno obustavljeno, a vidljivo je kako je bilo problema i s raznošenjem (krađom) njihove imovine. No, niti mjesec dana kasnije (21.09.1945.) stiže nova uputa o protjerivanju Folksdojčera («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 269.);

Prijepis

OKRUŽNI NARODNI ODBOR BROD - UPRAVNI ODJEL
Otsjek narodne sigurnosti
Broj: pov. 16-11-1945, dne 21. rujna 1945.
Predmet: Protjerivanje Njemaca.

Gradskom NO-u, Upravni odjel
Vinkovci

Ranijim našim okružnicama broj Pov. 117 od 8. VIII i Pov. broj 120 od 13. VIII.1945. obustavljeno je privremeno protjerivanje Njemaca u logor.

Kako su sada međutim nastale mogućnosti da se ovome radu može pristupiti, to će se odmah pristupiti protjerivanju onih njemačkih manjina koje podpadaju pod odluku predsjedništva AVNOJ-a od 21. XI. 1944., pridržavajući se okružnica Ministarstva unutarnjih poslova federalne Hrvatske, broj 1317 od 16. VI. 1945.

Prije protjerivanja nama dostavite spisak svih Njemaca koji se protjerivaju sa sljedećim rubrikama: 1. Prezime ime i očevo ime, 2. Godina rođenja, 3. Mjesto, opć. i kotar gdje je rođen, 4. Mjesto, opć. i kotar gdje sada živi, 5. Zanimanje, 6. Dali je mješani brak i 8. razlog protjerivanja (točno navesti).

Kada mi budemo pregledali te spiskove, tada će mo vam narediti, kada i gdje da ih uputite.

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

Pročelnik:
M.P. * [v.r.
**

*Okrugli pečat (otisak nečitak).
**Potpis nečitak

Da su neki Folksdojčeri bili u logorima i godinu dana kasnije, vidljivo je iz dopisa kojim Odsjek narodne sigurnosti Odjela unutarnjih poslova okruga Slavonski Brod, dostavlja Odjelu unutarnjih poslova grada Vinkovci uputu o puštanju iz logora Krndija pojedinih skupina osoba njemačke narodnosti («Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», str. 321.-324.);

Odjel Unutrašnjih poslova Okruga Brod
Otsjek Narodne Sigurnosti
Broj: Pov. 239/III-1/46.
Brod: 11 maja 1946. god.

Predmet: Logorisanje lica njemačke narodnosti - puštanje iz logora.-

Odjelu Unutrašnjih poslova grada
Vinkovci

Prema naređenju ministarstva Unutrašnjih poslova Hrvatske Pov. br. 421/46 i prema nalazu komisije istoga ministarstva izvršeno je ovih dana puštanje na slobodu logorisanih lica njemačke narodnosti i to:

1.- Lica koja se za vrijeme okupacije nisu isticala kao suradnici okupatora i nisu bili članovi "kulturbunda" te njemačke organizacija.
2- Lica njemačke narodnosti koja se nalaze u braku sa licem od priznatih narodnosti /mješoviti brakovi/.-
3.- Lica koja su bila u J.A. ili imaju nekoga od bliže rodbine u J.A.
4.- Lica koja su aktivno sarađivala s N.O.P.-om.
5.- Lica njemačke narodnosti koja su državljani neutralnih ili savezničkih država.
6.- Lica njemačke narodnosti koja su za vrijeme okupacije odbila da se deklarisaju kao Njemci.
7.- Lica njemačke narodnosti koja su se još prije rata asimilirali kao Hrvati, Srbi i si. t.j. koja su se kao i njihovi predci rodila u našoj zemlji, a kod kuće i izvan kuće služila su se našim jezikom kao i materinjim jezikom, te se na taj način asimilirali potpuno kao pripadnici naših naroda.

Sva gore navedena lica otpuštena su iz logora sa propisanom otpusnicom u vidu "Objave" izdane od strane ovoga Odjela, a potpisane od Načelnika Odjela Unutrašnjih poslova okruga i Upravnika logora. Sva lica koja posjeduju takove Objave dužna su se prijaviti mjesnoj vlasti i Odjelu Unutrašnjih poslova kotara ili grada na ćijem se teritoriji nalaze.

Odjeli Unutrašnjih poslova će evidentirati sva takova lica posebnom ocevidniku, kako bi imali točan pregled svih takovih sa točnom adresom mjesta boravka tih lica.-

Sva otpuštena lica su od dana puštanja iz logora slobodni i ravnopravni građani naše zemlje sa svim pravima i dužnostima koje uživaju građani F.N.R. Jugoslavije. U tome pogledu ne smije se praviti nikakovih neprilika niti im ometati boravak u

mjestu, gdje isti to želi, nego ih smatrati kao i sve ostale građane.

Imovina otpuštenih lica ostaje državna svojina pošto je Odluka AVNOJ-a od 21. XI. 1944. god. o konfiskaciji imovine na snazi i ostaje na snazi. U tom pogledu Odjeli Unutrašnjih poslova vodiće računa o tome, da mjesne vlasti, kao Mjesni NO-i, Kotarskii t.d. ne bi vraćali imovinu licima koja se vraćaju iz logora. Ta imovina ne može biti vraćena, niti će biti vraćena, te stoga uputite sve mjesne vlasti na postupak u tom pogledu. Na nekim kotarevima se već dogodilo da su pojedini Mjesni NO-i puštali lica otpuštena iz logora u njihove kuće, koje su bile zapečaćene i određene za kolonizaciju. Taj postupak je nepravilan i mora se obustaviti. Sva takova lica koja se uselila natrag u svoje kuće, treba ih iz istih odstraniti, a ako ne može se drugačije i intervencijom milicije. Da bi se ta lica ipak negdje smjestila, dužnost je mjesnih vlasti da im se omogući stanovanje u selu u koje dođu kod njihovih rođaka ili znanaca, ali samo toliko da se negdje mogu smjestiti i otpočeti radom. Sva otpuštena lica kao ravnopravni građani imaju pravo na zaposlenje i u tom pogledu im se ne smije praviti nikakovih neprilika. Nas ne interesuje s kakovim će se radom ta lica baviti, već je glavno da se ona zaposle i da se svojim radom izdržavaju. Prema tome Odjeli Unutrašnjih poslova treba da vode računa da se takovim licima ne prave smetnje pri dobivanju posla ili preuzimanju na posao. Boravak u logoru nije nikome oduzeo pravo da se bavi određenom vrstom posla i zanata.

Naprijed navedeno uputstvo treba proučiti i primjeniti ga u praksi te se strogo pridržavati. Sve ustanove i nadleštva upozoravati na prava otpuštenih lica iz logora, u koliko bi im pravila smetnje pri zaposlivanju. Treba paziti na to, da se ne bi prošlo u drugu krajnost, te da se daje sada prvenstveno zaposlenje licima koja su otpuštena iz logora, nego nastojati da se ona uposle na poljoprivrednim radovima po tvornicama i t.d. na težim fizičkim radovima koji su momentalno važni za obnovu.

Isto tako upozoriti mjesne vlasti da se kao ni kuće ni namještaji ne vraća ni zemlja, nego otpuštena iz logora mogu da rade kao poljoprivredni radnici na tuđoj zemlji, kod Rejonskih uprava i si.

Sva lica njemačke narodnosti koja su ostala u logoru ne spadaju u naprijed navedene kategorije i nemaju uvjeta da budu otpušteni iz logora. To su lica njemačke narodnosti i njemačkog porijekla koja treba da budu repartrirana u Njemačku. S toga ne treba više primiti nikakove molbe za njihov otpust iz logora, pošto su nepotrebne i bez razloga. U tom smislu dati uputstva licima koja nastoje takove osloboditi.

Dodjeljivanje radne snage iz logora Krndija prestaje potpuno i u tom pogledu dati uputstva zainteresentima.

Gornje uputstvo dostavlja se Vama na postupak s tim da nam potvrdite primitak istoga, kao i eventualne slučajeve sa terena, koji su se dogodili u ove okružnice, bilo u pogledu

vraćanja imovine, bilo u pogledu dodjeljivanja stanova ili uposlenja otpuštenih lica.-

Smrt fašizmu - Sloboda Narodu!

u.z.
Načelnika:
M.P /Uzelac Zlatko/ v. r.
Okružni Narodni Odbor
Odjel Unutr. poslova
Slav. Brod.

Daje prijepis vjeran svome originalu tvrdi i ovjerava
Načelnik odjela

Smrt fašizmu - Sloboda Narodu!

za Načelnika:
M.P.* /v.r./**

Odjel Unutrašnjih poslova pri G.N.O.-u
VINKOVCI
Broj: Pov. 197-1946. g.
Vinkovci, dne 15. V. 1946. god.

Tajništvu Gradskog N.O.-a

Na znanje i postupak prema gornjoj okružnici !

S.F.-S.N.!

za Načelnika:
M.P.*** /v.r./ ****

*Okrugli pečat (otisak nečitak)
**Potpis nečitak.
***Okrugli pečat (otisak nečitak).
****Potpis nečitak

Iz sljedećeg dokumenta, u kojem Oblasni NO za Slavoniju Osijek šalje uputstvo okružnim, kotarskim i gradskim NO-ima (pa tako i onom u Vinkovcima) uputstvo o provjeri ("čišćenju") ljudi koji rade u miliciji, zamjeni starijih ljudi mlađima i čuvanju logora u kojima su zarobljenici protjerani Nijemci, spominje se i logor u Ciglani Bohn u Vinkovcima;

Oblasni NOO za Slavoniju
Upravni odjel Prepis
Broj: 87 Pov.
Osijek, dne 6.vn.1945.
Predmet: Čišćenje milicije.

Okružnom NOO-u Upravni odjel
Gradskom NOO-u Upravni odjel

Osijek

Prema naredjenju Komande Narodne Milicije za Hrvatsku, potrebno je pristupiti čišćenju naše milicije od sviju koji ne zaslužuju da budu milicioneri.

Danas se u našoj miliciji nalazi mnogo ljudi, koji su do jučer bili skupa sa okupatorom i služili mu u borbi protiv Narodne vlasti, a danas su se uvukli u redove naše milicije. Takovi ljudi ni u kom slučaju ne mogu biti čuvari tekovina Narodno-oslobodilačke borbe, koje su zalite krvlju najboljih naših drugova. Sve takove milicionere treba odmah očistiti iz milicije.

Osim toga danas u našoj miliciji nalazi se dosta starijih ljudi koji su nesposobni i koji nemaju volje da budu miliconeri, a iste nekači mobilizacija. Takove ljude treba pregledati i sve one koji ne odgovaraju miliciji otpustiti kućama.

Prilikom čišćenja milicije ne treba se kruto držati direktiva te odpustiti kući sve ljudstvo za prvi puta će te odpustiti one koji su najgori, a onda postepeno nastojte da preko naših organizacija okupite u miliciju ljude mladje koji za to imaju volju i koji misle da se posvete toj dužnosti.

Kako se bataijon narodne milicije koji se nalazi pri Oblasnom NOO-u razformira to će ljudstvo koje je on imao pripasti Okružnim NOO-ima na čijem se teritoriju nalaze.

Okružni NOO. Virovitica dobio je 78 naoružanih milicionera Gradski NOO Osijek, dobio je 70 milicionera naoružanih.

Okružni NOO. Osijek preuzeće na sebe miliciju koja se nalazi na osiguranju logora Josipovac. Logora Zeleno Polje, Magazina na stanici pri Kotarskom NOO Valpovo. Na Ciglani u Osijeku, na dužnosti čuvanja zarobljenika u Našicama. Ukupni 120 milicionara na licu. Isto tako sav rashod od pomenutih jedinica prilikom povratka priključiće se Komandi bataljona pri Upravnom odjelu Okružnog NOO-a Osijek.

Okrug Brod odmah će preuzeti na sebe četu narodne milicije koja se nalazi na čuvanju radnog logora na Ciglani Bohn u Vinkovcima. U jačini 144 druga.

Okrug Nova Gradiška preuzeće na sebe treću četu bataljona Narodne milicije Oblasnog NOO-a koja osigurava tamo sječu šume, u jačini 104 druga.

Gore napomenuto ljudstvo odmah preuzmite pripojite ga Vašim Okružnim komandama narodne milicije izvršite čišćenje istoga. Isto ljudstvo ostaje stalno pod Vašom komandom.

O učinjenom obavjestite telefonski ovaj odjel

Načelnik:
Sudarević v.r.

Na osnovu nekoliko povezanih dokumenata od kojih je prvi predstavka Rudolfa Baumgartnera kojom pokušava dokazati da je, unatoč prezimenu, hrvatske nacionalnosti i da nije bio pristalica njemačke politike (vjerojatno je time želio izbjeći progon iz Jugoslavije), može se steći uvid na koji način je funkcionirao tadašnji represivni aparat. U konkretnom slučaju predstavka je odbijena unatoč obilnoj argumentaciji i činjenici da se tajnik Mjesnog N.O.O. Stari Mikanovci zauzeo za njega.

Kotarski N.O.O. Vinkovci
Pov. broj 11 od
dana 20.8.1945.
Vinkovci, dne 20.8.1945.

Po uzetom znanju.

_____

Izvornik, strojopis i rukopis
Kotarski NO, Pov. spisi 11, 1945.

Predmet: Predstavka
ing. Rudolfa Baumgärtner
radi narodnosti.-

MJESTNI O. ODBOR
St. Mikanoveci

Sa više strana sam saznao, da me neki seljani, pa dapače i neki u odboru, smatraju za Nijemca /"Švabu"/. S obzirom na moje njemačko ime ne mogu to nikomu zamjeriti. Ali s obzirom na činjenice, koje protivno dokazuju, prisiljen sam, da se protiv toga najodlučnije ograđujem. Evo zašto:

1./ Moj otac se već priznavao Hrvatom, jer je u Hrvatskoj rođen i jer je po majci svojoj imao u sebi češke, dakle slavenske krvi. Svoje hrvatstvo je i djelom uvijek i svuda dokazivao.

2./ Moja majka je bila rođena Petričević iz Starih Mikanovaca, dakle također rođena Hrvatica.

3./ Ja sam svršio hrvatsku gimnaziju u Osijeku **i priznavao sam se odkada pamtim vazda samo Hrvatom,** što dokazuje i to, da sam u ono vrijeme pripadao hrvatskim društvima "Javor", "Biskup Strossmayer" i "Sokol". A kada sam došao na sveučilište u Beč, i tamo sam opet bio član samo hrvatskih društava "Prosvjeta" i "Hrvatska".

4./ U svojemu zvanju po Austriji, Njemačkoj i Čeho-Slovačkoj posvuda sam isticao, da sam Jugoslaven-Hrvat, što je i tamošnje i ovdašnje novinstvo u svojim izvještajima o meni napominjalo. A kada je Hitler došao na vladu i Njemačkom zagospodario nacijonalni socijalizam, počelo mi se je u izvršivanju mojega zvanja praviti poteškoće baš radi priznavanja hrvatske narodnosti a nepristajanja na kukasti križ, odnosno nesuglasja sa nacijonalnom hitlerovštinom. To me

je dovelo do odluke da sam se u travnju 1939. godine preselio stalno u domovinu na svoju djedovinu u Starim Mikanovcima.

5./ Prebivajući od onda ovdje, nitko od mene nije čuo drugo nego da sam Hrvat. A kada sam u ono opasno Toljevo vrijeme stavio na kocku i svoj život i svoj imetak i s oduševljenjem podupirao jugoslavenski oslobodilački pokret, **zar nisam time još najjasnije dokazao svoje hrvatstvo?**

6./ Moja žena je doduše rođena Austrijanka, ali baka joj kao čista Češkinja nije ni znala njemački. Dakle ima i ona slavenske krvi. U političkom smislu je bila vazda suglasna sa mnom, to jest krvna protivnica Hitlerovog fašizma od prvoga početka.

7./ Njemačka skupina ovdje nije nikada pristupila ni k meni ni k mojoj ženi, da nas privuče u svoj "Kulturbund", što ima da bude osobitim dokazom, da su mene smatrali Hrvatom a nas oboje svojim protivnicima. To nismo nikada ni krili u koliko su nam to tadašnje prilike dozvoljavale.

Mislim, da su gornji navodi dovoljni, da dokažu što sam i kako osjećam. **Nije važno kako se netko zove, nego kako osjeća i radi** . Zar se nije jedan od najvećih i najznamenitijih Hrvata nazivao njemačkim imenom - Strossmayer!

Boli me zato, što sam se pod stare dane bez temelja baca onamo kuda ne spadam, a to bi u sadašnje vrijeme moglo biti po mene od sudbonosnog zamašaja.

Zato molim uljudno vrlo poštovani i uvaženi Mjestni O. Odbor, da moje gornje navode izvoli primiti do znanja i ravnanja.

Stari Mikanovci, dne 8. svibnja 1945.-

Ing. Rudolf Baumgärtner

_____

Mjesni N.O.O. Stari Mikanovci
Broj Službeno
4.VI.1945

Kotarskom N.O.O.
Predsjedništvu
Vinkovci

Šeljemo Vam izjavu Baumgartner Rudolfa koju smo primili od istog 8.V. 1945.

Moli se gornji naslov da se njegovi navodi opravdavaju da ga uzmu po mogučnosti u zaštitu, jer taj čovjek je zaista pravi suradnik bio našega pokreta, i od onoga dana kada je stigao iz Beća.

Meni je dobro poznato jer sam imao vezu sa njime da je bio veliki Antifašista proti Hitlerovac i kao takvoga dužnost namje spasiti.-

Tajnik:
/nečitko/

Kotarski N.O.O. Vinkovci
Pov. broj 14/1945
dana 4.VI.1945.

Nema razloga puštanju pošto je Nemac i član Kulturbunda. U spise. **Nemože.** *

Vink.6.VI.45.

Šef odseka Blagojević

Izvornik, strojopis
Kotarski NO, Pov. spisi 11, 1945.

***** Dopisano rukom.

(Marko Landeka, Vinkovci 2007., 27. -28.)

ORGANIZACIJA CIVILNOG ŽIVOTA, JAVNA UPRAVA

Gradonačelnik Vinkovaca do 1945. bio je Franjo Dučmelić (od travnja 1941. do 13. travnja 1945.). U strahu od komunističke represije predao se Englezima, koji ga interniraju u savezнички izbjeglički Santa Fara (kod Barija) u Italiji. Od tamo s obitelji odlazi u Madrid, a potom u Argentinu, gdje je umro 1989. godine.

Dotadašnji ustaški kotarski zapovjednik (predstojnik), pravnik Ivan Tolj zarobljen je od strane partizana i osuđen na smrt vješanjem. Kazna je izvršena javno, u srpnju 1945., pred oko pet tisuća građana, na tadašnjem Narodnom trgu.

Zauzimanjem grada od strane partizana 13. travnja 1945. počinje postupno formiranje novih struktura vlasti, prvenstveno osnivanjem Gradskog narodnooslobodilačkog odbora (GNOO) Vinkovci. Upravo su lokalne strukture vlasti (i lokalni građani koji su prokazivali sugrađane) imale važnu ulogu u provedbi zločina i represije.

Prema malobrojnim dostupnim dokumentima sačuvanim iz toga vremena (Landeka, M.: «Gradski narodni odbor Vinkovci 1945.-1952», Sumarni inventar) razvidno je kako je rad tadašnjeg Gradskog narodnooslobodilačkog odbora počeo u Vinkovcima najvjerojatnije 19. travnja 1945., dakle šest dana nakon zauzimanja grada od strane partizana (toga dana izvršen je prvi upis u urudžbeni zapisnik). Inače, u knjizi «Vinkovci 1945.-1985.» Dragutina Žanića Karle, koji je kasnije bio predsjednik kotara i općine Vinkovci, navodi se kako je Gradski narodnooslobodilački odbor (GNOO) Vinkovci formiran 1944. u Privlaci.

Najstariji sačuvani zapisnik sa sjednice GNOO-a Vinkovci, nastao je 12. svibnja 1945., a iz njega je vidljivo da je predsjednik GNOO-a bio Fabijan Martinovski. Iz sadržaja ovog zapisnika nije vidljivo tko je i gdje imenovao prve civilne organe uprave, pa se čini da je sve rađeno ad hoc. Tako u točci dva zapisnikapiše: „U prvim danima je G.N.O.O. bio popunit samo najnužnijim ljudima, pa nije u cijelosti zadovoljio. Direktiva nismo imali od viših vlasti pa je rađeno po vlastitoj inicijativi, kako je najbolje. Poslije se sve više usavršavalo, i drugovi iz Okružnog N.O.O. dali su potrebne upute, a također i pismene direktive.“ prema svjedočanstvima iz toga vremena i dostupnim dokumentima, u tom periodu (nakon ulaska partizanske vojske u grad) u gradu je vladao nered i anarhija, pripadnici vojske su pljačkali po kućama, odvodili ljude u logore i na ispitivanja, a izvršena su mnoga ubojstva civila. Također, intenzivno su počeli popisi i progon lokalnih Nijemaca. Naravno da je takvo stanje bilo dugoročno neodrživo, pa se konstituiranjem bilo kakve forme vlasti na lokalnoj, gradskoj razini pokušalo smanjiti anarhiju i uvesti bar minimalno reda i poštivanja zakona, propisa i normi, kroz smanjenje ovlasti vojne komande. Tako su formirani tzv. ulični odbori koji su "surađivali" s gradskom vlasti GNOO-a izdajući razne potvrde građanima. U tim tzv. uličnim odborima mogli su raditi samo za tadašnju vlast ideološki podobni građani. Prema spomenutome zapisniku, GNOO Vinkovci je imao pročelnike za sljedeće odjele:

1. Upravni odjel (tajništvo)
2. Odjel za obrt, trgovinu i industriju
3. Gospodarski odjel
4. Socijalni odjel
5. Financijski odjel
6. Odjel za obnovu i tehničke radove
7. Prometni odjel
8. Prehrambeni odjel
9. Prosvjetni odjel
10. Zdravstveni odjel

Iz drugoga zapisnika, od 22. svibnja 1945., vidljivo je kako su pročelnici nekih odjela zamijenili rukovodeće položaje, a formirane su: Uprava narodnih dobara (koja je u stvarnosti provodila konfiskaciju imovine protjeranih Folksdojčera), Komisija za ispitivanje ratnih zločina i Komisija za zbrinjavanje izbjeglica i zarobljenika.

Prema «Zakonu o promjeni naziva NOO» od 27. srpnja 1945. (NN 3/45) GNOO Vinkovci je 1. rujna 1945. preimenovan i počeo raditi kao Gradski narodni odbor (GNO), kada je održana i konstituirajuća sjednica, a za predsjednika je izabran uvaženi i u Vinkovcima popularni odvjetnik Viktor Urbicha (koji je bio gradonačelnik Vinkovaca 1938.). njegov izbor za predsjednika GNO Vinkovci bio je politički oportunizam, kako bi se pridobila naklonost građana, jer je bilo poznato da on ne podržava novu vlast; već u siječnju 1946. više nije bio predsjednik GNO. Za skupštinu je poznato da je imala 24 člana, no nije poznato kako je formirana i tko ju je birao. Skupština je birala izvršni odbor, o čijem izboru je u zapisniku navedeno kako je predsjednik predložio da skupština: «...odluči, da li želi izbor izvršnog odbora obaviti tajnim glasovanjem tako, da se biraju samo lica, koja će se poslije međusobno sporazumjeti o podjeli pročelništava ili će se izbor obaviti aklamacijom te izabrati pojedina lica za pojedina pročelništva... Javlja se za riječ drug Lončar Vlado, koji predlaže da se obavi izbor aklamacijom, jer je postignut sporazum o licima pročelnika kao i o raspodjeli pročelništava...». Tada konstituirani GNO Vinkovci imao je sljedeće odjele:

1. Upravni odjel
2. Gospodarski odjel
3. Odjel za skrb
4. Odjel za obrt i industriju
5. Odjel za zdravstvo
6. Odjel za prosvjetu
7. Građevinski odjel
8. Odjel za financije
9. Odjel za promet
10. Odjel za trgovinu i opskrbu
11. Građevinski odjel

GNO Vinkovci je djelovao do svibnja 1952., dajkle sedam godina i u tom relativno kratkom periodu odjeli su često mijenjali nazive i nadležnosto.

U to vrijeme je u cijeloj zemlji kao posljedica ratnih razaranja vladala nestašica prehrambenih, higijenskih i drugih proizvoda. Iz zapisnika sa sjednica GNO vidljivo je kako nova vlast nije bila u stanju voditi grad veličine Vinkovaca (oko 17000 stanovnika), jer su uskoro nastale nestašice prehrambenih namirnica, odjeće i goriva. Općenito, u gradu je tijekom 1945. i 1946. vladao strah, uhićenja, deportacije, odvođenja u logore i ubijanja ljudi, progoni Nijemaca i Austrijanaca, kao i pljačka i konfiskacija njihove imovine, pojava raznih oblika kriminala. Zabilježena je i pojava prostitucije i opasnost od zaraznih bolesti – sve ono što degradira normalni svakodnevni život u jednom gradu.

U koje sve pore života je pokušala ući tadašnja vlast i imati kontrolu nad životima građana, što i jeste jedno od glavnih obilježja totalitarizma, najbolje svjedoči dopis kojim Odsjek unutrašnjih poslova pri Gradskom izvršnom odboru Vinkovci traži od Tajništva Gradskog izvršnog odbora Vinkovci zabranu modernih plesova. Gradski NOO je zahtjevu udovoljio i zabranio moderne plesove (Hrvatski registar žrtava totalitarizma: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-odluka-tajnistva-gradskog-no-vinkovci-o-zabrani-plesanja-modernih-plesova/);

Narodna Republika Hrvatska
Otsjek unutrašnjih poslova pri
Gradskom izvršnom odboru Vinkovci
Broj: Pov.280/47
Predmet: Plesova modernih zabrana

Tajništvu Gradskog izvršnog odbora
VINKOVCI

Moli se za priopćenje, dali su plesovi tzv. moderni kao "Bugi-vugi", "Trocking i Lagonga" po izvršnom odboru zabranjeni i kojim zaključkom, kako bi ovaj otsjek u slučaju prekršaja istog mogao primjeniti mjere kazne. HITNO JE!

v.d. šefa otsjeka
/P.Radojčić/

Gradski N.O.O. Vinkovci
Pov. broj 118
dana 18.III.1947.

Na skupštini od 13.IV.1947. donešena je naredba o zabrani navedenih plesova a zapisnik dostavljen Otsjeku un. poslova.

U spise.

Da je u gradu i okolici vladao svojevrsni kaos, u kojem se svašta događalo, svjedoči i izvješće u kojem se opisuje kako je komandir milicije na zabavi «neoprezno» pucao iz mitraljeza i ubio jedno dijete, a ranio četiri (Hrvatski centar žrtava totalitarizma: http://zrtve-totalitarizma.com/komandir-milicije-neoprezno-pucao-iz-mitraljeza-i-ubio-jednu-osobu-a-ranio-cetiri/):

STANICA NARODNE MILICIJE
CERNA, kotar Vinkovci
Br. 486
dne 29.10.1945.

Kotar N.O. Upravni Odjel
Vinkovci

Dana 28/X.45. god. održana je zabava priredba u domu omladine Cerna.

Istu zabavu je priredila Narodna Obrana na čelu sa Komandirom II. voda I. čete I. Bataljona N.O. Rosić Nikola.

Oko 8 časova čulo se je pucanje gore na pozornici iza pozornice iz mitraljeza i nakon jednu minutu opet je mitraljez iz toga pravca počeo da puca i djeca koja su stajala pred publikom počela su da jauču tako daje dobilo petero djece od toga je jedan nakon 30 minuta izdahnuo, a dva su teško ranjena, a dva su lakše ranjena.

Mitraljez je stajao iza pozornice, sa prozora i kada je prvi puta pucao nije niko ranjen, pucao je gore navedeni Komandir, drugo pucanje je istoga neopreznost.

Oršelić Stjepana Stjepan rođ. u Županji 1931. god. a živi u Cerni ranjen je u levu ruku jedan metak, u prsa jedan metak i u stomak jedan metak, tako daje u roku 30 minuta izdahnuo.

Tišljer Albina Božidar rođ. u Zagorju 1937. god. a živi u Cerni teško je ranjen u obraz i metak je istom ostao u glavi, istome je odma ukazana lečnička pomoč i isti je prevezen u Bolnicu na liječenje.

Sedić Mate Antun rođ. u Jajcu 1934. god. a živi u Cerni teško je povređen u levo oko tako da ništa ne vidi na isto oko, istome je ukazana lečnička pomoć i upučen je po mjesnom lekaru u Bolnicu.

Špear Marije Ivan rođ. u Cerni 1932. god. a živi u Cerni lakše je ranjen u desno rame štrajhovan istome je ukazana lećnička pomoć i isti ostaje na liječenju u Cerni kod mjesnog liječnika.

Lovrenović Stipe Stjepan rođ. u Jajcu 1935. god. a živi u Cerni lakše je ranjen u glavu u čelo štrajhovan istome je odma ukazana lečnička pomoć te isti ostaje kod mjesnog liječnika na liječenju.

Šaljem dopis za sve navedene na daljnji postupak.

Komandir:
S. Abjanić

Kotarski N.O.O. Vinkovci
Upravni odjel
broj 11894/45
dana 30.X.1945.

U spise

Također, iz objavljenih dokumenata gradske vlasti Vinkovaca za razdoblje 1945.-1947. (Landeka, M. (prir.): «Dokumenti kotarske i gradske vlasti Vinkovaca 1945.-1947.»), iz prve od četiri cjeline knjige, koja nosi naziv «Povjerljivi spisi Kotarskog narodnog odbora Vinkovci 1945.-1947. godine», razvidni su tadašnji problemi vezani za postupanje tadašnje Narodne milicije, isljeđivanje građana, a iz svega se može zaključiti kako tadašnja vlast nije bila dorasla rješavanju problema, ponajviše zbog nekvalitetnih kadrovskih kapaciteta. Tako se samo iz najzanimljivijih dokumenata može stvoriti slika o stanju u gradu i okolici; prijava od strane Narodne milicije u Cerni za suradnju sa ustašama; predmet o istraživanju prošlosti osobe koja je optužena da je gestapovac, germanfil i švercer; nekoliko dokumenata u kojima se optužuju osobe za špijunažu u korist četnika i ustaša kao i za i govore protiv nove vlasti; popis važnih državnih službenika NDH koji su pobjegli pred jugoslavenskom vojskom i traže se informacije o istima; naredba o uhićenju svih sumnjivih osoba koje nemaju propusnicu kotara; prijava protiv osobe koja je za vrijeme rata u Privlaci navodno mučila ljude. U prvom poglavlju nalazi se i izvještaj o protudržavnim parolama na kućama u Privlaci; prijava protiv osobe koja je negativno govorila protiv države i isprika ‘’milicije’’ što je za vrijeme ispitivanja okrivljenik bio fizički maltretiran; naputak ‘’miliciji’’ o uhićivanju ljudi pred izbore; izvješće o ubojstvu zastavnika jugoslavenske vojske u Ivankovu; zabrana organiziranog prenošenja leševa koji su pronađeni u šumi kod Starih Mikanovaca; izvješće o političkoj i gospodarskoj situaciji u Nuštru; zapisnik Izvršnog odbora KNO Vinkovci s podacima o utvrđenim nepravilnostima i nezakonitim postupcima vlasti, o maltretiranju ljudi, bezrazložnim uhićenjima itd.; mjesečno izvješće o radu kotarske vlasti; dokumenti o problemima funkcioniranja nove vlasti koja ima u administraciji uglavnom polupismene ljude...

Također, dio represije se odvijao i kroz upućivanje na prisilne javne radove u obnovi, jer je grad bio razrušen savezničkim bombardiranjima i prilikom borbi za zauzimanje grada od strane partizana, te od strane Nijemaca prilikom povlačenja (npr. Nijemci su minirali most na Bosutu prilikom povlačenja iz strateških razloga). Neodazivanje je podrazumijevalo stroge sankcije. Nepoćudni su upućivani u radne logore, a «obični» građani na obnovu grada (cesta, zgrada...).

MASOVNE GROBNICE U VINKOVCIMA – SVJEDOCI ZLOČINA

Nakon počinjenih partizanskih i komunističkih zločina u Vinkovcima 1945. ostala su pojedinačna grobišta i grupne i masovne grobnice na različitim mjestima na području samoga grada i njegove okolice.

Mnogi stariji Vinkovčani, a osobito stanovnici oko ciglane Slavonka (bivša Kumanova ciglana) pričaju o masovnim grobnicama po vrtovima i njivama oko Slavonke. Tijela ubijenih nakon egzekucija bila su zakopavana plitko, pa i danas vlasnici vrtova i oranica ponekad pronalaze ljudske kosti i ostatke odjeće. Prema nekim svjedočenjima, mnogi su ljudi navodno i tijekom komunističke vlasti potajno donosili cvijeće na ta mjesta pogibije, iako su vlasti to zabranjivale. Prema nekim podacima, tu su zakapani i umrli sudionici Križnoga puta (linija puta od Dravograda do Makedonije), kao i umrli logoraši iz vinkovačkih poratnih logora. U trokutu željezničke pruge prema Tovarniku i Gunji ubijeno je oko 200 ljudi iz kolone Križnog puta. Također, zna se da su žrtve zakapane u brojne masovne grobnice na širem prostoru od brčanske pruge do ceste prema Šidu.

Problem oko ekshumacija i obilježavanja grobišta (grobova i grobnica) u neposrednom poratnom periodu javlja se kod obiju do tada zaraćenih strana, jer su u vrtlogu završetka Drugoga svjetskog rata i poraća poginule obiju strana, kao i civile, zakopavali najčešće na mjestu pogibije ili likvidacije (poratni period). To je vidljivo i iz nekih sačuvanih dokumenata (vidjeti: Gradski narodni odbor Vinkovci, spisi br. 9775/45 – Arhivski sabirni centar Vinkovci), gdje Oblasni Narodni odbor Vinkovci točno četiri mjeseca nakon ulaska partizanskih trupa u grad, 13. kolovoza 1945. izdaje naredbu svim okružnim, kotarskim i gradskim Narodnim odborima o obustavljanju izdavanja dozvola o iskapanju i prijenosu posmrtnih ostataka palih boraca, dok klimatski (a time i sanitarni) uvjeti ne budu pogodni(ji). Također, prema istoj naredbi mjesni Narodni odbori trebaju se brinuti da se grobovi palih boraca sačuvaju, ograde, označe i na taj način zaštite od zaborava.među narodom treba provesti propagandu da se tijela palih boraca ne prenose, već im treba postaviti spomenike na mjestima gdje su poginuli i zakopani. Na taj način ti bi spomenici bili vječna simbolička veza između pojedinih pokrajina i učvrstili bi bratstvo među narodima. Za ovaj slučaj zainteresiralo se i tadašnje Ministarstvo unutrašnjih poslova, koje je kotarski Narodnim odborima dostavilo okružnicu u kojoj iznosi primjere zloupotrebe rodbine palih boraca Jugoslavenske armije prilikom prijenosa posmrtnih ostataka poginulih boraca. Tako mjesnim vlastima prigovara kako nisu u dovoljnoj mjeri pomogli rodbini poginulih, a napose siromašnih, palih boraca, naplaćivali su im takse, uskraćivali prijevoz, naplaćivali iskop i sl. Stoga Ministarstvo unutarnjih poslova poziva kotarske i gradske Narodne odbore na energičan istup i provođenje postupaka protiv krivaca za ovakve zloupotrebe.

Formirane su kotarske komisije koje su imale zadatak prilikom iskopavanja, između ostaloga, izvršiti popis svih grobova na svome području nadležnosti, kako bi imali sređene i evidentirane podatke, kada se ponovo dozvoli iskopavanje i prijenos poginulih osoba. Popis grobova za Vinkovce sastavio je 1945. Gradski Narodni odbor, iz kojeg je moguće, uz mnaju ili veću preciznost (ovisno o detaljnosti opisa) locirati određen broj pojedinačnih i masovnih grobnica u Vinkovcima. Tada je locirano i evidentirano 19 grobnica (prema Burić, D.: «Masovne grobnice u Vinkovcima 1945.», Godišnjak OMH br. 14., 1996., str. 159.-160.):

1. Put Borincima, kod stražare 100 desno prema stanici oko 100 m u dva kratera od bombi. U jednom 12, a u drugom 17. ti su pobijni po Nijemcima u mjesecu linju i srpnju 1944.
2. Put prema Rokovcima, sa lijeve strane ceste malo dalje od salaša Dr. Mecgera ima jedan mali kanal koji vodi prema rudini «Zalužje» od seste 180 m. Ima oko 16 nepoznatih mrtvaca.
3. Na Sopotu iza ribarskog doma u dvije grupe po 11 Toljevih žrtava, od doma udaljeno oko 180 i 240 m.

4. U Borincima iza glavnog kanala sa lijeve strane puta ima oko 40 Toljevih žrtava.
5. Rudina «Jošine» pod šumom Vrapčana u blizini Švagerovog salaša u krateru od bombe zakopan je nepoznat borac.
6. U šumi Vrapčana, kako se ulazi iz Jošina u lijevom uglu zakopno je 3-4 nepoznate osobe.
7. Između Brčke i Beogradske pruge produženje Daničić ul. kada se pređe Brčka pruga kod Risovog Vinograda na desnoj strani bili su rovovi protiavionskih topova ima zakopano 10. po prilici nepoznatih osoba.
8. Na Žabnjaku ima u bašči ukopan jedan njemački vojnik.
9. Rudina «Keljenovci» u blizini Risovog salaša u njivi (deteljini» ima zakopan nepoznat borac, po odjelu sudeć neki oficir.
10. Na granici Vinkovci-Nuštar sa desne strane u živici ima sahranjen nepoznati borac.
11. Od ciglane Kuman sa lijeve strane ceste preko puta stambene zgrade zakopan je borac za kojega već njegova rodbina zna.
12. Sa lijeve strane Daljske pruge u pravcu početka ciglane Kuman u sitnom bagremiku zakopan je jedan od Toljevih žrtava.
13. Sa lijeve strane Gaboške pruge udaljeno od pilane Slavije oko 5-600 m. Zakopana su 2-3 Nijemca.
14. Sa lijeve strane Daljske pruge po pr. kod 2 klm ima zakopan nepoznat borac.
15. Sa desne strane Daljske pruge ima zakopan nepoznati borac po pr. 2,5 klm. ualjen od stanice.
16. Kod prelaza Daljske pruge sa lijeve strane u blizini 3 stražare dva nepoznata borca.
17. Iz ciglane Kuman t.j. iz zimskog vrta Kuman u njivi ima zakopano oko 40 nepoznatih osoba.
18. Na ciglani Bosnić na nekoliko mjesta pokopani većinom žrtve Tolja i Njemaca.
19. Salaš Đuke Takšić «Kunjevci» jedna žrtva ustaša (Dobriško).

(dokument je 1.-19. doslovno citiran, prema Burić, D., 1996.)

Uočljivo je naglašavanje njemačkih i ustaških žrtava («*žrtve Tolja i Njemaca*»), dok se žrtve partizanskih jedinica, kojih je većina, nazivaju nepoznatim osobama. Tako za masovnu grobnicu s 10 zakopanih osoba u dokumentu (pod rb. 7.) stoji da je zakopano «*10 po prilici nepoznatih osoba*»; prema mnogim svjedočanstvima tu su pokopane žrtve Križnoga puta streljane u Vinkovcima, dakle ne radi se o *po prilici nepoznatim osobama.* Slično se navodi i za 40 osoba zakopanih na Kumanovoj ciglani(pod rb. 17.), gdje su okarakterizirane kao «*nepoznate osobe*», a zna se da su to osobe streljane u prvih nekoliko dana po ulasku partizana u Vinkovce, koji imaju svoju rodbinu. Dakle, radi se o namjernoj «amneziji» i pokušaju prikrivanja zločina.

Iz dokumenta koji je datiran 23.08.1946. vidljivo je kako su tadašnje vlasti htjele izbrisati svaki znak postojanja groblja okupatora, kako su ih nazivali, te pozivaju odsjeke unutrašnjih poslova gradova (pa tako i onog u Vinkovcima) da takva groblja i/ili dijelove groblja unište na način da ne ostane trag da su tu sahranjeni okupatori i domaći izdajnici. U dopisu daju iscrpna i precizna uputstva kako postupiti s takvim dijelovima groblja (Hrvatski registar žrtava totalitarizma: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-naredba-o-unistavanju-fasistickih-groblja-u-vinkovcima/):

NARODNA REPUBLIKA HRVATSKA
Odjel unutrašnjih poslova Okruga
Odsjek opće uprave
Broj: pov. 868-11-1, 46
Predmet: fašističkih grobova – poništenje,

Sl.Brod, 23.VIII.1946.

OTSJEKU UNUTRAŠNJIH POSLOVA GRADA
Vinkovci

Dopisom ovog odjela br. 6075/46 od 17.VII.46. dostavljen Vam je u gornjem predmetu sljedeći raspis:

"Fašistički je okupator platio brojnim žrtvama svoj pokušaj da istrijebi naše narode. Danak koji je on morao da dade u krvi, bio je ogroman iz razloga, što je okupator iskorištavao svaku priliku, da protiv naših naroda razjaruje i onako povješnjele svoje bande. Tako je okupator sakupljao svoje poginule, prenosio ih na naročito uredjena groblja, gdje ih je sahranjivao uz posebnu paradu i uz učešće domaćih izdajnika. Usljed toga ostala su iza kako je okupator protjeran iz naše zemlje, mnogo prostrana, izazovno smještena i brižljivo očuvana groblja okupatora, dok su kosti naših boraca kojekuda rasijane, većina bez ikakvog vanjskog znaka.

Treba izbrisati svaki trag zloduha fašističke vladavine. Tako je potrebno i da se sravne sa zemljom svi vanjski znakovi, po kojima bi se raznaznavalo mjesto, gdje su se dizala takova groblja.

Stoga će te u pogledu tih groblja postupiti ovako:
1. Ogradne zidove, plotove kao i druge predmete i sredstva kojima je bio omedjen prostor za groblje, na kojima su se odjelito pokopali okupatorski vojnici /Nijemci, Talijani, Madjari i ustaše/ treba odstraniti.
2. Vanjska obilježja na pojedinim grobnim humcima /krstove, ploče, konfsijske i druge znakove/ treba ukloniti tako da čitavo zemljište, koje je bilo odredjeno za groblje bude poravnano.
3. Sa pojedinih grobnih humaka, koji se nalazi izvan skupnog groblja i izmješani su sa drugim grobovima, dignuti samo vanjske znakove.
4. Lješine se nesmiju ni u jednom slučaju dirati, niti grobovi otvarati i prekopavati.
5. Prostore na kojima su se nalazili grobovi, ne smije se upotrebljavati za pokapanje novih mrtvaca. Ovaj se prostor može upotrijebiti kao rasadnik za ukrasno grobno bilje ili slične svrhe.
6. Odstranjeni materijal sa grobova ne smije se raznositi. Drvo će se skupiti na jendome mjestu, izbrisati netragom svaki

znak i natpis i po potrebi upotrebiti ga, dok će se kamen racionalno upotrebiti iza kako se predhodno odstrani bez traga sve što je na njemu bilo uklesano ili zapisano.

Od svih ovih postupaka izuzeta su grobišta i grobovi domobrana. Razumije se da se kod svega toga mora postupati na način koji će ostaviti nedvojbeni utisak, da ovaj postupak nije nikako akt osvečivanja, a već je izazvan isključivo imperativom da se ukloni sve što bi moglo podsjećati na vremena fašističkog zuluma."

Primjećeno je medjutim da još do danas nije po ovom uputstvu u cijelosti postupljeno, i da se još uvijek na terenu nailazi na fašističke grobove, koji nisu sravnjeni sa zemljom.

Pozivaju se svi naslovni otsjeci da u neprekoračivom roku od mjesec dana postupe točno po gornjem uputstvu i o učinjenom izvjeste ovaj odjel.

Rok 10.IX.1946.

Otsjek unutrašnjih poslova
GNO-a Vinkovci
Broj: pov. 496/46
Predmet: Kao napred

Vinkovci, 27. VIII. 1946.

TAJNIŠTVU GNO-a
Vinkovci

Dostavja se prepis predmetne direktive na znanje s tim da naslov odmah u sporazumu sa šefom ovog otsjeka postupi po prednjem.

Šef otsjeka:
Balić Ivan

3. KOMUNISTIČKA REPRESIJA U VINKOVCIMA NAKON 1945.

Kada je riječ o patizanskim zločinima (ubojstva, mučenja i sl.) u Vinkovcima, najveći broj ih se dogodio tijekom 1945., nakon ulaska partizana u grad (osobito u razdoblju od travnja do kolovoza iste godine). Značajan dio zločina i represije dogodio se i tijekom 1946. godine, no ovdje je manje riječ o ubojstvima, a više o deportacijama, hapšenjima, ispitivanjima, oduzimanju imovine, političkim procesima, oduzimanju građanskih prava, upućivanju u radne i druge logore, protjerivanjima (osobito Folksdojčera), upućivanjima na prisilni rad i sl. Iz dokumenata (popisa zatvorenika) je vidljivo da su neke osobe još 1947. bile u radnim logorima.

Najviše zločina dogodilo se po ulasku partizana u grad, u travnju 1945. Ljudi su prokazivani, odvođeni u logore; za neke se zna da su pogubljeni, a nekima se gubi svaki trag. U svibnju 1945. započinje uspostava gradskih vlasti (Gradski NOO Vinkovci) s počecima organizacije civilnog života i javne uprave. Nakon toga smanjuje se samovolja, kaos i bezvlašće. No, to ne znači da zločini prestaju, nego postaju manje javni. Represiju preuzimaju za to zadužene istitucije.

Protekom vremena, represija je mijenjala formu i intenzitet, te postajala razrađenija i suptilnija. Nakon najokrutnijeg perioda kada je bilo ubojstava, deportacija i protjerivanja (1945.-1946.), slijedi period u kojem su nepodobni građani upućivani u radne logore, politički presuđivani i sl. Pedesetih godina prošlog stoljeća nepodobni građani teško su pronalazili posao (ili su ostajali bez njega), zbog čega im je bila ugrožena egzistencija, te su iselili u jednom od valova iseljavanja Hrvata. Komunistička vlast nastojala je imati kontrolu u svim segmentima društva: sport, kultura, umjetnost, obrazovanje i ostala područja kroz koja se može nametati ideologija i mijenjati svijest.

REPRESIJA KROZ KULTURU I DJELOVANJE INSTITUCIJA

Značajan dio represije odvijao se kroz represivne aktivnosti u kulturi; zabranjivanje djelovanja pojedinim kulturnim institucijama, mijenjanje naziva kulturno-umjetničkim i sportskim društvima, nametanje sadržaja uz istovremenu zabranu pojedinih sadržaja, knjigocid, apsolutna kontrola kulturnog života u gradu i sl. Cilj utjecaja na kulturu bio je:

- nametanje (komunističke) ideologije
- izbjegavanje i potiskivanje nepodobnih sadržaja, osobito onih s nacionalnim predznakom
- apsolutna kontrola i cenzura sadržaja u kulturnom životu
- postupno brisanje iz kolektivne svijesti svega nacionalnog i supstituiranje hrvatskog s jugoslavenskim i anacionalnim

Represivno djelovanje na kulturu ogledalo se kroz pritisak da kulturni sadržaji budu usklađeni s nametnutom vladajućom ideologijom novog režima. U tom smislu nepoželjni su bili sadržaji koji su u sebi imali nacionalni predznak. Sadržaji (knjige, pjesme, predstave i sl.) s izraženijim nacionalnim sadržajima odmah su okarakterizirani kao nacionalistički (ili čak šovinistički), pokušajem restauracije fašizma i sličnim konfabulacijama, te nisu mogli proći strogu cenzuru partijskih političkih struktura. Nasuprot tome, poželjno je bilo isticanje tzv. bratstva i jedinstva, tekovina NOB-a, antifašizma, jugoslavenstva, lika i djela Josipa Broza Tita i slični mitološki sadržaji.

Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci

Nakon zauzimanja grada od strane partizana i uspostave nove lokalne vlasti, rad tadašnje Knjižnice i čitaonice narodne fronte stavljen je pod nadzor mjesnog Agitpropa. Tada se na čelu mjesnog Agitpropa nalazio izvjesni Branko Grbac. Tumačeći u ozračju primitivnog anarhizma ideju da «kultura treba pripadati narodu», on je provalio ormare knjižnice i ostavio ih danima otvorenim, kako bi «narod» mogao uzeti što želi. Naravno, kao i u svim sličnim anarhističkim i kaotičnim situacijama, knjige su odnosili najnesavjesniji građani. Većini tih knjiga gubi se trag; može se govoriti o svojevrsnom knjigocidu.

Matica hrvatska

Djelovanje Matice hrvatske kao kulturne institucije koja štiti i promiče hrvatsku kulturnu i znanstvenu baštinu, proučava hrvatsku prošlost i sadašnjost i čuva i njeguje izvornost i osobitost hrvatskog jezika, bilo je u poratnom razdoblju nepoželjno i zabranjeno. U Vinkovcima je Pododbor Matice hrvatske, zaslugom i na inicijativu Dionizija Švagelja, osnovan 1959. godine. Tadašnji pododbor je imao dvije sekcije: likovnu (kojom je rukovodio akademski slikar Božidar Kopić) i književno-naučnu (kojom su rukovodili Dionizije Švagelj i Miroslav Mađer). Budući da Pododbor nije imao radni prostor, članovi su se okupljali u «Novostima». Aktivnosti Pododbora odmah su se osjetile u kulturnom životu grada, ali i na području čitave Slavonije, kroz organiziranje likovnih izložbi, književnih večeri, pokretanje izdavačke djelatnosti i predavanja.

Slomom Hrvatskog proljeća 1971. (ponovo) je zabranjen rad Matice hrvatske. Bila je to posljedica činjenice da je Matica hrvatska zauzimala najznačajnije mjesto u tadašnjim zbivanjima. Dokumentaciju Matice hrvatske preuzela je policija, a dio članstva završio je po jugoslavenskim komunističkim zatvorima.

U Vinkovcima je u proljeće 1990., nakon prvih demokratskih izbora, skupina ljudi počela organizacijske pripreme za obnovu rada Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima. Tako je 4. svibnja 1990. u Narodnoj knjižnici (zgrada «Hrvatskog doma» u Zvonimirovoj ulici, koja je izgorjela u ratu) održana obnoviteljska, osnivačka skupština Ogranka Matice hrvatske u Vinkovcima.

Kulturna, sportska i umjetnička društva. Nazivi ulica i trgova

Kao i u ostatku zemlje, nova komunistička vlast sustavno i organizirano je brisala sve tragove prethodne vlasti, s osobitim animozitetom prema svemu što je imalo nacionalni predznak. U tom duhu mijenjani su i programi djelovanja kulturnih, sportskih i umjetničkih društava, kao i njihovi nazivi, koji su sada u sebi sadržavali komunističke elemente; kino «Crvena zvijezda», sportsko društvo «Partizan» i sl. Na taj način mijenjan je identitet tih društava ne samo kroz izmjene naziva, nego i kroz programe djelovanja, koji su sada morali biti usklađeni s novom ideologijom koja se provlačila kroz sve pore života, te kroz cenzorsku, ali i financijsku kontrolu (nisu se financirali «nepodobni» sadržaji).

Nazivi ulica i trgova također su mijenjani po ideološkim kriterijima.

Tablica 9: Primjeri današnjih naziva ulica u Vinkovcima i naziva istih ulica tijekom komunističke vladavine

DANAŠNJI NAZIV:	NAZIV TIJEKOM KOMUNISTIČKE VLADAVINE:
Hrvatskih kraljeva	Daničićeva
Ruđera Boškovića	Đure Salaja
Školska	Ulica bratstva i jedinstva

Zvonimirova	Lenjinova
Jurja Dalmatinca	Staljinova, Đure Đakovića
Duga	Ulica Crvene armije, Ulica Jugoslavenske narodne armije
Bana Josipa Jelačića	Ulica Moše Pijade
Slavka Jankovića	Nikole Miljanovića Karaule
Kneza Mislava	Božidara Adžije

Konačni cilj svih ovih promjena bio je stvaranje nove «istine» i stvarnosti, te u konačnici prikrivanje zločina; nakon što je sustavno stvorena lažna slika o partizanskoj i komunističkoj vlasti, uvedena apsolutna kontrola medija i kulturnih sadržaja, dizajnirana je i nova istina u kojoj su novouspostavljena partizanska i komunistička vlast bili izbavitelji od svega zla. Tadašnja komunistička vlast nastojala je kroz kulturne aktivnosti i institucije pridobiti mlade i indoktrinirati ih. Čak su osnivane i zasebne organizacije s tim ciljem (pioniri, omladinci; SSOH i sl.). Kontrola kulturnih sadržaja pokazala se kao snažno oružje u mijenjanju kolektivne svijesti. To je, uostalom, jedno od obilježja totalitarnih režima.

Vatrogasno društvo

U poratnom vremenu postojala je opća zabrana djelovanja svim društvima koja su bila aktivna za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, ali se ona zbog sigurnosnih razloga nije odnosila i na vatrogasna društva, već su ona morala izmijeniti ili nadopuniti svoja pravila te na mjesto rukovodnih osoba društava postaviti podobne osobe. U Vinkovcima došlo još i do osipanja članstva, jer su neki članovi otišli iz grada, neki su stradali u ratu, a neki su bili nepoćudni novoj vlasti. Konsolidacija dobrovoljnoga vatrogasnog društva tekla je od polovice travnja do lipnja 1945. Društvo je nastavilo brigu oko održavanja kipa sv. Florijana. Već iduće godine (1946.) proslavljeno je Florijanovo, ali samo uz sudjelovanje vatrogasaca, što znači da nije bilo procesije. Sudjelovali su vatrogasci dijelom u odorama, dijelom u civilu jer nisu svi imali odore, ali su zato imali vatrogasnu oznaku. Kao i obično, skupljen je dobrovoljni prilog i predan tadašnjem *Dječjem obdaništu*. Florijanovo se također slavilo i 1947. i 1948. godine jutarnjim ophodom. Proslava sv. Florijana održana je i 1949. godine, ali je UO odredio da svi idu u procesiji u civilnim odijelima.

Suradnja sa Župnim uredom je nastavljena. Društvo je držalo počasnu stražu kod Božjega groba i na procesiji na Veliku subotu. Za to je trebao izvanredni sastanak, jer uprava najvjerojatnije nije bila spremna sudjelovati, pod izlikom da svi članovi nemaju odore, ali kad je stigla zamolba Župnoga ureda, UO je prihvatio nastup, s tim da će se u procesiji biti u civilnim odijelima jer svi članovi nemaju odore. Nastavilo se sudjelovati u procesiji za Tijelovo, kao i držanje počasne straže pokraj neba, ali sada su (1947.) članovi bili u civilu. Na poziv Franjevačkoga samostana društvo je neslužbeno nastupilo u procesiji na Antunovo, ne u odorama, već u civilu (1948.). Očito je bilo prijepora oko nastavka suradnje s Katoličkom crkvom. Kad je došao dopis 1949. od RJVIK župnog ureda Vinkovci kojim se moli DVD da za uskrsne blagdane, tj. za Veliki petak i Veliku subotu, odobri stražarenje na Božjem grobu i špalir pokraj neba na uskrsnuću, predsjednik Lipša je istaknuo da je to stari vatrogasni običaj i da bi se to trebalo prihvatiti. Naravno da je društvo nastupilo.

U konačnici utjecaj vlasti ipak je pobijedio, jer iza toga više nema sudjelovanja vatrogasaca u procesijama, kao ni proslavljanja Florijanova.

Dječji dom

Organizirana skrb o djeci na području Vinkovaca u svojim počecima asocirana je uz rad i djelovanje «Marijina doma», od 1923. do 1945. Dolaskom nove vlasti 1945. dio «Marijina doma» koji je skrbio o djeci je zatvoren, a djeca privremeno razmještena po državnim institucijama. No, odmah je uočena potreba za ovakvom ustanovom na području Vinkovaca, te je Socijalni odjel Gradskog N.O.O. Vinkovci pristupio formiranju «dječjeg sirotišta», kako su ga tada nazivali, što je vidljivo iz dopisa od 22. svibnja 1945., koji je Gradski N.O.O. Vinkovci, Socijalni odjel uputio (na zahtjev Okružnog N.O.O. Osijek, Socijalni odjel, od 11. svibnja 1945. godine, za dostavljanje izvješća o stanju pri preuzimanju socijalnih ustanova), u kojem, između ostalog, zaključno stoji: *..." Ovaj N.O.O. predvidio je da iz Marijina doma napravi jedno veliko dječje sirotište u koje će biti smještena djeca predvidjena raspisom koji nam je dostavljen od Okružnog N.O.O.-a Socijalni odsjek pod brojem 1. od 24.IV i zato je napravljeno 100 kreveta sa svom potrebnom posteljinom, a u magacinu ovog N.O.O.-a Socijalni odjel prikupljeno je potrebno platno iz koga će biti za najnužnije potrebe sašiveno rublje i odjeća za djecu..."*

Iz arhivske građe je vidljivo kako je Dom u novonastaloj državi počeo raditi 1945. (u polugodišnjem izvješću za 1948. kao godina osnutka navedena je 1945. godina). 1945. u Domu su još radile i časne sestre. Iz dokumentacije je razvidno kako su u Domu tada vladali teški ekonomski, sanitarni i kadrovski uvjeti. Nakon rata, 1945. godine, u gradu je bio veliki broj nezbrinute i napuštene djece, a skrb o njima vlast je teško preuzimala i organizirala, ponajviše zbog birokratskih, organizacijskih i kadrovskih problema. Socijalni status djece zbrinute u Domu bio je raznolik; većina je bila bez roditelja koji su poginuli ili nestali u ratu, a roditelji mnogih su bili u zatvorima ili logorima. Tako u dva mjesečna izvješća iz 1947. stoji podatak da osamnaestero djece (od ukupno 97) ima roditelje koji su u logoru (9) ili zatvoru (9). (Landeka, M.: «Povijesni razvoj Dječjeg doma Sv. Ana», 2008., str. 13.)

U početku je ustanova bila smještena u zgradi Šumarske škole (današnja Ulica bana Jelačića), a 1947. smještena je u prostorije zgrade u Aninoj ulici (tada Ulica Petra Preradovića), koja je bila vlasništvo Brodske imovne općine. Tek se od tada može govoriti o organiziranom institucionalnom smještaju u užem smislu riječi.

Dječji dom također je, u duhu toga vremena, 1954. preimenovan u Dječji dom «Laura Klajn». Od 1993. ustanova nosi naziv Dječji dom Sv. Ana Vinkovci.

4. EPILOG

DANAS

Danas se zna da na području grada postoji nekoliko desetaka grobišta s oko 1800-2000 žrtava komunističkog terora nakon Drugoga svjetskog rata, na lokacijama gdje su vršene likvidacije od strane partizana, a najpoznatija lokacija je na bivšoj Kumanovoj ciglani.

Također, prema dostupnim podacima koje je prikupilo vinkovačko Povjerenstvo za istraživanje poslijeratnih partizanskih i komunističkih zločina, te prema iskazima svjedoka, na području grada postoji još nekoliko desetaka manjih i većih grobišta, poglavito na sjevernoj i sjeverno-istočnoj periferiji grada, od kojih do danas nijedna nije u potpunosti istražena, pa nije poznat precizan broj žrtava.

U poratnom razdoblju, u pogledu partizanskih zločina i represije, osobito su loše prošli Nijemci i Folksdojčeri, koji su gotovo u potpunosti raseljeni i protjerani. Mnogi su ubijeni ili su završili u komunističkim logorima, a svima je oduzeta imovina, o čemu postoje brojni dokumenti i svjedočenja.

Počinitelji partizanskih i komunističkih zločina u Vinkovcima u poratnom razdoblju bili su pripadnici Prve armije (prvenstveno 21. srpske i 48. makedonske divizije) i lokalni građani koji su prokazivali svoje sugrađane.

Spomenik žrtvama komunističkih zločina u Vinkovcima

Na mjestu pogibije četrdesetak Vinkovčana na Kumanovoj ciglani, današnja Slavonka, podignuto je 2006. spomen-obilježje žrtvama komunističkog terora. Spomen obilježje kod Slavonke prvo je takvo u istočnoj Slavoniji. Na postolje koje simbolizira povijesni hrvatski grb i na postament od opeke, postavljen je kamen težak tri tone u obliku slova V koji simbolizira pobjedu i iz kojega izlazi križ.

Partizanski zločini u istočnoj Slavoniji

Partizanski i komunistički zločini počinjeni su na području čitave tadašnje Jugoslavije, a osobito u Hrvatskoj (i Sloveniji). Obrazac zločina bio je sličan, uz neke manje regionalne osobitosti, vezane uz konfiguraciju terena (npr. prirodne jame u koje su bacane žrtve i sl.).

Istočna Slavonija je zauzeta od strane partizanske vojske u periodu od nekoliko dana, nakon proboja Srijemskog fronta u travnju 1945. Danas znamo da su zločini počinjeni u svim selima i gradovima. Tako su u **Županji** 14. travnja 1945. na Savi strijeljani članovi (do)tadašnjeg Općinskog poglavarstva i članovi Hrvatske seljačke stranke; ubijeno je osam Županjaca, a do 1947. još trinaest. U **Vukovaru** je do sada dokumentirano sedam lokacija masovnih grobnica, od kojih je najveća na izletištu Adica, na kojima je prema dokumentima i svjedočenjima ubijeno oko 400 Vukovaraca nakon ulaska partizana u grad u travnju 1945. Zločina je bilo i u **Osijeku** i okolici. U Osijeku je odmah po dolasku partizana u grad formiran Oblasni NO za Slavoniju, koji je mjesnim NO-ima upućivao naredbe, upute i prikupljao podatke o stanju u logorima na području njegove mjesne nadležnosti. U Osijeku je stradao i veliki broj Folksdojčera i Nijemaca (u Osijeku i okolici bilo je nekoliko logora za Folksdojčere i Nijemce). U **Slavonskom Brodu** se također nalazio Oblasni NO, iz kojega su stizali brojni dopisi i upute vezano za upućivanje ljudi u logore, a jedan od njih se nalazio i u samom gradu. Teške zločine partizanska i komunistička vlast počinila je i u **Đakovu** nakon ulaska u grad 17. travnja 1945. na području grada postoji više masovnih grobišta, od kojih je najpoznatija masovna grobnica u centru grada na Trgu Alojzija Stepinca, gdje je pokopano 80 žrtava, pretežno Đakovčana. Drugi veći zločin počinjen je nad oko 400 žrtava, koje su odvedene u četveroredu u pravcu Požege; te žrtve nalaze se u grobištima kod Imrijevaca, Sovskog Dola i Ruševa.

Dakle, zločini počinjeni od partizanske i komunističke vlasti u Vinkovcima dio su širih zbivanja na istoku Slavonije, koja su uslijedila po probijanju Srijemskog fronta i zauzimanju gradova od strane partizana. Zločini su počinjeni i u ostalim slavonskim gradovima, a svim gradovima je zajedničko to da zločini do sada nisu u dovoljnoj mjeri istraženi.

Epilog

Danas znamo da priča o partizanskim i komunističkim zločinima i represiji u poratnom periodu (osobito 1945.-1947.) u Vinkovcima nema ni pravno-kazneni, ni viktimološki, ni povijesni epilog.

Uzimajući u obzir kontekst u kojem su počinjeni ti zločini i represija, može se reći da su počinjeni u trenucima, i zbog preuzimanja vlasti. Partizanska i komunistička represija bila je sudska i izvansudska i usmjerena ne samo protiv stvarnog, nego i protiv pretpostavljenog neprijatelja. Do sada prikupljene činjenice govore da je u počinjenju zločina i provedbi represije bilo sustava, ali i samovolje.

Stoga je važno što prije sakupiti što više činjenica, osobito dok još ima živih svjedoka i potrebno je istražiti sve lokacije masovnih grobnica na području grada i okolice.

DODATAK:

REZOLUCIJE PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE I DEKLARACIJA HRVATSKOG SABORA O OSUDI TOTALITARNIH KOMUNISTIČKIH REŽIMA

1. REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE br. 1096 o mjerama za uklanjanje naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996. godine

2. REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE br. 1481 o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 25. siječnja 2006. godine

3. Deklaracija o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1990. godine, koju je uvojio Hrvatski sabor 30. lipnja 2006.

REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE br. 1096

o mjerama za uklanjanje naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996. godine (1)

1. Naslijeđem bivših komunističkih totalitarnih režima nije lako baratati. Na institucionalnoj razini ovo naslijeđe uključuje (prekomjernu) centralizaciju, militarizaciju civilnih institucija, birokratizaciju, monopolizaciju te prekomjerno reguliranje; na razini društva, ono se proteže od kolektivizma i konformizma do slijepe pokornosti i drugih totalitarističkih obrazaca razmišljanja. Na ovakvim temeljima je teško (ponovno) uspostaviti civiliziranu, liberalnu državu zasnovanu na vladavini prava. Zato stare strukture i obrasci razmišljanja moraju biti uklonjeni i prevladani.

2. Ciljevi ovoga prijelaznoga procesa su jasni: stvoriti pluralističke demokracije, zasnovane na vladavini prava i poštivanju ljudskih prava i različitosti. Načela supsidijarnosti, sloboda izbora, jednake prilike, gospodarska pluralnost i jasnoća procesa donošenja odluka, sve to igra ulogu u ovome procesu. Trodioba vlasti, sloboda medija, zaštita privatnoga vlasništva i razvoj civilnoga društva su neki od načina kojima se mogu postići ciljevi kao što su: decentralizacija, demilitarizacija, demonopolizacija i debirokratizacija.

3. Opasnosti od propaloga prijelaznog procesa su raznovrsne. U najboljem slučaju, nastat će oligarhija umjesto demokracije, korupcija umjesto vladavine prava, i organizirani kriminal umjesto ljudskih prava. U najgorem slučaju, rezultat bi mogao biti "baršunasta obnova" totalitarnoga režima, ili prije, nasilno svrgavanje mlade demokracije. Također u tom najgorem slučaju, novi protu-demokracijski režim veće države može predstavljati međunarodnu opasnost za njegove slabije susjede. Ključ mirnom suživotu i uspješnom prijelaznom procesu leži u izvanredno osjetljivoj ravnoteži pri uspostavljanju pravde bez traženja osvete.

4. Prema tome, pri uklanjanju naslijeđa bivših totalitarnih režima, demokratska država utemeljena na vladavini prava mora primijeniti proceduralna sredstva takve države. Ona ne smije primijeniti nikakva druga sredstva, budući da tada ona ne bi bila bolja od totalitarnoga režima kojega treba rastaviti. Demokratska država utemeljena na vladavini prava ima dovoljno sredstava na raspolaganju da osigura dijeljenje pravde i da se kazne krivci - ali ona ne može, i ne smije podleći želji za osvetom umjesto pravde. Umjesto toga ona mora poštivati ljudska prava i temeljne slobode, kao što je pravo na pravično suđenje i pravo na saslušanje, i ona ih mora primijeniti čak i na one osobe koje ih same nisu primijenjivale prema drugima kada su one bile na vlasti. Država utemeljena na vladavini prava također može braniti samu sebe protiv obnavljanja komunističke totalitarne prijetnje, budući da na raspolaganju ima brojna sredstva koja se ne sukobljavaju s ljudskim pravima i vladavinom prava, i koja su utemeljena na uporabi i kaznene pravde i administrativnih mjera.

5. Skupština predlaže da države članice uklanjaju naslijeđe bivših komunističkih totalitarnih režima tako da rekonstrutiraju stare pravne i institucionalne sustave, a to je postupak koji bi trebao biti utemeljen na načelima:

i. demilitarizacije, da bi osigurao završetak militarizacije osnovnih civilnih istitucija, kao što je postojanje vojne zatvorske administracije ili vojske ministarstva unutarnjih poslova, što je uobičajeno za komunistički totalitarni sustav;

ii. decentralizacije, osobito kod lokalnih i regionalnih razina i unutar državnih institucija;

iii. demonopolizacije i privatizacije, koje su važne za konstrukciju nekih vrsta tržišne ekonomije i pluralnoga društva;

iv. debirokratizacije, što bi trebalo umanjiti komunističke totalitarne prekomjerne regulacije i prenijeti vlasti s birokrata natrag građanima.

6. Ovaj proces mora sadržavati trasformaciju mentaliteta čiji bi glavni cilj trebao biti otklanjanje straha od odgovornosti, te uklanjanje nepoštivanja različitosti, ekstremni nacionalizam, netolorenciju, rasizam i ksenofobiju, što je sve dio naslijeđa staroga režima. Sve ovo navedeno trebalo bi se zamijeniti demokratskim vrijednostima kao što su tolerancija, poštivanje različitosti, supsidijarnost i odgovornost za vlastite postupke.

7. Skupština također predlaže da bi pojedinci koji su počinili zločinačka djela tijekom komunističkih režima, trebali biti tuženi i kažnjeni po standardnom kaznenom zakonu. Zastara za određena kaznena djela predviđena kaznenim zakonom može biti produljena, budući da je to tek procesno, a ne materijalnopravno pitanje. Međutim, izglasavanje i primjena retroaktivnih kaznenih zakona je zabranjena. S druge strane, dopušteno je suđenje i kažnjavanje bilo koje osobe za čin ili propust, koji prema nacionalnom zakonu u trenutku počinjenja nije predstavljao kriminalnu radnju, a smatrao se kriminalnom radnjom prema osnovnim načelima kaznenoga prava civiliziranih naroda. Štoviše, kada je osoba izravno sudjelovala u kršenju ljudskih prava, tvrdnja da je djelovala pod naredbama ne isključuje niti nezakonitosti niti osobnu krivnju.

8. Skupština predlaže da procesiranje pojedinih zločina ide ruku pod ruku s rehabilitacijom svih osoba koje su osuđene za "kriminalna djela" koja u civiliziranom društvu ne predstavljaju kriminalne radnje, i osoba koje su bile nepravedno osuđene. Materijalna odšteta bi se trebala dati ovim žrtvama totalitarne pravde, i ne bi smjela biti (puno) niža od odštete dane onima koji su krivo osuđeni za zločine po važećem standardnom kaznenom zakonodavstvu.

9. Skuština pozdravlja otvaranje dokumenata tajnih službi za javnu istragu u nekim bivšim totalitarnim komunističkim zemljama. Savjetuje dotičnim državama da osobama koje su pogođene istragom, na njihov zahtjev omoguće pristup dokumentima koje su u vezi njih držale bivše tajne službe.

10. Nadalje, Skupština savjetuje da imovina, uključujući i crkvenu, koja je bila nezakonito ili nepravedno oduzeta od strane države, nacionalizirana, konfiscirana ili na drugi način izvlaštena za vrijeme vladavine komunističkih totalitarnih sustava, u načelu treba biti vraćena izvornim vlasnicima 'in integrum', ako je to moguće učiniti bez kršenja prava sadašnjih (novih) vlasnika koji su stekli tu imovinu u dobroj vjeri ili prava stanara koji su unajmili tu imovinu u dobroj vjeri, te bez štete za napredak demokratskih reformi. U slučajevima kada to nije moguće, treba se dodijeliti pravedna materijalna naknada. O zahtjevima i sukobima koji se odnose na pojedinačne slučajeve restitucije imovine trebaju odlučiti sudovi.

11. Za osobe koje nisu počinile nikakav zločin iz članka 7, ali koje su držale visoke pozicije u bivšim totalitarnim komunističkim režimima i podržavale ih, Skupština naglašava, da bi neke zemlje trebale uvesti administrativne mjere, kao što su zakoni o lustraciji i dekomunizaciji. Svrha tih mjera je isključiti osobe iz državnih službi ukoliko im se ne može vjerovati da će ih izvršavati u skladu s demokratskim principima, pošto nisu pokazale privrženost i pouzdanost u prošlosti, a nemaju ni interesa ni motivacije napraviti promjene.

12. Skupština naglašava da, u globalu, te mjere mogu biti sukladne sa zakonima demokratskih zemalja ukoliko zadovoljavaju nekoliko kriterija. Prvo, krivnja, koja je pojedinačna, a ne kolektivna, mora se dokazati u svakom pojedinačnom slučaju - ovo naglašava potrebu za pojedinačnom, a ne kolektivnom, provedbom lustracije. Drugo, pravo na obranu, pretpostavka da je osoba nevina dok se ne dokaže krivnja, i pravo žalbe na sud moraju biti zajamčeni. Osveta ne smije nikada biti cilj ovakvih mjera, a ne smije se dopustiti niti političko ili društveno iskorištavanje procesa lustracije. Svrha lustracije nije kazniti ljude koje se smatra krivima - ovo je zadaća tužitelja u skladu s kaznenim zakonom - nego zaštititi netom izgrađenu demokraciju.

13. Skupština stoga preporučuje da se osigura da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu sukladne zahtjevima pravne države i usredotočeni na prijetnje temeljnim ljudskim pravima i postupku demokratizacije. Molimo uzmite kao "Vodič za osiguranje da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu usklađene sa zahtjevima države utemeljene na vladavini prava" tekst pod opaskom (2).

14. Nadalje, Skupština preporučuje da zaposlenici otpušteni sa svojih radnih mjesta na osnovi lustracijskih zakona ne smiju u načelu gubiti svoja prethodno stečena financijska prava. U iznimnim slučajevima, kad je vladajuća elita prijašnjega režima nagradila samu sebe velikim mirovinskim pravima, ta prava se smiju smanjiti do razine prava običnih ljudi.

15. Skupština preporučuje da vlasti država pozorno potvrde svoje zakone, propise i procedure u skladu s principima sadržanima u ovoj rezoluciji, i da ih izmijene ako je nužno. To će pomoći u izbjegavanju prigovora na te procedure koje bi bile podnesene u skladu s kontrolnim mehanizmom Vijeća Europe pod Europskom konvencijom za ljudska prava, Odborom ministara za promatranje procedura ili Skupštinskim promatračkim procedurama pod odredbom br. 508 (1995) na poštivanje obveza i dužnosti država članica.

16. Napokon, najbolji jamci za razgradnju bivših komunističkih totalitarnih sustava su potpune političke, pravne i gospodarske reforme u odnosnim zemljama, koje bi dovele do stvaranja autentičnoga demokratskog mentaliteta i političke kulture. Stoga, Skupština poziva sve stabilne demokracije da intenziviraju svoju pomoć i savjet novim demokracijama Europe, a osobito što se tiče podrške u razvoju civilnoga društva.

---

(1) Skupština je raspravljala 27. lipnja 1996. godine (22. zasjedanje) (vidi Dokument 7568, Izvješće Odbora za pravne poslove i ljudska prava, izvjestitelj: g. Sverin). Skupština je usvojila tekst 27. lipnja 1996. godine (23. zasjedanje)

(2) Vidi dokument 7568.

REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE br. 1481

o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 25. siječnja 2006. godine (1)

REZOLUCIJA VIJEĆA EUROPE O OSUDI KOMUNISTIČKIH ZLOČINA

Strassbourg, 25. I. 2006.

SKUPŠTINA EUROPSKOG PARLAMENTA

Potreba za međunarodnom osudom zločina totalitarističkih komunističkih režima
*Rezolucija **1481** (2006)*

1. Skupština Europskog parlamenta poziva se na svoju Rezoluciju 1096 (1996) o mjerama za razbijanje ostavštine bivših komunističkih totalitarnih sustava.
2. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava. Povrede (ljudskih prava op.p.) su se razlikovale ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom periodu i uključivale su pojedinačna i kolektivna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnog fizičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj bazi, povredu slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i također nedostatak političkog pluralizma.
3. Zločini su opravdavani u ime teorije klasne borbe i principa diktature ploretarijata. Interpretacija oba principa ozakonila je „eliminaciju“ ljudi koji su smatrani opasnima za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnog komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji su bili državljani te zemlje. To je posebno bio slučaj sa ljudima iz bivšeg SSSR-a koji su u smislu broja žrtava daleko nadmašili ljude ostalih zemalja.
4. Skupština priznaje da su, unatoč zločinima totalitarnih komunističkih režima, neke Europske komunističke partije pridonijele postignuću demokracije.
5. Pad totalitarističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio Nacionalsocijalizam (nacizam).
6. Kao posljedica toga vrlo je niska svjesnost javnosti o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.
7. Skupština je uvjerena da je svjesnost o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne zajednice prema prošlosti može biti smjernica za njihove buduće akcije.

8. Također, Skupština vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zaslužuju sućut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.
9. Totalitarni komunistički režimi su još uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela spriječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Skupština snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.
10. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnom nivou nekih država članica Vijeća Europe ne mogu osloboditi međunarodnu zajednicu od zauzimanja jasne pozicije prema zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Ona ima moralnu obavezu da to učini bez daljnjeg odgađanja.
11. Vijeće Europe je dobro pozicionirano za takvu raspravu na međunarodnom nivou. Sve bivše Europske komunističke zemlje, sa iznimkom Bjelorusije,BIH i Hrvatske, su sada njene članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava su osnovne vrijednosti za koje se zauzimaju.
12. Zbog toga, Parlamentarna Skupština snažno osuđuje masovno kršenje ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama tih zločina.
13. Također, poziva sve komunističke ili post-komunističke partije da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procjene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.
14. Skupština vjeruje da će ova jasna pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

---

1 *Rasprava skupštine 25. siječnja 2006. (5. zasjedanje) (vidi Doc.10765, izvještaj Povjerenstva za politička pitanja, report of the Political Affairs Committee, rapporteur: Mr Lindblad). Tekst usvojen od strane Skupštine 25. siječnja 2006. (5. zasjedanje).*

DEKLARACIJA

O OSUDI ZLOČINA POČINJENIH TIJEKOM TOTALITARNOGA KOMUNISTIČKOG PORETKA U HRVATSKOJ 1945. – 1990. GODINE

koju je usvojio Hrvatski sabor 30. lipnja 2006.

HRVATSKI SABOR

1786

– **Privrženi** najvišim vrijednostima ustavnog poretka Republike Hrvatske i međunarodnoga pravnog poretka;

– **Potvrđujući i osnažujući smisao i sadržaj Rezolucije 1481 o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima)** koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila **25. siječnja 2006. godine;**

– **Podsjećajući hrvatsku javnost** – s osjećajem iskrenoga žaljenja, pijeteta i sućuti prema svakoj i svim nevinim i nemoćnim žrtvama jugoslavenskoga i hrvatskoga komunizma – **na brojne zločine koji su u ime komunizma, klasne borbe i diktature proletarijata, počinjeni nad građanima današnje Republike Hrvatske i Hrvatima izvan Hrvatske,**

– **Zabrinuti** zbog činjenice što se u hrvatskoj javnoj upravi i u nevladinim udrugama, nalaze pojedinci koji su izravno sudjelovali u ugrožavanju ljudskih prava tijekom vladavine totalitarnog komunizma u Hrvatskoj;

– **Odlučni** u nakani da učinimo sve kako se tragična prošlost zločina i povreda teških ljudskih prava u vrijeme totalitarnih poredaka ne bi nikad više ponovila;

– **Jedinstveni** u osudi svakog pojedinačnog i svih zločina koji su se doista dogodili u vrijeme totalitarnog komunizma u današnjoj Republici Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji;

– **Potvrđujući** smisao i sadržaj **Rezolucije 1096 o uklanjanju naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava**, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996. godine;

Mi, zastupnice i zastupnici Hrvatskoga sabora, na sjednici 30. lipnja 2006., donosimo

DEKLARACIJU

O OSUDI ZLOČINA POČINJENIH TIJEKOM TOTALITARNOGA KOMUNISTIČKOG PORETKA U HRVATSKOJ 1945. – 1990. GODINE

1. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava.

2. Povrede **ljudskih prava** razlikovale su se ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom razdoblju i uključivale su pojedinačna i skupna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izgladnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnoga fizičkog i psihičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj osnovi, povrede slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i, također, nedostatak političkog pluralizma.

3. Zločini komunizma su opravdavani u ime »teorije« o klasnoj borbi i načela o diktaturi radništva (proletarijata). Interpretacija oba načela ozakonila je »eliminaciju« ljudi koji su smatrani opasnima za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnoga komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji bili su državljani te zemlje.

4. Pad totalitarnih komunističkih poredaka (režima) u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima, pa ni u slučaju Republike Hrvatske, popraćen nacionalnim i/ili međunarodnim istragama zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio nacionalsocijalizam (nacizam).

5. Kao posljedica toga vrlo je niska svijest javnosti bivših komunističkih zemalja, pa i hrvatske javnosti, o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.

6. Hrvatski sabor je uvjeren da su znanje i svijest ljudi o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne i nacionalnih zajednica prema prošlosti može i mora biti smjernica za naše buduće akcije.

7. Hrvatski sabor vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zaslužuju sućut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.

8. Totalitarni komunistički režimi još su uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela spriječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Hrvatski sabor snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.

9. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnoj razini nekih država članica Vijeća Europe, kao i osude zločina totalitarnog komunizma koje sadrži Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima), obvezuje i Hrvatski sabor na osudu svakog i svih zločina koji su u ime totalitarnog komunizma počinjeni nad građanima Hrvatske i Hrvatima u zemlji i svijetu.

10. Hrvatski sabor podržava odluke Vijeća Europe da upravo ta institucija (Vijeće Europe) bude forum za raspravu i osudu zločina komunizma na međunarodnoj razini. Skoro sve bivše europske komunističke zemlje su sada njezine članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava osnovne su vrijednosti za koje se zauzima Vijeće Europe. Istodobno, Hrvatski sabor smatra da on sam treba postati ključna nacionalna institucija za osudu zločina jugoslavenskog

i hrvatskog totalitarnog komunizma te da se sustavnim istraživanjem povijesti tih zločina trebaju baviti znanstvene i pravosudne institucije.

11. Zbog toga se Hrvatski sabor pridružuje Parlamentarnoj Skupštini Vijeća Europe u snažnoj osudi masovnog kršenja ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i istodobno izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama tih zločina u Republici Hrvatskoj, Europi i svijetu.

12. Hrvatski sabor se pridružuje pozivu koji je Parlamentarna skupština Vijeća Europe uputila svim komunističkim ili post-komunističkim strankama da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procijene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.

13. Hrvatski sabor dijeli uvjerenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe da će ova jasna pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

Klasa: 018-05/06-01/03

Zagreb, 30. lipnja 2006.

HRVATSKI SABOR

Predsjednik

Hrvatskoga sabora

Vladimir Šeks, v. r.

Narodne novine 76/06

Partizanski i komunistički zločini u Vinkovcima 1945.

L I T E R A T U R A:

Besancon, Alain: «Stoljeće zla – o komunizmu, nacizmu i jedinstvenosti šoaha», Dom i svijet, Zagreb, 2009.

Burić, Damir: «Masovne grobnice u Vinkovcima 1945. god.», Godišnjak Ogranka Matice hrvatske Vinkovci br. 14., Vinkovci, 1996.

Courtois, Stephane: «Komunizam i totalitarizam», Alfa, Zagreb, 2011.

Deklaracija o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1990. godine, koju je uvojio Hrvatski sabor 30. lipnja 2006.

Dizdar, Z., Geiger, V., Pojić, M., Rupić, M. (prir.): «Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj 1944.-1946.», Dokumenti, III izdanje, Hrvatski institut za povijest - Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, 2009.

Geiger, Vladimir: «Logori za folksdojčere u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata 1945.-1947., Journal of Conterporary History, br. 3. (2007.), str. 1081.-1100., Zagreb, 2007.

Geiger, Vladimir (prir.): «Partizanska i komunistička represija i zločini u Hrvatskoj», Dokumenti – Slavonija, Srijem i Baranja (Knjiga 2.), Hrvatski institut za povijest, lavonski Brod, 2006.

Goldstein, Ivo: «Povijest Hrvatske 1945.-2011.», EPH Media d.o.o., Zagreb, 2011.

Grahek Ravančić, Martina: «Bleiburg i «Križni put» u historiografiji, publicistici i memoarskoj literaturi», Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu Filozofski fakultet, Zagreb, 2006.

Grahek Ravančić, Martina: «Na Križnom putu kroz Slavoniju», Scrinia Slavonica 8, 308-316, 2008.

Grgurovac, Martin: «Stari Vinkovci», Slavonska naklada Privlačica d.o.o., Vinkovci, 2012.

Hrvatski centar žrtava totalitarizma; dokument: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-necovjecni-odnos-prema-likvidiranim-vinkovcanima-zatrpanim-na-kumanovoj-ciglani/

Hrvatski centar žrtava totalitarizma; dokument: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-odluka-tajnistva-gradskog-no-vinkovci-o-zabrani-plesanja-modernih-plesova/

Hrvatski centar žrtava totalitarizma; dokument: http://zrtve-totalitarizma.com/dokument-naredba-o-unistavanju-fasistickih-groblja-u-vinkovcima/

Hrvatski centar žrtava totalitarizma; dokument: http://zrtve-totalitarizma.com/komandir-milicije-neoprezno-pucao-iz-mitraljeza-i-ubio-jednu-osobu-a-ranio-cetiri/

«Izvješće Gradskog N.O.O. Vinkovci Okružnom N.O.O. Osijek, o preuzimanju socijalnih ustanova nakon oslobođenja Vinkovaca» (dokument), od 22. svibnja 1945.

Jurčević, Josip: «Osnovne značajke presuda Jugoslavenskih komunističkih vojnih sudova u Hrvatskoj 1944. i 1945. godine», Društvena istraživanja, 21 (br. 4), Zagreb, 2012.

Jurković, M., Landeka, M. (ur.): «180 godina Vinkovačke bolnice», Opća bolnica Vinkovci i Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, Vinkovci, 2011.

Komunistički zločini nisu antifašizam, Zbornik, Hrvatski informativni centar, Zagreb, 2008.

Landeka, Marko (prir.): «Dokumenti kotarske i gradske vlasti Vinkovaca 1945.-1947., Dokumenti, knjiga I, Državni arhiv u Vukovaru, Vukovar, 2011.

Landeka, Marko (prir.): «Dokumenti kotarske i gradske vlasti Vinkovaca od 1945. do 1947. godine», Državni arhiv, Osijek, 2007.

Landeka, Marko: «Gradski narodni odbor Vinkovci 1945.-1952», Sumarni inventar, Broj fonda: HR DAVU SCVK 51, Državni arhiv u Vukovaru Arhivski sabirni centar u Vinkovcima, Vinkovci, 2000.

Landeka, M.: «Povijesni razvoj Dječjeg doma Sv. Ana», u monografiji «Dječji dom Sv. Ana Vinkovci», Dječji dom Sv. Ana Vinkovci, 2008.

«Otkriven spomenik žrtvama komunističkog terora u Vinkovcima», Glas Koncila br. 51. (1695.), Zagreb, 2006.

Pilić, S., Matković, B.
Poslijeratni zarobljenički logor Jasenovac prema svjedočanstvima i novim arhivskim izvorima Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU-a Zadar, Zadar, 2014.

Prcela, J. Ivan: «Partizanski pred-bleiburški pokolji hrvatskog naroda», predavanje održano na Četvrtom žrtvoslovnom kongresu u Zagrebu, 15. lipnja 2007.
(http://www.forum.hr/showthread.php?t=494594)

Radelić, Zdenko: Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950., Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, Zagreb, 2002.

Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe br. 1096 o mjerama za uklanjanje naslijeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996.

Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe br. 1481 o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 25. siječnja 2006.

Rummel, R.J.: «Statistics of Democide», Chapter 9.: «Statistics of Yugoslavia's Democide – Estimates, Calculations And Sources», 1997. (http://www.hawaii.edu/powerkills/SOD.CHAP9.HTM)

Strčić, Petar: «Čemu danas nedoumice oko Bleiburga i Križnoga puta», u zborniku radova: «Bleiburg i Križni put», Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske», Zagreb, 1997.

Tomašević, Miroslav: zapisnik svjedočenja o ulasku partizana u Privlaku; (http://www.forum.hr/showthread.php?t=279187&page=17)

Vinkovački list, br. 31., str. 9.: «Masovne grobnice na Kumanovoj ciglani», 1991.

Vinkovački list, br. 48., str. 4.: «Da se ne zaboravi – tragedija ljudi koji su imali pravo na život», 2006.

Vinkovački list, br. 50., str. 3.: «Trajno svjedočanstvo o počinjenom zločinu», 2006.

Vinkovački list, br. 44., str. 8.: «U subotu 1. studenoga, položeni vijenci na Kumanovoj ciglani», 2009.

Vinkovački list, br. 44., str. 4.: «Odana počast nevino strijeljanima na Kumanovoj ciglani», 2011.

Virc, Zlatko: «Dragutin (Karl) Basler, arhitekt i kulturni djelatnik», u Godišnjak Njemačke zajednice – Zbornik radova 20. znanstvenog skupa «Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu», Osijek, 2013.

Virc, Zlatko: «Pregled povijesti Vinkovaca», Kulturno informativni centar Privlaka, Privlaka – Vinkovci, 1988.

Virc, Zlatko: «Vinkovački vatrogasci 1880-2010.», JVP Vinkovci, Vinkovci, 2010.

Vukušić, Bože: «Tajne iz Udbinih arhiva – egzekucije bez suđenja», Klub hrvatskih povratnika iz iseljeništva, Zagreb, 2012.

Vukušić, Bože: «Zločini komunističke mafije», Udruga Hrvatski križni put, Zagreb, 2013.

Zovko, Jure: «Križni put i dvadeset godina robije»,

Živić, D., Dobrovšak, Lj.: «Etnodemografski razvoj Vukovarsko-srijemske županije», u monografiji: Živić, Dražen (ur.): «Vukovarsko-srijemska županija: prostor, ljudi, identitet», Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Vukovarsko-srijemska županija, Zagreb-Vukovar, 2012.

KAZALO POJMOVA

A
aristocid – 15,16

B
Baršunasta revolucija – 9
Bleiburg - 12

C
Ciglana Bohn – 4, 24, 38, 51, 53
Crna knjiga komunizma – 6,7, 10
crveni holokaust – 6,7

D
Deklaracija o osudi zločina počinjenih tijekom totalitarnoga komunističkog poretka u Hrvatskoj 1945.-1990. godine - 11
diktatori – 5,6
Dječji dom «Laura Klajn» - 69
Dječji dom Sv. Ana - 69

F
Folksdojčeri – 11,13,16, 42, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 57, 66, 70

G
gladomor – 8
Goli otok – 16,17
Gradska knjižnica i čitaonica Vinkovci –67
grobišta masovnih zločina – 62, 63, 70, 71

H
holodomor – 8
Hrvatsko proljeće – 9,13, 67
Huda jama – 12

I
Informbiro – 16,17
iseljavanje Hrvata - 17

J
Jasenovac – 12,16

K
klasni neprijatelj - 14
Knjižnica i čitaonica narodne fronte - 67
komunistički logori - 16
KOS - 11
Križni put – 4,12,13, 32, 41, 62
kult ličnosti – 6
Kulturbund – 42, 49, 55, 56
Kumanova ciglana – 4, 21, 22, 23, 62, 63, 70

L
logor(i) u Vinkovcima – 32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45,

M
Mađarska revolucija - 8
«Marijin dom» - 69
masovne grobnice – Vinkovci – 62, 63, 70
Matica hrvatska - 67

N
narodni neprijatelj – 15, 71
«Nauka mržnje» -15
NO Vinkovci – 44, 45, 46, 47, 48, 51, 52, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 66, 69

«socijalizam s ljudskim licem» - 15
Srijemski front – 19, 20, 71

O
OZNA – 11, 25, 33, 34, 36

U
UDBA – 11,12,17

P
«Plemenita mržnja» - 13,14
Povjerenstvo za istraživanje poslijeratnih partizanskih i komunističkih zločina - 70
Praško proljeće – 9
preimenovanje ulica i trgova - 67
Prva armija – 20, 21, 70

V
Vatrogasno društvo Vinkovci - 68
Vinkovci – savezнички zračni napadi - 19

R
Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe - 10
Rumunjska revolucija - 9

KAZALO IMENA

A
Avramov, Anatolij - 16

B
Blažević, Jakov - 37
Broz, Josip – 5,6,8,11,13,15,17,18, 33, 66
Brzezinski, Zbigniew - 7
Burić, Damir - 62

C
Causesceau, Nicolae – 5,8,9
Churchill, Winston - 10
Ciang Kai-sek – 5,6
Conquest, Robert - 7
Curtois, Stephane - 7

D
Dapčević, Peko – 14, 20
Despot, Zvonimir – 16
Drljević, Savo - 20
Dubček, Aleksandar – 9
Dučmelić, Franjo - 57
Dujmović, Tihomir - 12

Đ
Đilas, Milovan – 13, 14, 15

H
Havel, Vaclav - 9
Hideki, Tojo - 6
Hitler, Adolf – 6,13
Hoxha, Enver – 5,8
Hummel, Rudolf J. - 7

I
Iljić, Vladimir - 6

J
Julliard, Jacques - 7

K
Kadar, Janosz – 9
Kardelj, Edvard - 17
Kim Il-sung – 5,6
Kim Jong-il – 5,6
Kim Jong-un – 5,6
Kopić, Božidar - 67
Krajačić, Stevo - 17

L
Lenjin - 6

M
Mađer, Miroslav – 67
Mao Ce-Tung – 5,6
Mazowiecki, Tadeusz - 9
Morača, Milutin - 20

P
Panine, Dimitri – 7
Pijade, Moša - 18
Pol Pot – 5, 6
Popović, Koča - 14
Prcela, Ivan - 24

R
Ranković, Aleksandar - 11,13,14,15,16,35,
Raštegorac, Ante – 17
Racvančić Grahek, Martina - 41
Ristić, Marko - 14
Rummel, R.J. - 6

S
Solženjicin, Aleksandar - 7
Staljin, J.V. – 5,6,8,13,17

Š
Šolohov, Mihail - 15
Švagelj, Dionizije - 67

T
Tito, Josip Broz – 5,6
Todorović, Mijalko - 20
Tolj, Ivan – 15, 31, 55, 57, 63
Tomašević, Miroslav - 22

U
Urbicha, Viktor - 58

V
Volkogonov, Dimitri - 7

Z
Zlatar, Pero - 15

Ž
Živkov, Todor Hristov – 5,8

Y
Yahya Khan - 6